

Klidný rozvoj 1576—1607.

57. Poměr vlády a strany pod jednou k novoutrakvistům a Bratřím od roku 1576 do roku 1600.

Když se Rudolf II. ujal vlády, rázem se změnil poměr vládních kruhů k náboženským stranám v zemi. Dobře postihli katolíci,¹⁾ že změna na trůně jest jen k prospěchu katolické církve. Stoupenci pak evangelických směrů²⁾ cítili, že, než mohlo rozkvéstí léto náboženské svobody, začíná vanouti sychravý vítr vládní nepřízně. Jestliže v prvých 25 letech Rudolfovy vlády i naděje katolíků i obavy evangelíků se splnily jen napolo, mělo to své příčiny. Jednak byli novoutrakvisté a Bratři příliš velikou většinou v zemi,³⁾ a jich šlechta byla příliš četná, než aby v otázce náboženské mohlo býti postupováno proti nim příkře. Nad to pak císař sám, ač panovník rozhodně katolický, nebyl mužem rázných činů a také nemohl docela nedbatí litery zákona, závazků a slibů. A tu vedle zákonných závazků byla i ústní assekurace náboženské svobody daná stoupencům České konfesse přece jen jakousi záštitou novoutrakvistů a Bratří.

Změna vládní projevila se přirozeně nejdříve ve dvorských kruzích.⁴⁾ Z českých velmožů povolán ke dvoru po smrti Maximiliánově

¹⁾ *H. Languetus* (Ep. secr., 244—246) píše 21. října 1576: „Iam satis ostendunt pontificii, se non magnum dolorem ex eius morte concepisse. Quando hunc Imperatorem commendare volunt ii, qui sunt ipsi maxime familiares, dicunt eum fore avo similem, nulla facta mentione parentis.“

²⁾ *Languetus*, 18. října, Epist. 242 nsl.: „Iam incipiunt suspicari plurimi mortem Imperatoris Maximiliani fore causam magnae mutationis in religione... Nam videtur novus Imperator in suis rebus usus consilio pontificiorum tantum, et aiunt Card. Moronum suasisse ei, ut in constituenda religione uteretur praecipue consilio Ducis Bavariae, ad quem hinc discedens est profectus, ut de veneno aulae Romanae aliquid ei instillet“.

³⁾ Viz nahoře str. 48 nsl.

⁴⁾ *A. Theiner*, *Annales II.*, 157: „gubernaculis vix susceptis id imprimis curae ei fuit, ut omnes ex demortui patris aula et famulatu, de quorum sensibus in rebus fidei aliquantula suspicio esset, satis quidem ampla singulis pensione assignata dimitterentur, hisque indubii atque optimi catholici sufficerentur“. Srv. dopisy *Languetovy* z 18. 21. října atd., str. 243 nsl.

jen nejvyšší kancléř Vratislav z Pernštejna.¹⁾ Brzy nabylo okolí císařovo rázu přísněji katolického. Bylo to tím významnější, ježto císař ve svých rozhodnutích byl závislý na svých rádcích.²⁾ Tím význačnější byl proto vliv nuncia,³⁾ jemuž císař slíbil, že nepovolí žádnou náboženskou novotu, jakož i horlivě katolického strýce císařova Albrechta, bavorského vévody.⁴⁾ Císař stál jako jeho bratři pod vlivy rozhodně katolickými a protireformačními.

To se brzy jeví na všech stranách. Nejzřejměji v Dol. Rakousích.⁵⁾ Vévodou bavorským povzbuzen, dává císař počátkem roku 1577 popud k postupu protireformačnímu. Arcivévoda Arnošt,⁶⁾ bratr císařův a tamní místodržící, váhá spočátku vejíti v boj proti dosud vítěznému protestantismu v Rakousích. Ale brzy dovede pevnou rukou omezovati svobodu náboženskou na míru litery nejasných závazků Maximiliánových. Melchior Klesl,⁷⁾ (nar. r. 1553) od r. 1579 pasovský official se sídlem ve Vídni, stává se duší rozhodné protireformace v zemi. Především města, nemající ochrany zákona, jsou vydána reformační komisi, jež postupně, bez hrubého násilí, dovede vyvrátiti ve Vídni i v ostatních městech evangelický život církevní i školní.

Velikou posilou této protireformační činnosti v Rakousích jsou události v zemích vnitrorakouských.⁸⁾ Zdálo se, že r. 1578 protestantismus opanoval Štýrsko i okolní země. Zatím v říjnu r. 1579 na dvoře vévody bavorského arcivévoda Karel našel mocnou

¹⁾ *Languetus*, Epist. 243, 18. října.

²⁾ Týž 21. února 1577, str. 280: „Hic Imperator nihil constituit inconsultis suis consiliariis, qui omnes religionem pontificiam profitentur.“ Nejvyšším hofmístrem stal se Adam z Dietrichsteina, nejvyšším komorníkem Wolfgang Sig. Rumpf, nejvyšším dvorním maršálkem Pavel Sixt Trautson, říšským vicekancléřem stal se na místě protestantův příznivého Dr. Jana R. Webra, jenž však zůstal v císařově radě s jinými některými mírnějšími katolíky, Dr. Zik. Viehäuser. *Victor Bibl*, *Die Einführung der kath. Gegenreformation in Niederösterreich durch Kaiser Rudolf II.* 1900, str. 4.

³⁾ *Boh. Navrátil*, *Biskupství Olomoucké*, 1909, 32. (List nunciův do Říma 4. ledna 1577.)

⁴⁾ *Languetus* 21. října 76, Ep. secr. 244: „Expectatur hic Bavariae Dux, cuius arbitrio pleraque constituentur in aula“.

⁵⁾ O Rudolfově cestě z Řezna přes Linec v listopadu 1576 viz *Theiner*, *Annales II.*, 157. Když ho prosili tamní stavové, „ut sibi... integra religionis libertas daretur, hoc responsum ab eo retulerunt: caverent, ne in peragendis... suis sacris alios praeterquam Confessionis Augustanae ministros...mitterent, populum vero infimamque plebem ab horum praedicatione secluderent“. Srv. *Languetus*, 24. list. 1576, Ep. 254.

⁶⁾ *V. Bibl*, *Erzherzog Ernst und die Gegenreformation in Niederösterreich 1576—1590.* (Mitt. des Inst. f. öst. Geschichtsforschung, Innsbruck 1901.) Též zmíněný spis: *Die Einführung der kath. Gegenreformation.* 1900.

⁷⁾ *Jos. Schmidlin*, *Die kirchl. Zustände in Deutschland vor d. 30jähr. Kriege.* I. 1908. 130.

⁸⁾ *Joh. Loserth*, *Die Ref. u. Gegenref. in d. inneröst. Ländern im XVI. Jh.* 1898.

oporu a radu k vítězné protireformaci. Mnichovská konference z 13. a 14. října nejen mu zajistila pomoc vojenskou a finanční se strany katolických příbuzných a papeže, ale dala mu přesný plán k vítěznému provedení protireformace: Nutno především oddělit města od stavů vyšších, pak omezovati svobodu náboženskou krok za krokem dle litery zákona a posilňovati katolicismus u dvora, dále v úřadech, v městech a celé zemi. A pevné ruce Karlově dařila se protireformace na celé čáře. Když zemřel r. 1590, byl protestantismus již tak zeslaben, že Karlův syn Ferdinand mohl mu zadati s celou prudkostí smrtelnou ránu.

Ne tak zřejmě a příkře, ale tímž směrem a k témuž cíli postupoval císař v Čechách a na Moravě. V Čechách konán v únoru r. 1577 sněm. Čekalo se, že otázka náboženská znova se vynoří. Aby tomu předešel, císař — patrně na radu svých katolických rádců — povolal k sobě některé z předních novoutrakvistů a řekl jim,¹⁾ že není třeba, aby se na sněmu jednalo o svobody náboženské: že prý se rozhodl slibům otcovým dostáti. Tím páni byvše získáni, o otázce té pomlčeli, a císař byl zproštěn veřejného projednávání otázky náboženské, stavové pak zůstali bez pevných záruk. Tím vším jsouc nemálo povzbuzena, snaží se strana katolická všemožně, jak by državu katolickou udržela a posílila. Arcibiskup, jenž po sněmu r. 1575 bezmocně musil přihlížeti, jak protestanté zabírají i katolické fary na panstvích novoutrakvistických kollátorů, pojednou o assekuraci náboženské svobody stavů vůbec neví.²⁾

Na Moravě zatím stal se biskupem odchovanec jesuitů Jan Mezőun (1576—1578),³⁾ který neváhal vzepříti se mocně nekatolíkům. Když olomoučtí měšťané jej vítali a prosili, aby městu povolil Augsburské vyznání, odpověděl, že tak učiniti nemůže a nechce. Raději by prý prolil svou krev, než by co takového povolil. Když se lid chtěl bouřiti, biskup pomocí katolického podkomořího Haugvice udusil hnutí hned v počátcích. Když pak na sněmu v Brně stavové uvažovali o uvítání nového císaře a chtěli po přání bratrských pánů rozšířiti obvyklou petici o potvrzení svobod a zvláště svobody náboženské zmínkou, že stavům bude volno vydržovati si také kněžstvo svého vyznání, vzepřel se tomu biskup a s ním jediní dva katoličtí páni v první kurii, zem. hejtman Zdeněk Lev z Rožmitálu a pod-

¹⁾ *Hub. Languetus* 21. února 1577 v Ep. secr. 281: „dixit ... se ... enim constituisse ea praestare, quae a suo parente erant ipsius promissa; quibus verbis illi persuasi, hanc causam silentio praeterierunt et interea nihil praestatur“.

²⁾ Dne 5. června 1577 psal Plzeňským, naléhaje, aby mimo katolíky nikoho v Plzni netrpěli, „poněvadž J. M. C., císař Maximilián, té nové vrtkavé víry stavům království tohoto pro zachování svornosti a pokoje na mnohá znamenitá jednání dopustiti neráčil“. *M. Šimona Plachého z Třebnice, Paměti Plzeňské. Jos. Strnad, str. 73.*

³⁾ List biskupův do Říma z 12. února 1577 otištěn u *Theinera, Ann. II., 271.* — *Boh. Navrátil, Biskupství Olomoucké, 1909, str. 2 nsl.* — *Frant. Kameníček, Zemské sněmy III. 1905, 356 nsl.*

komoří Haugvič. Biskup docela odepřel pečetiti dosud obvyklou formuli s artikulem o náboženství. Nuncius posilňoval biskupa v jeho odporu. Také český nejvyšší kancléř stál při něm. Císař Rudolf pak biskupovi řekl: „Že jsi Augsburské vyznání nepovolil, dobře jsi učinil. Že jsi k článku o náboženství nepřisvědčil, dobře jsi učinil. Budeme chrániti tebe i církev.“ Poslům pak moravských stavů vítajícím jej při ujetí se vlády a předkládajícím mu mezi jinými artikuli obvyklou petici o náboženství, „aby J. M. nás všechny i jednoho každého při víře zákona božího a náboženství křesťanském zůstaviti bez překážek všelijakých ráčil, tak aby jeden každý mohl pánu Bohu svobodně a pokojně sloužiti podle toho, což by kdo za dobré podle zákona božího a naučení Páně poznal“,¹⁾ císař připověděl jen, že stavy zůstaví při tom, při čem je ponechali dřívější panovníci, a až vstoupí na Moravu, obnoví jim přípověď. Stavové přiměl, aby biskupa zase mezi sebe přijali, ale rozhodl, že biskup je povinen pro budoucnost spolupřipověditi instrukce obvyklé.²⁾ Když pak olomoucký senát spolu s občany se obrátil na samého císaře a v Olomouci prosil ho o svobodu náboženskou, císař v týž právě čas 7. července 1577 vydal mandáty,³⁾ kterými zakazoval král. městům v Čechách a 9. července městům na Moravě uvozovati nové víry a jich kazatele do zdí městských, přijímati jich vyznavače do obcí a sázeti je do městských rad, Olomouckým pak se zřejmou nevlídností odpověděl,⁴⁾ že jest knížetem katolickým a nade vše si přeje, aby i jeho poddaní s ním byli v náboženství za jedno.

Stejně sebevědomě a útočně postupují v Čechách vůdčí kruhové katoličtí proti ohromné většině novoutrakvistů a Bratří. Jesuita Mik. Lanoy,⁵⁾ visitátor českorakouské provincie, byl r. 1577 v Čechách a tenkrát asi předložil císaři svůj návrh,⁶⁾ jak zreformovati církevní poměry v Čechách. Radí tu mimo jiné, aby z měst královských, pokud jsou převahou katolická, jako Plzeň, Budějovice a j., nekatolíci byli vybyti, v městech pak husitských aby napřed se učinil pokus s vyhnáním „Kalvinistů, Pikhartů a jiných hanebných sektářů“, které prý i Luteráni i Husité mají v nenávisti. Doporučí, aby nejen nekatoličtí učitelé byli nahrazeni katolickými, ale aby i obecní úřadové byli svěřováni osobám katolickým.

¹⁾ *Srv. Br. arch. XII. f. 275 nsl.* — *Srv. nahoře str. 43 pozn. 3.*

²⁾ *B. Navrátil, tamže 47.*

³⁾ *B. Navrátil, tamže 58.*

⁴⁾ *J. Schmidl, Historiae soc. Jesu I., 457.* — List nunciův do Říma z Olomouce 9. července 1577 u *B. Navrátila, tamže 263.*

⁵⁾ *Hynek Kollmann, Acta S. Congregationis de Propaganda Fide res gestas Bohemias illustrantia, str. 25 a 26, pozn. 21, a Kam. Krofta, Sněmy XI., 40, pozn. 187, kladou návrh tento do doby krátce po Lanoyově příchodu do Čech, a tudíž nikoli do r. 1603, jak omylem činí Skála, Gindely, Denis a j. Zemřel Lanoy r. 1581. Do Čech přišel 12. srpna roku 1577.*

⁶⁾ *Apologie druhá (Šubert) 376—381.* — Opis něm. textu v *Rkp. v museu král. čes. VI. B. 12. list 262—265.*

oporu a radu k vítězné protireformaci. Mníchovská konference z 13. a 14. října nejen mu zajistila pomoc vojenskou a finanční se strany katolických příbuzných a papeže, ale dala mu přesný plán k vítěznému provedení protireformace: Nutno především oddělit města od stavů vyšších, pak omezovati svobodu náboženskou krok za krokem dle litery zákona a posilňovati katolicismus u dvora, dále v úřadech, v městech a celé zemi. A pevné ruce Karlově dala se protireformace na celé čáře. Když zemřel r. 1590, byl protestantismus již tak zeslaben, že Karlovův syn Ferdinand mohl mu zadati s celou prudkostí smrtelnou ránu.

Ne tak zřejmě a přikře, ale tímž směrem a k témuž cíli postupoval císař v Čechách a na Moravě. V Čechách konán v únoru r. 1577 sněm. Čekali se, že otázka náboženská znova se vynoří. Aby tomu předešel, císař — patrně na radu svých katolických rádců — povolal k sobě některé z předních novoutrakvistů a řekl jim,¹⁾ že není třeba, aby se na sněmu jednalo o svobody náboženské: že prý se rozhodl slibům otcovým dostáti. Tím páni byvše získáni, o otázce té pomlčeli, a císař byl zproštěn veřejného projednávání otázky náboženské, stavové pak zůstali bez pevných záruk. Tím vším jsouc nemálo povzbuzena, snaží se strana katolická všemožně, jak by državu katolickou udržela a posílila. Arcibiskup, jenž po sněmu r. 1575 bezmocně musil přihlížeti, jak protestanté zabírají i katolické fary na panstvích novoutrakvistických kollátorů, pojednou o assekuraci náboženské svobody stavů vůbec neví.²⁾

Na Moravě zatím stal se biskupem odchovanec jesuitů Jan Mezőun (1576—1578),³⁾ který neváhal vzepříti se mocně nekatolíkům. Když olomoučtí měšťané jej vítali a prosili, aby městu povolil Augsburské vyznání, odpověděl, že tak učiniti nemůže a nechce. Raději by prý prolil svou krev, než by co takového povolil. Když se lid chtěl bouřiti, biskup pomocí katolického podkomořího Haugvice udusil hnutí hned v počátcích. Když pak na sněmu v Brně stavové uvažovali o uvítání nového císaře a chtěli po přání bratrských pánů rozšířiti obvyklou petici o potvrzení svobod a zvláště svobody náboženské zmínkou, že stavům bude volno vydržovati si také kněžstvo svého vyznání, vzepřel se tomu biskup a s ním jediní dva katoličtí páni v první kurii, zem. hejtman Zdeněk Lev z Rožmitálu a pod-

¹⁾ Hub. Languetus 21. února 1577 v Ep. secr. 281: „dixit ... se ... enim constituisse ea praestare, quae a suo parente erant ipsis promissa; quibus verbis illi persuasi, hanc causam silentio praeterierunt et interea nihil praestatur“.

²⁾ Dne 5. června 1577 psal Plzeňským, naléhaje, aby mimo katolíky nikoho v Plzni netrpěli, „poněvadž J. M. C., císař Maximilián, té nové vrtkavé víry stavům království tohoto pro zachování svornosti a pokoje na mnohá znamenitá jednání dopustiti neráčil“. M. Šimona Plachého z Třebnice, Paměti Plzeňské. Jos. Strnad, str. 73.

³⁾ List biskupův do Říma z 12. února 1577 otištěn u Theinera, Ann. II., 271. — Boh. Navrátil, Biskupství Olomoucké, 1909, str. 2 nsl. — Frant. Kameníček, Zemské sněmy III. 1905, 356 nsl.

komoří Haugvic. Biskup docela odepřel pečeti dosud obvyklou formuli s artikulem o náboženství. Nuncius posilňoval biskupa v jeho odporu. Také český nejvyšší kancléř stál při něm. Císař Rudolf pak biskupovi řekl: „Že jsi Augsburské vyznání nepovolil, dobře jsi učinil. Že jsi k článku o náboženství nepřisvědčil, dobře jsi učinil. Budeme chrániti tebe i církev.“ Poslům pak moravských stavů vítajícím jej při ujetí se vlády a předkládajícím mu mezi jinými artikuli obvyklou petici o náboženství, „aby J. M. nás všechny i jednoho každého při víře zákona božího a náboženství křesťanském zůstaviti bez překážek všelijakých ráčil, tak aby jeden každý mohl pánu Bohu svobodně a pokojně sloužiti podle toho, což by kdo za dobré podle zákona božího a naučení Páně poznal“,⁴⁾ císař připověděl jen, že stavy zůstaví při tom, při čem je ponechali dřívější panovníci, a až vstoupí na Moravu, obnoví jim přívěd. Stavy přiměl, aby biskupa zase mezi sebe přijali, ale rozhodl, že biskup je povinen pro budoucnost spolupečetiti instrukce obvyklé.⁵⁾ Když pak olomoucký senát spolu s občany se obrátil na samého císaře a v Olomouci prosil ho o svobodu náboženskou, císař v týž právě čas 7. července 1577 vydal mandáty,⁶⁾ kterými zakazoval král. městům v Čechách a 9. července městům na Moravě uvozovati nové víry a jich kazatele do zdí městských, přijímati jich vyznavače do obcí a sázeti je do městských rad, Olomouckým pak se zřejmou nevlídností odpověděl,⁷⁾ že jest knížetem katolickým a nade vše si přeje, aby i jeho poddaní s ním byli v náboženství za jedno.

Stejně sebevědomě a útočně postupují v Čechách vůdčí kruhové katoličtí proti ohromné většině novoutrakvistů a Bratří. Jesuita Mik. Lanoy,⁸⁾ visitátor českorakouské provincie, byl r. 1577 v Čechách a tenkrátě asi předložil císaři svůj návrh,⁹⁾ jak zreformovati církevní poměry v Čechách. Radí tu mimo jiné, aby z měst královských, pokud jsou převahou katolická, jako Plzeň, Budějovice a j., nekatolíci byli vybyti, v městech pak husitských aby napřed se učinil pokus s vyhnáním „Kalvinistů, Pikhartů a jiných hanebných sektářů“, které prý i Luteráni i Husité mají v nenávisti. Doporučí, aby nejen nekatoličtí učitelé byli nahrazeni katolickými, ale aby i obecní úřadové byli svěřováni osobám katolickým.

¹⁾ Srv. Br. arch. XII. f. 275 nsl. — Srv. nahoře str. 43 pozn. 3.

²⁾ B. Navrátil, tamže 47.

³⁾ B. Navrátil, tamže 58.

⁴⁾ J. Schmidl, Historiae soc. Jesu I., 457. — List nunciův do Říma z Olomouce 9. července 1577 u B. Navrátila, tamže 263.

⁵⁾ Hynek Kollmann, Acta S. Congregationis de Propaganda Fide res gestas Bohemias illustrantia, str. 25 a 26, pozn. 21, a Kam. Krofta, Sněmy XI., 40, pozn. 187, kladou návrh tento do doby krátce po Lanoyově příchodu do Čech, a tudíž nikoli do r. 1603, jak omylem činí Skála, Gindely, Denis a j. Zemědě Lanoy r. 1581. Do Čech přišel 12. srpna roku 1577.

⁶⁾ Apologie druhá (Šubert) 376—381. — Opis něm. textu v Rkp. v museu král. čes. VI. B. 12. list 262—265.

Dále radí založiti dvoje neb troje biskupství v nejpřednějších městech. Úspěch očekává od „mocnosti a vůle pánů“ jednotlivých panství; v ní vidí „největší podstatu v rozhojnění náboženství“. Snad s tímto návrhem souvisí dotaz místodržících u utrakvistické konsistoře, učiněný před 11. říjnem 1577,¹⁾ o schůzích bratrských neb pikartských, kde a v kterých kostelích se konají, a která města a kteří kollátoři drží nepořádné kněží.²⁾ Vláda je zřejmě ochotna co možná vyhověti jesuitskému návrhu. Za těch poměrů ovšem nadarmo žádali čeští stavové pod obojí v únorovém sněmu r. 1579 císaře, by jim povolil obsaditi konsistoř pobožnými osobami duchovními i světskými,³⁾ hotovi jsouce všichni kněží své od této konsistoře přijímati, a slibující netrpěti žádných sekt, buďto zwingliánské, buďto kalvínské, neb jiné. Vládním kruhům naopak šlo, jak i z mnichovských konferencí v témž roce konaných je zjevno, o potlačení evangelického hnutí a rekatolisaci země.

Dne 28. srpna 1580 zemřel arcibiskup pražský Ant. Prus, a na jeho místo vstoupil r. 1581 arcibiskup Martin Medek,⁴⁾ osobnost značně příkřejší a výbojnější. To vážilo tím více, ježto císař 10. září 1581 přenechal dozor a správu všech far na královských statcích, v Pardubicích, Dobříši, Brandýse, Křivoklátě, v Chlumci a j. arcibiskupovi a tím vydal i tamní utrakvistické kněžstvo v jeho moc.⁵⁾ Po nějaký čas byli chráněni královskými hejtmany novoutrakvisty.⁶⁾ Také bylo pro jesuity zatím dosti práce na panstvích některých katolických pánů a zvláště nejvyššího kancléře Vratislava z Pernštejna,⁷⁾ který od r. 1579 na svých statcích na Moravě svěřil biskupu olomouckému právo obsazovati benefícia a bděti nad duchovní správou a na své statky v Čechách povolal jesuity, by tu konali misie. Bratrský zbor v Lanškrouně zbořen, z Litomyšle, hlavního svého sídla, musili Bratři odejiti, též z Ústí n. Orl., České Třebové a z Chocně, mnozí ovšem zůstali přece v tichosti. Na fary utrakvistické dosazování kněží katoličtí. Do července 1581 bylo 30—32 far pokatoliceho. Nezorganizovanost novoutrakvistů a neurovnanost jich církevně právních poměrů činila je bezmocnými proti všem útokům.

¹⁾ S tím srv. dále v hlavě 63. zprávu konsistoře z 11. října 1577. *Sněmy V.*, č. 113, str. 197—200.

²⁾ S tím pak ovšem souvisí zpráva konsistoře z 11. října 1577 o poměrech církevních v dosahu církve pod obojí, dále pak supplikace konsistoře z 8. srpna r. 1578, a návrh císaři předložený na základě té supplikace v r. 1578 asi nejvyššími úředníky. O tom všem dále v hlavě 63.

³⁾ *Sněmy V.*, 362. — *Kam. Krofta*, *Sněmy XI.*, 49, pozn. 222, dokazuje, že žádost ta byla předložena ne r. 1578, nýbrž v únorovém sněmu 1579.

⁴⁾ *Klem. Borový*, Martin Medek, arcibiskup pražský, 1877.

⁵⁾ *W. Tomek*, *Dějepis m. Pr. XII.*, 308. — *Klem. Borový*, Martin Medek, 1877, str. 75.

⁶⁾ *Kroesz*, *Geschichte*, 582.

⁷⁾ *Gindely*, *Gesch. d. böhm. Br. II.*, 270 nsl. — *Kroesz*, *Gesch.*, 619.

Než právě proto snaží se novoutrakvisté znova o nápravu. Na počátku únorového sněmu 1581 obnovilo rytířstvo,¹⁾ v otázce náboženské vždy rozhodnější než stav panský, žádost, aby císař povolil listknouti Českou konfessi a na jejím základě upraviti církevní řád. Chtěli tedy pokračovati v jednání z r. 1575. Nechtěli jednati o propositích královských, dokud by jich žádost nebyla splněna. Ale páni pro chorobu císařovu zprostředkovali, by věc se odložila do příštího sněmu. A tak i r. 1582²⁾ a 1583 dali se pohnouti k odkladu císařským slibem. Strana pod jednou snažila se zatím zmařiti úsilí stavů rozdělením novoutrakvistů a Bratří, ale nadarmo.³⁾ Konečně 18. června 1584 došlo k projednání otázky náboženské dle císařova slibu, ne však na sněmu,⁴⁾ nýbrž v komisi, v níž zastoupena byla i strana pod obojí i pod jednou. Ovšem bez úspěchu. Katoličtí radové, s nejvyšším purkrabím Viléme z Rožmberka v čele,⁵⁾ dali sice na jevo ochotu, že císaři poradí, by povolil žádosti stavů o přiznání práva obsazovati konsistoř, ale jen když stavové pod obojí se spojí s katolickými stavy „k vyhlazení rot a sekt a zvláště těch padouchů poběhlých pikartských, kteříž se velmi rozmohli“, jakož i s podmínkou, že konsistoři bude ponechán její staroutrakvistický ráz. Než stavové pod obojí nedali se za tu cenu koupiti a od Bratří odděliti. Jich jménem prohlásil nejvyšší písař Michal Španovský, že sekty vznikly právě proto, že konsistoř je obsazena takovými osobami, s nimiž nikdo nemůže býti spokojen; proto mnozí „opatřují se při svém křesťanství, jakž nejlépe rozumí, v čemž se jim nespokojeně může míti za zlé“. Konsistoř však chtějí si zřídit tak, jak o ni usilovali r. 1575. Pán z Rožmberka na to neochotně odpověděl a tak se rozešli. Císař pak 21. června 1584 dle návrhu svých rad dal stavům v odpověď, že stavové ztratili právo na obsazování konsistoře, když se odvrátili od „staročeského“ náboženství a chopili se „náboženství nebývalého“. Také se odtrhli sami od konsistoře, povolávající kněží ordinované na cizích akademiích, a někteří z nich trpí docela shromáždění Pikartů a jiných sekt na svých statcích. Defensorů že nepotřebují, ježto císař sám je v zemi, a konsistoř nemůže míti lepší ochranu nežli u císaře. Tím odloženo jednání na dobu pozdější. Takovou odpovědí císař vlastně rozhodl, že za utrakvisty pokládá jedině ty, kteří se konsistoři spravují. Tím se ukázala propast mezi stanoviskem císařovým a stavovským a úplná beznadějnost, že by mohli stavové za normálních poměrů dojíti splnění svých přání.

¹⁾ *Tomek*, *Dějepis m. Pr. XII.*, 302, 303. — *K. Krofta*, *Sněmy XI.*, 50.

²⁾ *M. Petr Codicill z Tulechova* stavům předložil 10. února 1582 Orací aneb spis . . ., aby oni konsistoř dolejší . . . k své správě zase navrácenou míti na sněmě obecním se snažili. *Sněmy V.*, 165 nsl.

³⁾ *K. Krofta*, *Sněmy XI.*, 51, pozn. 230.

⁴⁾ Tamže, 52.

⁵⁾ *Kam. Krofta*, *Sněmy XI.*, 51, 52. — *Br. arch. XIII.* f. 358 nsl. — *Sněmy VI.*, 507.

Stanovisko císařovo a jeho rádců jest patrně stejné se stanoviskem olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského (1579—1598),¹⁾ rovněž odchovance jesuitů. Když Novojičínští usilovali o luterské kněží, postavil se proti tomu, píše císaři: „Confessi augšpurská v této zemi nikdy přijata a dopuštěna není.“²⁾

Není divu, že za těch poměrů předbojníci katoličtí tím příkřeji se stavěli zvláště proti Bratřím, jak ukazují již polemické spisy³⁾ Václava Šturma a Václava Brosia. Ale ty jsou jen hlučným zevním a proto Bratřím velice nemilým doprovodem důležitějších skrytých a tím nebezpečnějších útoků. Nuncius Bonomi, utrakvistická konsistoř a jesuité, jedním duchem vedeni, prostřednictvím pana Vil. z Rožmberka doléhají na císaře. Nuncius⁴⁾ přímo žádá obnovení mandátů proti kacírům, vypovězení Pikartů, Kalvinistů a Luteránů; při nejmenším aspoň katolickou reformaci měst na královských statcích; dále osazení městských škol katolickými učiteli, zákaz studií nešlechticům ve Vitemberku a v Lipsku, splnutí Husitů s církví katolickou, zřízení dvou katolických far v Praze a církevní visitaci far a klášterů. Takové žádosti nebyly nadarmo. Císař snažil se jim aspoň z části vyhověti. A tak vskutku 27. července 1584 obnovuje mandát⁵⁾ proti Pikartům a nakazuje šlechtě i městům, by provedli edikt Vladislavův. Ale vláda si netroufala mandát ten vážněji prováděti proti přemoci novoutrakvistů a Bratří svorně postupujících. Proto naléhal nuncius⁶⁾ v důvěrné poradě 9. prosince

¹⁾ Fr. Kameníček, Zem. sněmy III., 460.

²⁾ Tamže, dle Reg. bisk. č. 22, f. 30 nsl. To se týkalo ovšem Moravy, pro niž koncese Maximiliánovy neplatily, aspoň ne přímo.

³⁾ Václav Roudnický, Sborník hist. kroužku 1897, sešit 6, str. 74—82. — Václav Flajšhans, Pisemnictví české, str. 395—397. — Jan Jakubec, Dějiny literatury české II., str. 77—78. — Václav Šturm svůj spis „Srovnání víry a učení Bratří...“ vydaný r. 1582 dedikoval Vilému z Rožmberka. Ve spise tom vytýká, „kterak Bratří v učení svém nestáli jsou a ve mnohých artikulech podstatných sobě odporní“, jakož i „kterak Bratří nerozumně a zle činí, když se k sektám sobě odporným (Luterským a Kalvinistům) přiznávají“. Zvláště na tento spis i na jiné spisy Šturmovy, Brosiovy a jiných odpůrců katolických odpovídá ještě r. 1600—1604 Jaffet v Hlasu Strážného a r. 1614 Mat. Konečný v Pravdě vítězíci.

⁴⁾ Memoriál nunciův otištěný u Theinera, An. II., 546, bez data jest patrně jedním z hlavních popudů k tomuto mandátu. Nuncius, uváděje dřívější mandáty, Vladislavův z r. 1508, Ferdinandův, Maximiliánův, dokládá: „Quae cum ita sint, nec adversus jusjurandum aut antecessorum suorum institutum V. C. Regiaque M. quidquam sit innovatura, si iisdem vestigiis insistens Picardos, Calvinistas, Lutheranosque omnes ex Regno eliminari statim iubeat“. O zásluze jesuitů v této věci J. Schmidl, Hist. soc. Jesu I., 493, a konsistoře Br. arch. XIII., 364. Srv. Kamil Krofta, Sněmy XI., 40, pozn. 188.

⁵⁾ Sněmy VI., 510. Latinsky otiskuje Theiner, Annales II., 545. — Kam. Krofta, Sněmy XI., 40 a 41, ukazuje, že mandát z r. 1584 se liší od mandátu z r. 1575 jen tím, že se zmiňuje i o městech.

⁶⁾ Přítomni byli: arcibiskup, Vilém z Rožmberka, nejv. komoří Jiří Popel z Lobkovic, Jiří z Martinic a Old. Felix z Lobkovic. Theiner II., 547 nsl.

r. 1584 v domě Viléma Rožmberka v Praze, a také tak usneseno, aby důrazněji bylo dbáno, by mandát ten přece nějak byl prováděn, ježto prý v Praze Pikarti denně konají svá shromáždění před očima samého krále k potupě katolíků. Dále usneseno raději pečovati o zřízení nové university u jesuitů v kolleji než o získání university Karlovy obsazené Husity.¹⁾ Vyslovena potřeba zřízení tří katolických far v Praze a brzké visitace far v Čechách, na Moravě i ve Slezsku a j. Ale sami císařští radové²⁾ dávali na jevo, že mandáty nebyly vydány, aby hned byly provedeny, nýbrž aby zatím zdůraznily zásadu, že v Čechách je dovoleno jen náboženství katolické a staroutrakvistické; proti Pikartům bude možno vystoupiti, až mezi nimi a stavy pod obojí nastal by rozkol. Jen na některých statcích katolických, jako pána Čabelického v Týně n. Vlt.,³⁾ postupováno příkřeji. Jinde zůstali Bratří v celku na pokoji dle zásady, jež i v Čechách zatím se šířila, že v náboženství „každý pán má vůli na gruntech svých činiti, co chce.“⁴⁾ Zásada ta zjedнала evangelíkům a Bratřím na jich statcích značnou svobodu, ale umožnila také protireformační postup na statcích katolické šlechty, kněžstva, řádů, na statcích královských⁵⁾ a v král. městech. Zatím však cítili se Bratří bezpečni. Jich oporou bylo, že novoutrakvisté a Bratří za jedno stáli na společné půdě České konfesse u vědomí, že v té jednotě a vzájemnosti je jejich bezpečnost a síla.⁶⁾ Cítíce se tak poměrně bezpečni a věduce, že za těch poměrů nelze od císaře jakých ústupků a záruk dosíci, po 18 let se spokojili skutečnými poměry, aniž otázku náboženskou uváděli na přetřes.

Vůdčí kruhové katoličtí ovšem neustávali zatím ve svých výbojních pokusech. Nuncius Malaspina a později Sega, biskup Piacenzský, jsouce

¹⁾ O universitě Karlově vysloveno mínění, „eam penitus esse tlandam“. Srv. Zik. Winter, Děje vysokých škol Pražských, str. 74.

²⁾ K. Krofta, Sněmy XI., 41.

³⁾ Tamže, 42. — Jíž k velkonocům 1584 vyžádal si Vil. z Rožmberka dva jesuitské fratres do Krumlova, by připravovali česky a německy lid k přijímání. Kroetz, Geschichte, 647. — R. 1588 vyzdvihl a nadal kolleji v Č. Krumlově pro 20 jesuitů.

⁴⁾ Tak r. 1585 na sněmě „Jich Milosti (t. j. pan písař nejvyšší Michal Španovský i jiní páni úředníci a soudcové zemští) dali na to (bratrským pánům) za odpověď, že každý pán má vůli na gruntech svých činiti, co chce. A protož abychom my (Bratří) sobě ničemuž překážeti v statcích svých nedali a volně pánu Bohu svému abychom sloužili a na farách svých kněží, jací se nám zdají nejužitečnější spasení našeho býti, chovali“ ... „Že podle nás v tom ve všem ... státi chtějí, .. jsme spokojeni byli a jim též se zase zakázali, že od nich v ničemž odstoupiti nemíníme“. Bratr. archiv sv. XIII., fol. 411 a 412.

⁵⁾ Toho dokladem jsou instrukce, jež císař dal hejtmanům na statcích královských, aby uprázdněná místa farní oznamovali arcibiskupovi, by je osadil řádnými kněžími (tak roku 1587, viz Kl. Borový, Martin Medek, 76), jakož i artikule vydané kněžím nově zřízeného děkanství Nehvizdského r. 1587 na panství Brandýském, Pterovském, Lyském, Poděbradském a Chlumeckém (Václ. Schulz ve Věst. kr. čes. spol. nauk 1903, XV., str. 10).

⁶⁾ Kam. Krofta, Sněmy XI., 54, pozn. 236. — Srv. „Snesení l. P. 1575 stálého zase léta tohoto (1585) po 10 letech obnovení“ v Br. arch. XIII., 407 nsl.

podporování arcivévody, arcibiskupem a i utrakvistickou konsistoří, vždy znova připomínali¹⁾ císaři potřebu zakročiti proti sektářům a zvláště proti Bratřím. R. 1587²⁾ předložil nunciuš Seg a, biskup Piacenzský, císaři docela návrhy, aby jednota víry v království českém mohla býti obnovena. Doporučuje, aby Tridentický katechismus³⁾ byl uveden do všech škol, dále aby akademie byla obnovena dosazením katolických profesorů, a aby do všech kostelů v zemi zaváděny byly jednotné obřady dle jednotné agendy, jež by měla býti vydána. Vybízí krále, aby poručil města svá reformovati, aby konsistoř podřídil arcibiskupovi, a aby cizí religie všechny vypověděl a kacířské knihy zakázal. Rady ty byly bezohledné a účelné. Ale poměry v zemi nedovolovaly císaři schváliti je. Nebylo ještě v zemi dosti odvahy ani moci k provedení takových plánů. Novoutrakvisté a Bratři, pokud byli jedno, byli příliš mocní, než aby mohlo býti proti nim příkře zakročeno. Proto i když byly vydány mandáty proti schůzkám Pikartů a proti kněžím, kteří neposlouchají konsistoř — 11. ledna 1589⁴⁾ — namířené proti Bratřím i proti novoutrakvistům, neměly vážnějších následků.⁵⁾

Naopak přese všechnu výbojnou horlivost nunciovu, arcibiskupovu i jesuitů a přes mnohé její úspěchy katolicismus v Čechách a na Moravě valně se nerozvíjel. Co na jedné straně získával, na druhé ztrácel, zvláště v Čechách. Proto arcibiskup Martin ve své zprávě o stavu diecese⁶⁾ r. 1589 si stěžuje na poměry náboženské v zemi: Katolických far zbylo v diecési již jen 300, kanovníků při metropolitním chrámu je jen 6. Vedle metropolitního chrámu je v Praze chrám kollegiální u sv.

¹⁾ K. Krofta, Sněmy XI., 42—44.

²⁾ Sněmy V., 694—698. Memoriál nunciův patří ne do r. 1580, nýbrž do r. 1587. Viz H. Kollmann, Acta s. congreg. de propag. fide I. při č. 4b, str. 25, pozn. 10, a Kam. Krofta, Sněmy XI., 62, pozn. 273.

³⁾ Srv. Malej katechismus z r. 1584 s předmluvou P. Canisia, Čes. mus. 36. G. 14.

⁴⁾ Tomek, Dějepis XII., 336. — K. Krofta, Sněmy XI., 45, pozn. 205. — V rkp. Mar. Bydžovského, Diarium Rudolphi, fol. 207—208 (188—189).

⁵⁾ Konsistoř oznámila sice hned koncem ledna, v pátek po obrácení sv. Pavla, všem děkanům, že císař nařizuje stavům, aby kněží bez biskupského svěcení ihned pryč s kollátur a obcí svých vybyli, a napomenula děkany a kněží, „že... máš svatou v ornátě, canon zcela a zouplna říkajíce, elevací činíce, sloužití budete a vedle rubriky arcibiskupství pražského... se chovati budete.“ Rkp. VI. Ff. 7 fol. 375 kníž. Lobkovičského archivu v Roudnici. Ale již 1. března 1589 stěžuje si císaři, že Staroměstští sice přikázali mandáty ty zachovávat, ale Novoměstští a z Malé Strany, v Slaném a Kouřimí nic na ně nedbají. Klem. Borový, Martin Medek, příl. č. 10, str. 181—183.

⁶⁾ Rkp. v knihovně mus. hr. čes. VI. B. 12, f. 219—221 (opis v zem. arch.): Relatio status dioecesis Pragensis a Martino Medek, archiepiscopo Pragensi, 1589. Srv. Fr. Vacek, Relace arcibiskupa Mart. Medka 1589, Časopis katolického duchovenstva 1908, str. 318 nsl., a J. Schmidlin, Die kirchl. Zustände I., 142 nsl. — K tomu srv. „De episcopatu Pragensi“ z r. 1588, opis v zem. archivu dle Bibl. Pio (v arch. Vatik.) 438, p. 98 nsl.

Apolináře¹⁾ a na Vyšehradě. Klášterů je asi 40, ale kázeň v nich je velmi pokleslá. Haeretikové tak se zmohli, že mají chrámy všude po městech mimo Plzeň, Budějovice, Most a Krumlov. V Praze je katolíků as 2000 mimo dvůr a cizince, a jest tu 16 chrámů v rukou katolických, počítajíc v to kostely klášterní. Páni a rytíři i královská města a vůbec kollátoři tvrdí, že prý od císaře Maximiliána dosáhli privileje,²⁾ že každý z nich může jmenovati faráře svého vyznání. I žádá, by kurie naléhala na císaře, by dal hledati v své kanceláři, a je-li taková privilej, aby ji hleděl zrušiti, není-li, by takovou smělost zkrotit. Radí, by bylo dbáno, aby na universitu pražskou dosazení byli aspoň 4 bohoslovci a též právníci a 4 medikové. Stěžuje si na slavení památky M. J. Husi a označování toho svátku v kalendáři. Rád by, aby tato „dábelská slavnost“ byla odstraněna, aneb aspoň aby svátek ten byl z kalendáře vymazán. Snad by prospělo na ten den přeložiti svátek sv. Prokopa neb jiný, by památka toho „haeresiarchy“ pomalu byla odstraněna.³⁾ Nuncius by měl dbáti, by na místě kacířských úředníků dosazování byli katolíci. Na místě „haerese husitské“ královskou přísahou chráněné, jež den ze dne zaniká,⁴⁾ vzniklo se mnoho sekt. Ze šlechty mnozí přidržují se sekty pikartské, jež od nějakého času se osměluje veřejně zřizovati chrámy a konati bohoslužby. Nedávno ze Saska přišel Kašpar Peucer, propuštěn byv ze žaláře, a jednal prý s Bratřimi o spojení s Kalvinisty.⁵⁾ Císař by mohl proto Pikarty předvolati a jako Kalvinisty ztrestati a vyhnati aneb aspoň úřadů zbaviti a jich bohoslužby překaziti. Školy se zřizují bez vyššího svolení. Císař by měl dbáti, by nikdo školu neotevřel, leč by víru svou vyznal arcibiskupovi aneb aspoň husitské konsistoři. Konsistoř husitská sama by však měla býti zrušena, aneb aspoň její předseda neměl by se jmenovati administrátorem, pod

¹⁾ Rkp. musejní VI. B. 12 (opis v zem. archivu) dle na tomto místě: „S. Stephani in ipsa civitate Pragensi“. Ale u sv. Štěpána byli v ten čas kněží pod obojí, a to od dávna, a chrám ten nebyl nikdy před tím kollegiálním. Míni se tu patrně kostel sv. Apolináře, kde od dřívějších dob trvala ještě kapitola, ač v ten čas již jen dle jména. Byli sice stále jmenování tamní probošti a děkani, ale bez obročí, a byli členy kapitoly svatovítské, v níž měli výživu, kdežto děkanství u sv. Apolináře a jeho požitky mival v ten čas již děkan pod obojí. Ebert, Posvátná místa král. hlav. města Prahy II., 142. — Srv. Fr. Vacek, Relace arcib. Mart. Medka 1589. Čas. kat. duchovenstva 1908, str. 319, pozn. 7. — V tom smyslu nutno výše na str. 50 místo sv. Štěpána čísti sv. Apolináře. Na str. 50 bylo již k této relaci přihlíženo, pokud bylo lze z ní souditi na r. 1575.

²⁾ Tu se naráží na assekuraci z r. 1575. Je divno, že arcibiskup nezná nebo snad jen nechce znáti, jak se vlastně věci měly. Ale srv. s tím na str. 326, jak již arcibiskup Prus podobně smýšlel roku 1577.

³⁾ Arcib. Medek proto dal přenést ostatky sv. Prokopa ze Sázavského chrámu do Prahy. Uloženy byly v kostele všech svatých 29. května 1588. (Fr. Vacek v Čas. kat. duchovenstva 1908, 323.)

⁴⁾ Tato věta je ze zprávy „De episcopatu Pragensi“ z r. 1588.

⁵⁾ O jednání tom není mi nic bližšího známo. Peucer v ten čas zdržoval se v Anhaltsku v Desavě. J. Chr. Leupold, Lebensbeschreibung D. Caspar Peucers. Budiszin 1745. — Jménem Kalvinistů jsou asi míněni Filipisté, z nichž byl i Peucer.

kterýmž jménem si osvojuje velkou pravomoc. — Tak arcibiskup. Nejen si stěžuje na kacíře, ale dovolává se proti nim pomoci papežovy a císařské, aby jich potlačením vzrostla církev katolická.

Na Moravě nebyly poměry církve katolické lepší, spíše ještě horší, jak to líčí zpráva Minucciho z r. 1588.¹⁾ Evangelické a bratrské bohoslužby konaly se veřejně téměř všude mimo Olomouc a jiná města biskupu poddaná, ale i tu byli nekatolíci velmi četně zastoupeni. Leč biskup mocně je zatlačoval v ústraní. A proto v relaci o stavu moravské diecese z roku 1590²⁾ píše jeho zástupce velmi radostně: Husitství je sice příliš zakořeněno v mysli moravského lidu, ale náboženství katolické je na postupu. Ve svém sídelním městě Olomouci způsobil biskup změnu ve prospěch katolické církve. Konání evangelických bohoslužeb po domích a vyshuhování večere Páně kazateli z okolí potlačoval. Jedná s císařem, by zámožní evangeličtí radové městští byli vypověděni z města. Do rady městské usazuje katolíky a radu zavázal účastniti se procesí. Počet kanovníků při katedrále rozmnožil na 30. V kraji olomouckém i brněnském, znojenském i uh. hradištském katolictví se šíří. Na panství pánů z Pernštejna, Haugvice a j. haeretičtí kazatelé byli nahrazeni katolickými kněžími. Císař zakázal dokonání díla, když páni pod obojí ve Vel. Meziříčí na statku vdovy Aleny Meziříčské z Lomnice zřizovali skvělé lyceum.³⁾ Žádoucnou by bylo, aby markrabství moravské zbaveno bylo haeretika Pechlera v Brně, Esroma Rüdigerera v Ivančicích, mnicha odpadlíka Bonifacia v Nové Vsi u Ostroha, „perditissimis hominibus“.⁴⁾ Ve jmenovaných 4 krajích je na 70 katolických far. Visitace duchovních se v diecési

¹⁾ Opis v zem. archivu dle Bibl. Pio 438, f. 45 etc. „De episcopatu Olomouensi“ z r. 1588: „Moravia semper aliquas nutrit haereses et hodie quasi haereticorum mater et haeresum sentina dici potest, in ea enim omnium tum veterum tum recentiorum haeresum aliqui reperuntur sectatores, ac in omnibus fere locis, Olomucio et oppidis episcopo subiectis exceptis, publicum admittitur haereticarum alicuius sectae exercitium, in ipsaque civitate et locis etiam ad episcopum pertinentibus multi nobiles et fortasse maior pars haeretici sunt“.

²⁾ *Informatio* de statu sanctae Rel. cath. in March. Moraviae, sepsaná kanovníkem Hovorou a schválená listem biskupovým z 5. dubna 1590. Srv. *Snopek* v Čas. mat. mor. 1908, str. 234 sl. d.: Některé relace biskupa Stan. Pavlovského a kard. Ditrichštejna o diecesi olomoucké. — *J. Schmidlin* I., 165 násl.

³⁾ Gymnásium illustre trvalo přes to dále. Jeho rektorem byl 1583—1595 Joh. Ursinus, před tím rektor v Jihlavě. Srv. *Kratochvíl*, Okres Velkomeziříčský 1907, str. 97 nsl.

⁴⁾ Je míněn Bonifacius Benincas (Beninkáza) Brumalius, předchůdce Kyrmezerův v Derfli a nástupce jeho v Nové Vsi. Je podepsán na Pressiově žádosti o schválení řádu církevního v uh.-brodském děkanství z r. 1583. (*Br. arch. XIV.*, 476 a 478.) O jeho jeti jednal biskup s císařem již dříve. Císař rozkázal 29. led. 1583, aby Archleb z Kunovic, majitel uherskobrodského panství a tamní kollátor, Bonifác Beninkáza a jeho přítel Pavla Kyrmezera ze svých držav vyzdvihl a olomouckému biskupovi dodal. Rozsivali prý učení Kalvínovo. (*Jan Kučera*, Paměti král. města Uh. Brodu, 1903, 108 a *Frant. Snopek* v Čas. Mat. Mor. 1908, str. 252.) Zatím Kyrmezer zemřel a Bonifác působil tedy dále v témž směru.

koná. Na svých panstvích arcibiskup netrpí poddaných, kteří by se aspoň o velkonocích nezpovídali.

Je viděti, že v Čechách i na Moravě oba církevní hodnostáři stojí v čele horlivé katolické propagandy, ale úspěchy jsou dosud, aspoň v Čechách,¹⁾ neveliké, více jen zevní, zřejmější jsou na Moravě. Pomalý postup církve katolické v Čechách je tím nápadnější, ježto v ten čas v sousedních zemích, zvláště v Dolních Rakousích,²⁾ byl protestantismus již vytlačován z měst a katolictví vítězně pronikalo, jmenovitě když Klesl byl r. 1590 od papeže Sixta V. jmenován generálním reformátorem v Dol. Rakousích.

Ale i v Čechách a na Moravě předáci strany pod jednou neunaveni tím více usilovali o vítězství věci katolické proti veliké převaze haeretiků, přesvědčení jsouce o svém výhradním právu na svobodu náboženskou, z níž měli býti vyloučeni všichni ostatní, vyjímaje snad dočasně staroutrakvisty. Nový český arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé (od 14. pros. 1592—1606),³⁾ vzdělaný jesuity, nazýval Augsburskou konfessi zásadně „novou v tomto království hostinskou vírou“.⁴⁾ Hned jak se ujal arcibiskupství, vyžádal si radu a dobrozdání osvědčeného Melch. Klesla a ten mu ji důvěrně také dal,⁵⁾ doporučuje mezi jiným přátelský styk s některými z nejvyšších úředníků královských, visitaci a dohled k akademii pražské, „z níž rozliční mistři a falešní proroci k potlačení víry katolické onde i onde do měst a městeček v Čechách se rozesílají“, a zvláště přichylnost k jesuitům. V téže asi době, totiž v roce 1593 sepsány byly významné návrhy,⁶⁾ dle všeho z kruhů domácích předních církevních pracovníků,⁷⁾ jak by mohla církev katolická v Čechách býti obnovena. Především se tu radí, jak sjednotiti konsistoř pod obojí a staroutrakvisty s církví: po reformaci konsistoře nutno prý předem naříditi konsistoři, aby se podřídila arcibiskupovi, a když

¹⁾ O pověstech, že by o vánocích 1590 jesuité a jich stoupenci chtěli přepádnouti některé kostely pod obojí, jako týnský, Betlém a sv. Mikuláše v Menším městě Pražském, a o rozčilení lidu z té příčiny viz rkp. *Marka Bydžovského*, Diarium Rudolphi f. 218 a 219 (199—200).

²⁾ *G. Lösche*, Gesch. d. Prot. in Österreich, 43.

³⁾ *Vacek*, Zbyněk Berka z Dubé a Lipé, v *Ottově Slov. nauč. III.*, 818. — *A. Podlaha*, Z prvních let činnosti arcib. praž. Zbyňka Berky z Dubé. Sborník hist. kroužku, 1905. Roč. VI.

⁴⁾ *Slavata*, Paměti I., 45. — *Apologie druhá (Šubert)*, 97.

⁵⁾ *Apologie druhá (Šubert)*, č. 114, str. 382—387. — *K. Krojta*, Sněmy XI., 71, pozn. 293, zjišťuje, že dobrozdání to je z r. 1593 a nikoli z r. 1603, jak je v *Apolo- gii* datováno.

⁶⁾ *Sněmy VIII.*, č. 78, str. 268—272, přinášeji jich otisk dle konceptu v archivu arcibiskupství Pražského: „Quaedam propositiones ex anno 1593 de fide catholica restauranda...“

⁷⁾ Je to asi zpracování řady návrhů osvědčených pracovníků katolických, jak ukazuje i nadpis jednoho odstavce: „Consilia contracta de unione religionis Pragae“.

se podřídí, přikáže císař, aby arcibiskup a konsistoř se dohodli o jednotě v náboženství. Husův svátek se odstraní, když kalendář se nebude tisknouti bez vědomí arcibiskupova. V den 6. července by mohly ostatky některého svatého býti přeneseny do Prahy, a den ten by se pak mohl dle toho nazývati. Také by měl císař naříditi, by žádné jeho město, ani tvrz ani ves nepřijímala kněží, leč zřízené od arcibiskupa; v ostatních pak městech a obcích by se totéž mělo zaříditi prostřednictvím konsistoře. Těmto schváleným kněžím by měli býti podřízeni učitelé, aby nebyli závislí na universitě. Nad to by měl císař na svá panství dosaditi hejtmány katolické anebo aspoň katolictví příznivé. Dále následuje rada o obnově university pražské, jež prý je kořen všeho toho náboženského zla v království. Proto by se měli dosaditi do university katoličtí doktoři, po čtyřech bohoslovcích, tolikéž právnících, lékařích, filosofech a řečnicích, po případe i z jesuitů. Neméně zajímavá je rada, jak by snadno mohly Čechy býti přivedeny k víře katolické. Jest to celá řada pokynů a na konec: „Poněvadž v Praze není jediné katolické fary mimo metropolitní a (katolíci) nemohou býti křtěni ani pohřbíváni ani oddáváni (příslušnou duchovní správou), nechť klášter některý na Malé straně (u sv. Tomáše), na Starém městě (u sv. Jakuba) a na Novém (u P. Marie Sněžné) se promění ve faru, anebo ať se mu svěří duchovní správa dispensí apoštolskou.“¹⁾ V tom smyslu zní i návrhy další. Sepsány byly asi pro arcibiskupa, aby v jich smyslu, prostřednictvím nunciiovým a snad i jinak, působeno bylo na císaře, by v tom směru zakročil. Aspoň brzy potom, asi v první polovici r. 1594, předkládá nuncius císaři memoriál o 25 článcích,²⁾ v němž domáhá se zvláště, aby arcibiskupovi dána byla vrchní správa ve věcech církevních i nad kněžstvem pod obojí; aby školy a zvláště universita byly zreformovány ve smyslu katolickém, ježto prý někteří profesori jsou Calvinisté; aby byl administrátorem zvolen „dobrý administrátor“ „zcela katolický“, z těch, kteří slíbili poslušnost arcibiskupovi; aby svátek Husův opět slavnostně vzpomínaný byl z kalendáře vypuštěn a neposlušní tiskaři byli trestáni; aby kalvínská a pikartská kázání, jež se konají v Praze veřejně, byla zakázána; aby do úřadů povolávání byli katolíci, jak to bylo ujednáno s kard. Madruccim; aby knihy nesměly býti tištěny ani prodávány bez svolení arcibiskupova atd. Královští radové ve svém dobrozdání³⁾ všemožně se snažili vyhověti přání nunciovu, pokud jen zákony nebyly tomu výslovně na odpor. Ze všeho je patrné, že hierarchie a jesuité a rádcové královští hlavním cílem měli jedno: povznést katolickou církev a zničití hnutí evangelické, pokud jen možno. V jich očích je evangelictví rakovinou, kterou je třeba odstraniti. Neodvažují se veřejně to říci a takové

¹⁾ Oddíl tento živě připomíná dobrozdání dále uvedené z roku 1607—1608 (viz dále v hlavě 64).

²⁾ Srv. *návrh císařských rad*, jak radi vyříditi toto memoriále. Opis dobrozdání v zem. arch. dle rkp. Měst. knih. v Lipsku Rep. IV. 12 G. f. 261—264.

³⁾ Srv. poznámku předešlou.

plány schváliti, ale kde mohou, stavějí se v cestu rozvoji novoutrakvismu a zvláště Bratrství všemožně, a spolu podporují zájmy katolické vši silou.⁴⁾ V následujících letech císař splnil řadu důležitých přání katolických. A tak již v relaci z r. 1597²⁾ může arcibiskup podati zprávu o značném zevním pokroku věci katolické: Počet far katolických vzrostl na 330, v samé Praze prý již je 6 far,³⁾ ovšem proti dvojnásobnému počtu far haeretických.⁴⁾ Nedávno svěřil císař arcibiskupovi ve správu asi dalších 100 far na král. statcích,⁵⁾ kde má právo kollátorské. Arcibiskup je nyní obsazuje kněžimi katolickými, což je pobídkou katolické šlechty, aby na svých statcích dosazovala katolické kněží na místo utrakvistů. Ovšem že jiných katolických far zmocnili se zase haeretikové. Již také arcibiskup visitoval celou diecesi a vysvětil přes 130 kněží. V oněch nově mu svěřených kollaturách královských zavedl funkce dle katolického ritu. I konají se tu procesy, kostely jsou náležitě vyzdobovány, posvátných olejů zase se užívá, luterští a kalvínské kazatelé jsou odstraněni a nahrazeni kněžimi náležitě svěcenými. I ušní zpověď se zavádí. Podávání večere Páně dětem je odstraněno. A kněží místo konsistoři jsou

¹⁾ Adam z Hradce a jeho choť Kateřina z Montfortu povolávají r. 1594 do Jindř. Hradce jesuity. *Kroesz*, Geschichte, 677.

²⁾ *J. Schmidlin* I., 153. — *Kam. Krofta*, Sněmy XI., 74, pozn. 303.

³⁾ Není tak zcela jisto, které kostely těmi slovy arcibiskup míní. Srv. *Kollmann*, Acta S. Congregationis de Propaganda Fide res gestas Bohemicas illustrantia, str. 21, pozn. 11. Jako r. 1575 (srv. výše str. 50, 1) tak ani r. 1597, ani později r. 1607—1608 (srv. dále v hlavě 64.) neměla církev katolická v Pražských městech žádných far. Chrám katedrální u sv. Víta byl sice střediskem katolíků a do jisté míry sloužil katolickému obyvatelstvu jako farní chrám. Také chrám kollegiální sv. Petra a Pavla na Vyšehradě v témž směru působil ve svém okolí, a Vyšehradští měli náležeti pod kapitolu a přijímati svátosti v kostele kapitolním. Než zdráhali se a chtěli míti pro sebe kostel sv. Alžběty farním kostelem pod obojí (*Ehert*, Posvátná místa král. hláv. m. Prahy II., 263). Dle jména trvala ještě kapitolu od sv. Apolináře, o níž se zmiňuje r. 1589 relace arcibiskupa Medka (srv. výše str. 333, 1). Nově získán byl chrám a klášter emauský, když tamním opatem se stal Pavel Paminondas Horský r. 1592, jenž již r. 1591 oddal se církvi katolické, až i složil řeholní sliby benediktinské r. 1599 a r. 1601 uveden byl znova do emauského kláštera na Slovany jak katolický opat (*Ehert*, 198). Jím získán byl pro církev katolickou proti vůli Podskalských i farní kostel sv. Mikuláše v Podskali 1597 (*Ehert*, 498), a obnoven kostel sv. Kosmy a Damiana na Slovanech 1593 (*Ehert*, 213). Také usiloval o kostel sv. Václava na Zderaze, ale marně (*Ehert*, 219). Mimo to byl na Hradčanech farní kostel sv. Benedikta v rukou katolických, ale zatím bez farního úřadu. Snad mnil arcibiskup zmíněné tyto chrámy, u sv. Víta, na Vyšehradě, na Slovanech, u sv. Mikuláše, sv. Kosmy a Damiana, sv. Benedikta, anebo místo některého z posledních některé chrámy klášterní, snad některý z těch, na které se pomyslelo v r. 1593 (srv. výše str. 336) anebo v roce 1607—8 (srv. dále v hlavě 64.).

⁴⁾ R. 1596 čítalo se již 336 kat. far v Čechách. (*Wetzer und Welte's*, Kirchenlexicon X., 1897, str. 294.)

⁵⁾ Srv. *Kam. Krofta*, Sněmy XI., 74, pozn. 303. To se stalo 7. června 1594. — Srv. str. 328.

podřízení arcibiskupu. Při tom všem výbornou službu konají jesuité, připravující ve svých ústavech rozhodně katolický dorost. Tak s uspokojením arcibiskup rozhlíží se po své diecési. A pracuje o dalších výbojích. Zavadou mu bylo, že nejvyšší úřady zemské,¹⁾ úřad nejvyššího purkrabího nejv. hofmistra a zvláště nejvyššího kancléře, byly po čas neobsazeny, a posledně jmenovaný nad jiné důležitý úřad byl spravován místokancléřem Křištofem Želinským ze Sebusína a sekretářem Janem Müllnerem z Müllhausu, „Kalvinisty“ či Bratřími. R. 1599 naléhá proto arcibiskup i nunci²⁾ znova na císaře, jednak by zakročil proti Bratřím ve smyslu mandátu Vladislavova, jednak pak, aby obsadil nejvyšší úřady horlivými katolíky. A císař vyšel žádostem nunciovým a arcibiskupovým opět vstříc: jednak při obsazování nejvyšších úřadů³⁾ provedl důležité změny ve prospěch katolíků, postaviv v čelo katolíky rozhodné, vychované jesuity, zvláště pak jmenoval nejvyšším kancléřem Zdeňka z Lobkovic, rozhodného katolíka; a nad to projevil ochotu v brzku zakročiti proti kacířům. Nunci⁴⁾ Spinelli s radostí o tom píše do Říma 28. srpna 1599 a 17. července 1600.⁵⁾ A arcibiskup ve své relaci o stavu diecése r. 1601⁶⁾ podává zprávu o dalším úspěchu: V Praze v posledních čtyřech letech zbudovány prý tři veliké chrámy,⁷⁾ a arcibiskupovi r. 1599 svěřena censura knih. Je patrné, že v této době katolictví v Čechách posiluje se jednak vnitřně vzrůstem horlivosti katolické a výbojnosti a útočnosti zvláště proti Bratřím, jednak vzrůstá za podpory vládní zevní jeho moc a jurisdikce, ač je velmi pochybné, zda tento zevní vzrůst znamenal také skutečné šíření se katolictví v lidu. Vždyť právě v té době, v listu svém z 3. července 1599,⁷⁾ arcibiskup stěžuje si císaři, že katolická církev upadá den ze dne čím dále tím více, zatím co vzrůstá všude a zvláště v Praze sekta Pikartů⁸⁾ a Kalvínova. Výslovně

¹⁾ K. Krofta, Majestát Rudolfa II., str. 14. — Vilém Slavaša, Paměti I., 30.

²⁾ K. Krofta, Sněmy XI., 46. — Arcibiskupův list císaři 3. července 1599, Sněmy IV., č. 522, str. 681 nsl.

³⁾ Srv. i dále v hlavě 64. — Viz J. Glücklich, Mandát proti Bratřím (Věstník kr. čes. spol. nauk 1904, X.), str. 2—4.

⁴⁾ Jan B. Novák, O důležitosti zpráv nunciů pro „Sněmy české“ (Zprávy zem. archivu král. Českého. I. sv. 1906), str. 63. — K. Krofta, Sněmy XI., 47. pozn. 210.

⁵⁾ J. Schmidlin, I., 158.

⁶⁾ Snad restaurovány, anebo vůbec pro katolickou církev získány. Tak dříve již získán kostel emauský a r. 1597 sv. Mikuláše v Podskalí (srv. výše 337, 3) vystavěna presbyter a posvěcen oltář r. 1599 v kollegiálním kostele na Vyšehradě (Ehert, II., 263.) Nákladně opraven byl tenkrát chrám sv. Jakuba na Starém městě, jenž r. 1596 shořel. (Ehert, I., 428) a j.

⁷⁾ Sněmy IX., č. 52, str. 681 nsl.

⁸⁾ Roku 1595. stěžovala si konsistoř pod obojí, že lidé osobující si důstojenství kněžské po domech rozlévají učení své bludné, zvláště pak v domech šlechtických, jako prý na př. Kalvíni v domě pana Hrzána, Pikartí v domě pana Pětipeského. Pikartí prý mimo to také na Starém městě v jednom domě se scházejí a tam každé

vytýká, že na panství Hluboké, jež nedávno koupil pan Malovec, Luterán, církev katolická ztratila pojednou 8 farností s několika tisíci duší, ježto kněží katoličtí brzy byli nahrazeni kněžími evangelickými, ač zřízení zemská nedovolují, aby fary do té doby katolické byly obstarávány kněžími strany pod obojí. Arcibiskup ovšem tím úsilněji naléhá, aby vláda se vzepřela vzrůstu evangelíků a Bratří.

Týmž způsobem ale ještě rozhodněji, výbojněji a také úspěšněji postupovali zástupci katolictví na Moravě. Když moravský zemský hejtman Hynek Bruntálský z Vrba s moravským nejvyšším komorníkem Hynkem z Valdštejna se snažili zorganizovati evangelické sbory na Moravě, dovolával se biskup proti nim 16. srpna 1591 pomoci českého nejvyššího purkrabího Viléma z Rožmberka,¹⁾ vytýkaje, že „chtějí se svými praedikanty na Moravě nový a prve nebývalý řád či raději neřád učiniti a nějaké mezi nimi jako děkany krajské naříditi a usaditi, nám a religii svaté katolické na újmu, potupu a zlehčení“. Tento útočný katolický směr, vědomý svého nadprávi v zemi, byl ještě posílněn událostmi v Rakousích a Štýrsku. V Horních Rakousích²⁾ potlačeno selské povstání r. 1597, a zemský hejtman mohl pak bez překážky ve smyslu výnosu z 12. srpna 1596 zahájit protireformaci. Arcivévoda Ferdinand prováděl od r. 1595 protireformaci „s omračující mocí a rychlostí“, počav od měst, aby pak dokročil na šlechtu. I na Moravě soustředilo se protireformační úsilí především na města. Biskup Stanislav koncem r. 1597 důtklivě žádal císaře i dvorní kancelář³⁾, by úřad podkomořího, jemuž města byla podřízena, obsazován byl osobou katolickou. Katolický podkomoří pak ve smyslu protireformace důsledně a postupně posilňoval v městech nadvládu katolického živlu a podlamoval vliv evangelický, dosazuje do rad městských co možná jen katolíky. Ještě r. 1590 byli v městských radách skoro napořád nekatolíci, kol r. 1600 byly městské rady zcela aneb částečně vesměs v rukou katolické menšiny, až na Znojmo a Jihlavu.⁴⁾ Protireformace na Moravě zasadila své páky dle vzoru zemí rakouských na místě nejpříhodnějším. Když biskupem se stal František z Dietrichštejna (1599—1636), muž k výbojné proti-

neděle česky i německy kážou a svátostmi přísluhují. K nim nejpřednější z měšťanstva se hrou. A. Podlaha, Úpadek strany pod obojí v Sborníku histor. kroužku 1904, str. 224 nsl. dle konceptu čes. v archivu místodrž. R. 109—2. — Dne 25. září 1598 oznamoval administrátor arcibiskupovi o téže věci, že se Bratří „tu u svatý Anny v domu pana Herzaně scházejí a v druhém domě proti sv. Jiljí blízko od kostela a v třetím domě, kterýž blízko jest od sv. Malého Štěpána na Příkopech, a každou neděli i některé všední dni se jich veliký počet schází.“ Sněmy české IX., str. 592, č. 440.

¹⁾ Fr. Kameníček, Zem. sněmy III., 461 dle orig. v Třeb. arch. č. 5552.

²⁾ G. Lösche, Geschichte des Prot. in Öst. 63. — V. Bibl, Jahrbuch für d. Gesch. d. Prot. 1902, 17.

³⁾ Fr. Kameníček, Zem. sněmy III., 463 dle regist. bisk.

⁴⁾ Fr. Kameníček, Zem. sněmy, 464.

reformaci nad jiné vhodný, měl již půdu připravenou k dalším vítězným zápasům. Katolictví sice nevzrostlo v zemi v srdcích lidu, ale sílila horlivost jeho stoupců a zvláště jeho vůdců, velice vzrostla jeho zevní pravomoc, zvláště v městech, jakož i přestupem některých šlechticů a přízní vlády, a s tím vzrostlo i jeho sebevědomí a útočnost.

58. Nezorganisanost v české církvi pod obojí 1575—1609.

Tím je nápadnější, že za těch poměrů novoutrakvisté a vůbec čeští nekatolíci byli stále ještě bez e vší organisace. To mělo ovšem své příčiny. Novoutrakvisté snažili se sice o svou organizaci, ale všem takovým pokusům vláda příkře bránila. Vláda nechtěla připustiti, aby se čeští evangelíci ustavili jako jednotná, zorganizovaná církev.

To je zřejmo již z toho, jak odpírala stavům právo obsazovat i konsistoř, ač o ně stavové tolik usilovali právě za účelem uvedení řádu a kázně do svých řad. Všecko úsilí jich bylo marné a tříštilo se o odpor vlády. A rovněž nepřízeň vládní to byla, jež úřad patnácti ochránců náboženství¹⁾ učinila bezvýznamným. Již po mandátech Maximiliánových z 5. října 1575 neosmělili se zástupci měst svěšený úřad zastávat²⁾, a nad to města byla vůbec z působnosti těchto ochránců vyňata jakožto komora královská. Tím vlastně nejdůležitější úkol byl defensorům odňat: vždyť na statcích šlechtických ochránců ani valně potřebí nebylo, ježto páni dovedli sami se chrániti. Mimo to stálý pobyt císařův v Praze rovněž činil úkol ochráncův jako sprostředkovatelů náboženských stížností králi téměř nepotřebným, ježto každý ze stavů mohl se přímo obrátiti na krále. Také někteří právě z předních ochránců brzy zemřeli.³⁾ Nezdá se, že by byli volbou zase nahrazeni jinými. Vláda sama nedala stavům pod obojí k tomu asi příležitosti a svolení.⁴⁾ Také není pravděpodobno, že by od vlády byli jiní defensoři jmenováni.⁵⁾

¹⁾ Srv. str. 243.

²⁾ Srv. str. 267.

³⁾ Již 9. prosince 1579 zemřel Jindřich z Valdštejna, 19. července 1583 Václav Vřesovec, 25. srpna 1583 Sixt z Ottersdorfu, 27. srpna 1583 Boh. Fel. Hassištejnský z Lobkovic. Později zemřeli Henrych Kurcpach 22. června 1590, M. Matěj Bydžovský 28. října 1590, Alb. Kapoun 31. ledna 1591, Burián Trčka 15. května 1591, Seb. Vřesovec 25. srpna 1596, Mich. Španovský kol 1597.

⁴⁾ To lze vyčísti z majestátu r. 1609 a jeho zmínky o defensorech. V odstavci tom patrně chtěli stavové předejiti všem dřívějším potížím, a tak i té potízi, že po smrti ochránce některého nebylo postaráno o volbu jeho nástupce.

⁵⁾ *Desiderius z Frýdbergku*, Cíl a praktiky papeženců 1618 (Čes. mus. 31. C. 7), píše sice: „Neb kdy první věrní defensorové po smrti císaře Maximiliána od kanceláře nepřátelsky sužováni, někteří také smrti zachvázeni byli, takové osoby pod obojí k defensorství promovali, kteří opravdově horlivým evangelistickým stavům pod obojí víceji ku škodě nežli k vzdělání (poněvadž s kompaktáty zjevně drželi) byli, a kněžstvo v královských městech, kteříž kompaktata nenáviděli, vyhnali a zahnali,

Zbývající defensoři zůstávali asi známí jako defensoři,¹⁾ aniž valnou činnost mohli rozvíjeti. Stavové se snažili sice již r. 1579 na císaři vymoci svolení, aby mohli nejen obsazovati konsistoř, ale i voliti defensory, chtějíce patrně rozšířiti úkol dosavadních ochránců i o ochranu konsistoře, když by jim byla svěřena,²⁾ ale císař r. 1584 to vše přímo jim odepřel³⁾ právě odkazem na svůj stálý pobyt v zemi. Tak úřad defensorů v tichosti zašel.⁴⁾

Evangeličtí stavové zůstali tedy odkázáni sami na sebe. Každý pán na svém panství byl ochráncem a po případě i vrchním organisátorem církvi. Povolával duchovní správce svého vyznání a ústně neb písemně ujednával s nimi řady církevní. V městech pak, pokud která města se vytrhla z poslušnosti konsistoře — a to se dalo zvláště ve větších městech od r. 1575 u velké míře⁵⁾ —, rovněž povolávala městská rada vhodné faráře a děkany a arciděkany, očekávajíc, že budou úřad svůj konati v evangelickém duchu, a všemožně je chránila před konsistoři.

Tak se dalo především v Kutné Hoře, kde od dávna tamní arciděkan s okolním kněžstvem měl výjimečné postavení. V Kutné Hoře bývala zvláštní konsistoř horská s arciděkanem v čele a ostatními tamními třemi⁶⁾ faráři a několika konšely jako assessorové. Podřízeno jí bylo mimo Kutnou Horu i několik far v okolí. Již dříve dovedli si zachovati značnou samostatnost proti konsistoři pražské. Zvláště důležité to bylo tenkrát, když arciděkanové tamní i s radou městskou a obyvatelstvem přiklonili se k směru novoutrakvistickému.⁷⁾ Tamní novoutrakvistismus měl pak

jiné pak, kteříž jim neodporovali, na fary uvedli. Jesuiti ... se nadáli, že již ... dokonce zvlitězili — obzvláště že jejich úmysl byl předkem defensory z cesty skliditi ...“

¹⁾ *Matěj Bydžovský* ve svém *Diarium Rudolphi*, rkp. univ. XVII. G. 22, píše o smrti Alb. Kapouna, fol. 220 (opis 201): „defensor náboženství pod obojí přijímajících i učení Pražského“.

²⁾ Str. 328.

³⁾ Str. 329.

⁴⁾ *Apologie druhá* (Šubert) str. 6 píše o úřadování defensorů: „Než netrvalo to na dlouze. Nebo hned brzo ještě za živobytí J. M. C. stavové mnohé překážky sobě v tom činěné měli. Po smrti pak císaře Maximiliána rozmanitými praktikami z dotčeného defensorství vyvedeni byli.“

⁵⁾ R. 1578 bylo z 41 děkanů jedenácte novoutrakvisty, a to v Nymburce, Pardubicích, Chrudimí, Litoměřicích, Boleslavi, Jičíně, Pelhřimově, Písku, K. Hoře, Ledči, Žatci, Sedlčanech a v Benešově. Proto konsistoř dolní ustanovuje v outery po neděli Jubilate r. 1578 jich zástupce pro konvokaci kněžstva k rozdělování sv. olejí. Zástupci těmi ustanovuje (v témž pořádku) faráře v Poděbradech, Přelouči, Skutči, Zásadce, na Skalsku, v Libouni, Žirovnici, děkana ve Vodňanech, faráře u sv. Barbory v Kutné Hoře, děkana v Ném. Brodě, faráře v Pšově, Jesenici a Vlašimí. Arch. arcib. v Praze. *Rot. miss. boh. sub utraque 1578—1580*, fol. 28 a 29. Opis v zem. arch. Srv. *Zik. Winter*, Círk. živ., 384.

⁶⁾ *Z. Winter*, Život círk., 353: U sv. Jakuba, Barbory, Bartoloměje a na Náměti. Srv. *Jos. Šimek*, Poměry nábož. a arciděkanové v Kutné Hoře v době Ferd. I. v Č. Č. M. 1905, 227.

⁷⁾ *Z. Winter*, Život církve, 353.

v této konsistoři ihned středisko své organizační. Proto se mohl novoutrakvismus v celém arciděkanství volně šířiti a nabývati i rázu radikálnějšího,¹⁾ jak o tom svědčí zvláště tamní Agenda církve níže z let asi 1589—1597, v níž zřejmě se projevuje bohoslovecké stanovisko tehdejšího kněžstva jako „orthodoxní“ se silným sklonem ke kal-

¹⁾ V Kutné Hoře byli děkany či arciděkany u Vysokého: Jan Habart (zemřel r. 1566), Sylvestr (zemřel 1567 a zanechal několik dětí nezaopatřených), Jan Semín Turnovský (zemřel 1582), Sixt Candidus Pražský 1582—1593. Dále pak od roku 1593—1600 Jakub Melissaeus Krtský, 1600—1621 Václav Štefan neb Štefanides Teplický (Terminus). — Faráři u sv. Barbory byli zvláště: 1593—1600 Václav Štefanides Teplický, 1602—1610 Havel Phaeton Žalanský, 1610—1618 Jan Thadeus Mezeříšský. — Faráři v Náměti byli: 1600—1603 Vít Phagel Pisecký (před tím na Kaňku), 1603—1620 Cyprian Pěšín Žatecký. — Mimo to byli v Kutné Hoře faráři (němečtí) u sv. Jiří. Srv. Šimek, Poměry náboženské a arciděkan. v Kutné Hoře, Č. Č. M. 1907, str. 201 nsl. — Vojtěch Nováček, Listář k dějinám školství kutnohorského. — Otokar Hejnic Listář k dějinám školství kutnohorského. — V Kutné Hoře působil r. 1577, a snad i po nějaký čas dále, Pavel Pressius, jeden z předních spisovatelů České konfesse. Kázal tu německy havířům v kostele sv. Jiří (ne na Náměti, jak výše na str. 137 a 138 v poznámce pověděno. Srv. Sněmy, V., str. 197, č. 113., odpověď to konsistoře pod obojí místodržicím z 11. října 1577.). O jeho pobytu v Kutné Hoře podává zajímavou zprávu v archivu Kutnohorském v kopířce z let 1601—1603 na fol. 37. (opis v zem. archivu kr. Čes.) list zachovací, jež vydali 19. listopadu r. 1601 šepmístři a rada na Horách Kutných Pressiovu synu Janovi. Z listu toho vysvítá, že Pavel Pressius za svého pobytu v Kutné Hoře jako kazatel německý při kostele sv. Jiří vešel v sňatek „s Markétou, rodičkou města Žitavy“. Oddáni byli v městě Žitavě, při čemž byli přítomni Zikmund Kozel z Riesenthalu, Volf a Tomáš bratři Heraldtové z Ouppy a Jiřík Virdt, vesměs měšťané a horníci z Kutné Hory. Když se manželům Pressiovým narodil syn Jan, byl mu kmotrem Jiřík Virdt. Chovali se „počestně, jakž na lidi dobré a poctivé náleží“. Po nějakém čase odstěhoval se Pressius do Štýrska a pak do Uher. Brodu (o čemž viz dále na str. 348). Po jeho smrti přišli před šepmistry a radu r. 1597 k žádosti arciděkana Jakuba Melissaea (v zastoupení Markéty Pressiové, vdovy) přátelé Pressiovy rodiny právě zmínění a spolu s nimi další přítel Adam Huber z Rysenpachu, lékařství doktor, a předložili spis v německém jazyku opatřený jich pečeti a vyznali, co výše poznamenáno o sňatku Pressiovu, zrození jeho syna Jana a poctivém životě celé rodiny. Na základě toho vydán byl roku 1601, již po smrti vdovy Pressiovy Markéty, Janovi Pressiovi, o němž „jakožto mládenci k umění literárnímu oddaném všechno dobré slyší,“ doporučující „list zachovací“. — Dodatkem ke zprávě o Pressiovi na str. 136. pozn. 4. dodávám, že byl Pressius od sv. Havla 1569 do sv. Jiří 1570 rektorem školy v Lounech. Fr. Štědrý, O školách lounských, v Sborníku hist. kroužku 1901. str. 86.

²⁾ Zachovala se v rkp. v Praž. univ. knih. XVII. G. 26, fol. 210 nsl.: „Agenda zprávy a postulováního církevního na Horách Kutných“. Je vepsána do knihy za Vejkladem knihy Zjev. sv. Jana z r. 1589 a Vejkladem krátkým na skutky apoštolské (bez data), kniha pak celá byla svázána r. 1597. Agenda dává nám nahlédnouti do bohoslužebního pořádku tamního, při němž jsou zachovávány staré husitské formy bohoslužební, ale obsahem mají učení, na němž je vliv kalvínský patrný. O večeri Páně se tu praví: „Večeře Páně jest druhá svátost nového zákona od Krista Pána nařízená, v kteréžto večeri posvátným chlebem a vínem pojišťuje se nám duchovní skrze víru těla a krve Kristovy požívání.“ Agenda dovolává se častěji D. Jacobi Grynaei in eccl. Basilicensi a D. Danielis Tossani in eccl. Heidelbergensi, jakož i Melanchthona.

vínismu. A všechno úsilí pražské konsistoře tomu zabrániti bylo marné. Ani vláda si netroufala zakročiti, aby snad v Hoře nevznikly nepokoje havířů a nebyly zkráceny příjmy komory.¹⁾ Rada městská pak novoutrakvismus chránila.

A podobně bylo i v jiných důležitějších městech jako v Hradci Králové, Nymburce, Chrudimi, Pardubicích a j.²⁾ kde všude byli arciděkanové a děkanové evangelického smýšlení. Děkanství po krajích tvořivala od dávna menší konsistoře³⁾ jako první instance pro sporné otázky církevní a správu okolního kněžstva. Když se děkany stali novoutrakvisté, konali to ovšem v duchu evangelickém a tak takové děkanství stávalo se jakousi krajskou organizací novoutrakvistickou. A konsistoři pražské nepodařilo se tak snadno způsobiti změnu, zvláště byl-li děkan chráněn královským hejtmanem.⁴⁾ Místy konsistoř, nemohouc si pomoci, sama trpěla mlčky děkany a faráře evangelicky smýšlející, a města ta jí ráda za to se odměňovala dary. A i když konsistoř bránila, odpor její jen na čas účinkoval, a novoutrakvističtí měšťané přece jen dovedli si povolati děkany a faráře jim milé.⁵⁾

Tim snažší bylo pánům a rytířům na svých panstvích zorganizovati své duchovní. Proto také vskutku někteří páni dávali svým duchovním církevní řády a místy, zvláště na Moravě, daly se pokusy o rozšíření takových řádů a organizací i po okolí a v celé zemi.⁶⁾ Takový zvláště významný pokus stal se hned r. 1576 zřejmě dle vzoru českého z r. 1575, ale na jiném základě a bez dotazu vlády, v západní Moravě ve Velkém Meziříčí.⁷⁾ Ve čtvrtek 25. října 1576 sešli se na tamním zámku u paní Aleny, vdovy po panu Zikmundu Berkovi Meziříčském z Lomnice a na Meziříčí, někteří páni z okolí,⁸⁾ v jich čele Hanuš Fridrich

¹⁾ Z. Winter, Život círk., 354—355.

²⁾ O Chebu viz Z. Winter, Život církevní 355.

³⁾ Srv. návrh řádu novoutrakvistického z r. 1575. Viz nahoře str. 157. — Sněmy IV., 334.

⁴⁾ Tak v Pardubicích 1576. Z. Winter, Život církevní 348.

⁵⁾ Tak ku př. v Berouně. Po roce 1587 volili si sami svého kněze, a to Havla Terrigena (Adama), rodáka slanského, novoutrakvistu a přivezli si jej z Plánice i s četnou rodinou. Přes nátlak konsistoře udrželi jej do r. 1589. A když musili pak přijmouti arcibiskupem svěceného Adama Filipona, Terrigena působil v tichosti v Berouně dále, a Filiponus musil již 1591 odejiti. Do Berouna dán Šimon Cerazín (Čermák), dbalý luterských obyčejů, a r. 1593 byl v Berouně děkan ženatý Matouš Fradellius, a tak i další děkanové. Jos. Vávra, Paměti k. m. Berouna, 1899, 94—103. Tak bylo i jinde.

⁶⁾ O rádech círk. před 1576 viz výše na str. 32 nsl. O rádech po r. 1600 viz dále.

⁷⁾ XIV. sv. Br. arch., I. 265—278. K tomu srv. Fr. Šnobeš, Řád církevní kunštátskomeziříčský z r. 1576 v Č. M. M. 1904, str. 417—428, na základě aktů arcibisk. registratury kroměřížské. — Zik. Winter, Život círk., 357 nsl.

⁸⁾ Hanuš Fridrich hrabě z Hardeku a na Kunštátu, Ludvík Meziříčský z Lomnice a v Jaroměřicích, Hynek Brtnický z Valdštejna a na Brtnici, Tas Meziříčský z Lomnice a na Jemnici, Václav Brtnický z Valdštejna a Hendrych Brtnický z Valdštejna a na Sádku podepsali ono ujednání.

hrabě z Hardeku a na Kunštátu, se svými faráři¹⁾ a tu ujednali zásadně společný církevní řád na základě vyznání Augsburského,²⁾ aby jej, jak ve společném ujednání praví, zavedli „při farách a collaturách svých dědičných“, v naději, že i jiní páni, kteří „ku confessi Augšpurské se přiznávají“, se k nim připojí.³⁾ Sepsané artikule⁴⁾ zopravovali a dali vytisknouti německy a latině ve Frankfurtě n. Odrou l. 1581 s titulem: „Formula concordiae, Beschreibung einer christlichen Berednusz und Vergleichung“.⁵⁾ Zatím se starali, aby i jiné pány k podepsání jejímu získali. Pan H y n e k z V a l d š t e j n a,⁶⁾ jeden z podepsaných r. 1576, předložil ji r. 1581, tenkrát jsa již zemským hejtmanem markrabství Moravského, panu Martinkovskému st. na Litenčicích v definitivní formě

¹⁾ Podepsáno je 10 kněží, na prvním místě Šimon Hakeus Ždárský, kaplan a český kazatel ve Vel. Meziříčí, dále Sixt Audid Pražský, duch. správce v Brtnici, Tomáš Jemnický a j.; poslední: Jan Antolík, farář v Tikovicích na gruntech France hraběte z Turnu.

²⁾ O jednání tom bratrský autor (patrně *senior Eneáš*) podává zprávu *Eliáše Střelky*, jenž byl „tam jako na špěh ode mne vystrojen“. Od mnoha časů na to prý vysílili někteří páni a předně pan hrabě kunštátský, aby mezi kněžími řád nějaký způsobili. Sjíli se o to na Meziříčí, povolavše mezi sebe kněží. Bylo prý kněží tam jedenácte. Kněz pana hraběte řeč započal, kterak by to věc dobrá byla, aby se sjednotili v učení. Nedoporučel však sepisovati nové vyznání, „poněvadž jejich bratří v Čechách nemálo práce vynaložili a daremně. Nebo sepsavše confessi, do ní nic svého nepoložili, než což z jiných vytáhli a vybrali, a toho že jsou králi Rudolfovi (?) podali, kterýž v tom je přijal. Avšak když na to přišlo, že se to doneslo římského biskupa, ten že to králi do Čech psal a to dosti tuze, co to učinil, že takovým kacířům svobodu dává a je chrání. Protož že jeho vlastním i okolním o tom poručil, aby proti němu byli a jej zkazili. Načež že král jemu odpověď dal, že on ten není, aby co proti římské stolici činiti chtěl, ale toto dovolení a přijetí jich v té jejich confessi jako počáteční král že jest učinil, však toho jim že držeti nemíní, by se jim i svou vlastní krví zapsal. A tak ta jejich práce i podání jim že v nic přišlo a již v tom schránění nejsou“. (Z těch slov lze viděti, jak se zrcadlily události z r. 1575 v duši vzdělaných na Moravě.) I končil: „Protož za nejlepší že by se mu vidělo, aby confessi Augšpurský se drželi.“ K tomu kněz Meziříčský doložil, že by i jemu za dobré se vidělo, aby nechajíce něčeho nového, té, poněvadž v češtině jest, aby se přidrželi . . . vždy k tomu věda, aby táž confessi držána byla“. (Naráží tím na vydání Augsb. vyzn. r. 1576 nákladem právě Aleny Meziříčské z Lomnice.) V uvažování tom vznikl nemalý spor o obrazy a korouhve. Někteří obrazů míti nechtěli. Jiní toho bránili. Až Bartoš Pichanský děl: „My jeho (Kristovým) slovem a ne obrazy spravovati se máme.“ A ten je řečí tou spokojil. I ujednali mezi sebou páni a jich duchovní určitou smlouvu, a tu podepsali. *Br. arch. XIV.*, f. 265 a 266.

³⁾ *Br. arch. XIV.*, f. 265.

⁴⁾ Koncept artikulů těch viz v *Br. arch. XIV.*, f. 268—271. Definitivní „Formula concordiae“ obsahem sice s tímto konceptem soubhlasí, ale jest to úplně nové zpracování a rozvedení dřívějšího konceptu.

⁵⁾ *Br. arch. XIV.*, 271.

⁶⁾ Nar. 1545. R. 1580 stal se nejv. sudím markr. moravského, 1581 zemským hejtmanem, pro churavost propuštěn z úřadu toho, zůstal nejv. komcrníkem r. 1588. Zemřel brzy na to. Jeho manžel. Kateřina z Kunštátu. *Ottův Slovník Naučný XXVI.*, 336.

české.¹⁾ Tato „Formula Concordiae“ se skládá ze 4 článků, a stavíc se na základ vyznání Augsburského, má účelem zorganizovati nejen stoupence Augsburského vyznání na panství podepsaných pánů, ale v celém kraji hrněnském a olomouckém a asi i v celé Moravě. Je to tedy pokus do jisté míry obdobný úsilí stavů v Čechách z r. 1575, ale základem si činí confessi Augsburskou, a jde při něm o organizaci dle dohody pánů, aniž se k tomu žádá svolení císařovo. Teprve snad hotovou věc chtěli císaři oznámiti a jeho schválení vyžádati.²⁾ Ale ač sám zemský hejtman se dílu tomu postavil v čelo, nepodařilo se získati k podpisu více pánů než 7, aspoň z počátku.

Téměř současně tvořila se podobná organizace církevní — než opět na jiném základě — i ve východní Moravě, totiž v U h. B r o d ě. Nebylo

¹⁾ *Rkp. v Br. arch. XIV.*, 271—278. Co otiskuje *Snopěk*, Č. M. M. 1904, 423 až 428, dle aktů arcib. registratury kroměřížské (a dle něho *Fr. Kameníček*, *Zem. sn. 640—655*) není tento definitivní řád, nýbrž právě onen výše zmíněný koncept. Viz str. 344, 4. Nadpis definitivního řádu zní: „Formula Concordiae. Výpis smlouvy aneb srovnání mezi stavem panským, rytířským i měšťským v markrabství Moravském, jaké řády v náboženství, v kázáních slova Božího podle confessi Augšpurské býti, i tolikéž jak kazatelové v tom řádu a ustanovení státi a se chovati mají“. A podtitul: „Způsob a výpis smlouvy a svornosti, kterážto křesťanskou pobožností a přičinou služebností zachovati se má v Meziříčí mezi některými, stavem panským a rytířským, v Moravě, kteřížto oblibují vyznání Augšpurské a jich kazatele“. Obsahuje 4 články. První jedná „o předních osobách vystavených nad kněžími a učitelích a služebnicích slova Božího“. Stanoví 1., aby „v kraji Olomouckém a Brněnském ustanoven byl jeden nejvyšší, kterýž by nad jinými všemi . . . správu držel“. 2. „K tomu jednomu každému nejvyššímu děkanovi (též zvanému nejvyš. superintendentem neb biskupem) jiní dva děkanové (arciděkanové či superintendenti) přidání ku pomoci býti mají“. 3. Rozepře náboženské a církevní rovná především děkan krajský, pak superintendent nebo-li arciděkan, pak nadřízení nad duchovními (nejvyšší děkani), pak defensoři, pak celá konsistoř (tedy asi nejvyšší děkani s arciděkany a snad i defensory), a s strany učení některá akademie. 4. „Z pánů dědičných far“ mají býti zvoleny „dvě osoby stavu panského, též stavu rytířského a měšťského“ „na místě pánů kollátorů“ (tedy „defensores“). 5. Kollátorové far prohlašují, že „nejvyšším nařízeným správcům a arciděkanům“ propůjčují, aby na naše fary . . . pobožné . . . kněží . . . podávali“. Však prve aby o tom kollátorovi té fary oznámili. Druhý artikul jedná „o závazcích služebníků církevních“. Každý služebník slova Božího je povinen 1. „aby vysoce připověděl, . . . že učení nemíní žádného vyhlášovati, . . . než . . . vedle toho vyznání (Augsb.) buďto Apologie . . . (z roku 1530 . . . s přidáním katechismu od M. Lutera . . . chce státi“. 2. . . „počestně . . . se chovati“. Další odstavce jednají 3. o měnění far, 4. o trestání nepořádků při farářích, 5. o vdovském opatření po smrti farářů a novém obsazení far. Třetí artikul jedná o tom, jak páni kollátorové se zavazují (v osmi odstavcích) k ochraně a podpoře svých farářů. Jest připojen Appendix o modlitbách a zvonění. Čtvrtá pak kapitola jedná „o pracích a zaneprázdněních a potřebách církevních (ve 2 odstavcích). 1. Kdož by chtěl dojiti kněžství, „má o to hleděti k superintendentu a přednímu děkanu našemu, ti ho zkusí“ a „s radou kollátorů“ (defensorů) ke kněžství dopomohou. 2. Žádní spisové od našich správců neb učitelů nemají býti vydány bez povolení nejvyššího úřadu církevního.

²⁾ Proto asi dali Formulí concordiae tisknouti i latinsky a německy.

to vlastně nic nového, nýbrž pokračování pokusu z r. 1566 a 1567.¹⁾ Do Uh. Brodu na panství Jetřicha (Theodora) z Kunovic dostal se po smrti faráře Benedikta Mičinského za faráře a děkana r. 1575 o sv. Jiří Pavel Kyrmezer,²⁾ dotud farář v Ostrohu. Byl to muž, jak z jeho spisů vysvitá, bystrý a i theologicky ustálený a vzdělaný, ale prudký a vášnivý. Jistě v dorozumění s majitelem panství a jeho synem Janem, pánem na Hranicích, usiloval o pevnější zorganizování tamního evangelického duchovenstva, soustředěného dotud kol konfesse z r. 1566.³⁾ I svolal kněžstvo z obou panství někdy v letě r. 1576,⁴⁾ aby se sjednotili v pravém učení a zavedli opravdovou kázeň. Ježto nebylo tu vše skoncováno, svolal novou schůzi⁵⁾ na 2. října 1576 do Uh. Brodu. Shromáždění tomu předložil — vedle dosud platné konfesse z r. 1566 — jím sepsaný církve v ní řád.⁶⁾ I později o řádu tom na sněmích tamních kněží jednáno.⁷⁾ Po delším jednání konečně byl schválen a kněžími z obou panství, jakož i oběma kollátory, potvrzen. Tak se stal Uherský Brod střediskem organizace ve východní Moravě, a děkan Pavel Kyrmezer její hlavou.⁸⁾

¹⁾ Viz výše str. 35. O Benediktovi, děkanu kdysi v Kutné Hoře a pak v Uh. Brodě, viz výše na str. 35, 3. — Srv. Jos. Šimek, Poměry náboženské a arciděkanové v Kutné Hoře, v Č. Č. M. 1906, str. 267 nsl.

²⁾ O tom rkp. *Br. arch. XIV.*, f. 281—454 (srv. Zik. Winter, Život církevní, str. 359 nsl.) vypráví, že Kyrmezer byl rodem z Bánských měst, asi z Kremnice. V strážnické škole byl několik let rektorem, pak písařem a konečně se ženil a stal se hostinským. Pak šel do Krakova na kněžství. Po smrti manželky prodal dům a šel do Těšína a tu byl farářem, pak v Černé hoře na panství Albrechta z Boskovic, jejíž pochoval. Pak se stal farářem v Ostrohu.

³⁾ Viz str. 35.

⁴⁾ *Br. arch. XIV.*, 281, v dopise Kyrmezerově ze 24. srpna 1576 „nuper coacta synodo“.

⁵⁾ Svolávací pípis všem kněžím 24. srpna 1576 v *Br. arch. XIV.*, 281—282.

⁶⁾ Jeho název je: „Leges ecclesiasticae ad disciplinam et censuram vitae atque morum ... in decanatu ... Domini Theodorici, Baronis a Kunovicz, domini in Broda Hunnorum atque filii ... Dni Johannis Baronis a Kunovicz, domini in Hranicz, ... collectae a Paulo Kyrmezero, praedictarum ecclesiarum decano ... 1576“. Sestává z XI. článků, jež jednájí: I. o slovu božím a vyznání víry („Supra scripta Confessio Fidei et doctrinae Christianae atque orthodoxus Consensus ... sunt congesta et subscriptione singulorum nostrorum contubernii fratrum recepta et approbata“). Tou konfessí je míněna konfesse z r. 1566 v Uh. Brodě již zavedená. Děkan Kyrmezer r. 1579 — *Br. arch. XIV.*, fol. 373 — výslovně píše, že o této konfessi bylo jednáno na schůzích farářských. Slovem „Consensus“ je míněn asi „Corpus doctrinae Philippi“, na jehož tisk Kyrmezer naléhal). II. o svátostech („Sacramenta domini nostri Jesu Christi ea ratione administrantur, quam ipse Dominus Sacramentorum instituit“). III. o obřadech („Omnes cultus idolatriae externi ... cum verbo Dei pugnant, aufferantur“). IV.—XI. o obcování kněží, o řádu mezi nimi a kázni, o poslušnosti k děkanovi („Synodus ... bis in anno cogetur“). Čl. I.—III. jsou jen všeobecné, IV.—XI. podrobnější: *Br. arch. XIV.*, f. 282—288 přináší jej doslovně.

⁷⁾ R. 1578 sešlo se asi 15 kněží. *Br. arch. XIV.*, 308.

⁸⁾ Pomocníkem byl prý mu rodák vřatislavský David Reisz, (jinak Reusch)

Řád Kyrmezerův přijali i kněží na sousedním panství pana Zdeňka Kavky Říčanského z Říčan, ale na základě vyznání Augsburského. Z uložení tohoto pána předložil jim český překlad Kyrmezerova Řádu poněkud upravený¹⁾ zámecký jeho kazatel Jakub Sophian z Wolkenberku²⁾ na den sv. Havla, dne 16. října 1578, na faře brumovské, vybízaje je, aby I. „konfessi Augšpurskou přijali ...“, II. „aby o velebných svátostech smýšleli podle nařízení syna Božího ...“, III. „aby kněžský život bez ouhony ... vedli“.³⁾ Kněží na panství⁴⁾ písemně kollátorovi svému odepsali,⁵⁾ že všichni schvalují toto nařízení, a rádi by, „aby taková ... Instrukcí vyhlášena ... byla ... ve všem markrabství Moravském“.⁶⁾ Kněží ti se asi podřídili též děkanu uherskobrodskému, jenž všemožně takovou organizaci snažil se upevniti.

dívější vychovatel synů Jetřicha z Kunovic, Jana a Archleba, jenž byl také ve Švýcarsku. Bratři jej podezřívají, že Kyrmezera proti nim dráždí, ale ospravedlnil se z toho podezření. *Br. arch. XIV.*, 301 a 435.

¹⁾ *Br. arch. XIV.*, f. 289—291. Nadpis je: „Práva a nařízení řádu i kázně církevní, podle kteréhožto se říditi ... mají ... správce obnovených církví na děkanství ... Pana Jetřicha z Kunovic a na Brodě Uherském, i také ... pana Jana z Kunovic a na Hranicích, jiní také k témuž děkanství připojených církví správce, sebraná ... skrze Pavla Kyrmezerského ... děkana téhož děkanství 1578“.

²⁾ Jakub Sophian, příjímím Walkenberger, byl rodem z Vodňan. R. 1574 spravoval školu latinskou na Malé straně v Praze. Byv ordinován, stal se zámeckým kaplanem Zdeňka Kavky. Později byl farářem na panství Bohuslava z Michalovic. R. 1592. 17. října snažil se administrátor a nuncius jej přemluvit, aby s administrátorem a jinými kněžími pod obojí podepsal a přísahou potvrdil slib poslušnosti papeži, jak učinilo jiných na 50 kněží (srv. dále v hlavě 63). Sophian to odepřel. Za to učiněna mu pohrůžka, že jsa kacířem, musí české země prázden býti. R. 1593 stěžoval si v té věci na sněmu poslancům z měst. *Sněmy české VII.*, str. 253. Než později se přiklonil k straně staroutravistické a stal se farářem u sv. Jiljí v Praze, kdež zemřel asi r. 1610. *Jan V. Novák, Ottův Slovník Naučný XXIII.*, 596.

³⁾ *Br. arch. XIV.*, f. 288.

⁴⁾ *Br. arch. XIV.*, f. 300. Byli to kněží: Jakub Sophian, kaplan na hradě, Jan Sytynský, farář kloboucký, Viktorin, farář brumovský, Martin Petranský, farář vsetínský, Pavel Zoerus (?), farář fryštadský, Kašpar, farář oujezdecký, Ondřej Dačický, farář slušovský.

⁵⁾ Při tom prohlásili, že chtějí se dle toho zachovati, „jakož ste ráčili toho doložiti, abychom ... všichni na obojím panství Augšpurskou konfessí drželi, ... nepříměšujíc žádných sekt, buď skrz Kalvína, Bucera, Bezu, Cvinglia, Karlstadia, Berengaria, Optata, Ekolampadia, Bulingera, Vireta, Martyra, Kvaltera, Ochina, Silvana, Wanklera a jiných“. Žádali však, by pán trojí žádosti vyhověl: 1. by poručiti dal lidu, „aby se k nám náležitě ... chovali, nás za kněží měli ...“, 2. by jim dal náležité služné, aby netrpěli nouzí a nemusili jinakým způsobem výživu hledati, 3. aby svolil, by „kdož pořádně odpuštění vezme, volně ... mohl se ... odebrati jinam“. Kollátor odpověděl v pátek po sv. Lukáši 1578 příznivě. *Br. arch. XIV.*, 297—301.

⁶⁾ *Br. arch. XIV.*, 288, poznamenává: „Po přihlášení se k nim a toho jim i ode Pána stvrzení tudíž se všichni jako moteilové rozprchli, kde kdo lepší faru čil, tam letěl“.

Než děkan Kyrmezer, usiluje o takovou organizaci, snažil se v souhlasu s majitelem panství Jetřichem z Kunovic¹⁾ přiměti i Bratří, zvláště v Uh. Brodě,²⁾ aby se připojili k organizaci děkanství, jak o tom bude dále řeč.³⁾ Zde stačí se zmíniti, že vznikly z toho spory, bratřští páni žalovali r. 1580 na Kyrmezera pánu z Kunovic a ten zbavil jej děkanství v Brodě. Kyrmezer odešel r. 1580 do Nové Vsi⁴⁾ u Uh. Brodu. Na jeho místo povolán od sv. Jirí 1580 Dr. Pavel Pressius, jenž právě ze Štýrska⁵⁾ se obrátil na Moravu.

Pressius pokračoval v organizační práci svých předchůdců, ale činil tak způsobem mírným a pokojným a proto s úspěchem větším než Kyrmezer, zvláště pokud se omezoval na kněžstvo evangelické. Když r. 1582 poslal tři kandidáty do Břehu, aby tam byli, jak dosud tomu bývalo, ordinováni na kněží — mezi nimi Martina Mallobicena, jenž 1574—1582 byl rektorem školy v Uh. Brodě —, a oni se vrátili bez svěcení,⁶⁾ Pressius sám je doma za kněží zřídil dle evangelického způsobu, sepsav k tomu cíli „Forma obligationis ordinandorum ad ministerium“⁷⁾ a Agendu k svěcení kněží.⁸⁾ Nad to se snažil zavést v děkanství tamním podrobnější

¹⁾ Aspoň z jeho rozkazu předložil Kyrmezer r. 1579 osm artikulův usnesených na konvokaci kněžstva B. Aquinovi k jednání o vzájemné dohodnutí.

²⁾ Po smrti seniora Štefana byl B. Zachariáš přenesen z Brodu do Přerova, a pán z Kunovic se bouřil, že se stalo bez jeho vůle. *Br. arch. XIV.*, 301.

³⁾ O tom viz dále v hlavě 60.

⁴⁾ *Br. arch. XIV.*, 441.

⁵⁾ O tom viz výše str. 137 pozn. 4. ze str. 136.

⁶⁾ *Br. arch. XIV.*, 455. V konsistoři brězké prý se zapřísáhli, že z Čech ani z Moravy žádného nebudou světiti. To by nasvědčovalo, že snad někteří nebudou vyloučili kněžství neprávem, jak tenkrát častěji se dalo. Ale zcela jinak to líčí Daniel Virga, farář v Ostrohu u Uh. Brodu v dopise z r. 1602 do Srbiště. Byli prý v Břehu přijati laskavě, ale, ježto kněze dříve již zařídil, aby Moravané nebyli připouštěni k veřejné ordinaci, byli s uctivou písemnou omluvou poslání zpět. (*H. Becker. Böhmische Pastoren in Anhalt ordinirt, Jahrbuch f. d. G. d. Prot. in Öst. XVII.*, 80 slđ.)

⁷⁾ *Br. arch. XIV.*, 456, 457. V této formuli Pressius zavazuje ordinandy zachovávatí učení křesťanské mimo jiné, „jakož se summovně obsahuje v konfessi našich kněží a pánův evangelických na Moravě léta Páně 1567 biskupu holomouckému podané, též v konfessi Bratří, kteréž vůbec Valdenskými jmenují, a v vyznání víry všech tří stavův království českého pod obojí, kteréhož jsou oni jednomyslně spolu s svými pány a přátely z jednoty Bratrské léta 1575 v Praze . . . podali“. O konfessi Augsburské není tu zmínky.

⁸⁾ *Br. arch. XIV.*, 458—466. Sám bratrský autor o ordinaci té poznamenal: „V druhou neděli po velikonoci léta 1582 byla v Brodě ordinací tři kněží. Doktor s staršími ruce na ně vzkládali. Slavně a důstojně se to dalo.“ Ale Martin Mallobicenus tenkrát ordinovaný měl pak pro tuto svou ordinaci později potíže se strany nepřátel. Proto r. 1602 obrátil se Daniel Virga, duchovní správce v Uh. Ostrohu, s ostatními duch. správci tamního panství písemně do Srbiště a vylčil, jak Pressius „potřeboval diakona, ač sám v plnění duchovenských prací nesčetných a sílu jednoho daleko převyšujících ve svém sboru ničeho nezanedbával“, svolal seniory

církevní řád a předložil jej r. 1583 na jaře spolu s 10 jinými „staršími předloženými“¹⁾ faráři v děkanství uherskobrodském, a dalšími 15 kněžími „k správě starších předložených přínaležejícími“²⁾ panu Archlebu z Kunovic, synu zemřelého Jetřicha (zemřel 4. září 1582), ke schválení.³⁾ Tak se tu tvořila rozsáhlá organizace církevní. Ale Archleb z Kunovic asi na radu pana Fridricha z Žerotína⁴⁾ Pressiovi domlouval za to, že „příliš hloubá“, a hrozil, že jej propustí z fary. Kněží pak prý sami již nemohli se srovnati.⁵⁾ Pressius řád ten církevní několikrát pře-

a kněží, v celku 25, a tři kněží ordinoval. Poněvadž pak Mallobicenus nyní po letech věrné práce svého úřadu byl pro svou ordinaci zbaven, prosí Virga o dobrozdání. Ze Srbiště došlo dobrozdání, kterým ordinace Pressiem udělená byla plně uznána. (*Heinr. Becker, Jahrbuch XVII.*, 80—83.)

¹⁾ Vedle děkana Pressia byli to: Pavel Kyrmezer, správce církve Páně v Derfli (tedy již ne v Nové Vsi), dále faráři v Ostrově, Bojkovicích, Nové Vsi (Bonifacius Benincas Brumalius), Veselí, Strážnici, Hluku, Bílovicích a Šumicích. *Br. arch. XIV.*, 476.

²⁾ Byli to kněží ve Velké, Vnorové, Nivnici, Pozlovicích, Vizovicích (Martin Mallobicenus), Želichovicích, Ořechově, Bánově, Osvětimách, Vrácově, Ořechově („především správce“), Slušovicích, Kloboučích a Slavičíně a Jan Jakobides Lovčanský v Uh. Brodě. *Br. arch. XIV.*, 476.

³⁾ Řád ten je v *Br. arch. XIV.* Na listu 470—476 je „společná supplikací J. Mfem pánům a kollátorům ode všeho kněžstva na děkanství Brodském na Moravě“. Kněží ti oznamují, že „shromáždívše se teď opět vespolek jednou, druhé i třetí . . . bedlivě rozjímání měli . . . aby hleděli všeliký dobrý řád církevní mezi sebou vyzdvihnouti“. „Z té příčiny“ přednášejí své „snešení . . . u víře . . . a rádích“ v příloze A., dále „ty nejpřednější věci, na kterýchž vlastně všechno spasitelné dobré záleží“ v příloze B. I prosí kollátora, aby podle přiložené formule v příloze C. počtemi svými jim potvrdil jich prosbu. V první příloze (A) je obsaženo prohlášení oněch kněží, že „vedle snešení a agendy děkanství tohoto“ budou se chovati. (*Br. arch. XIV.*, 477—478.) V příloze druhé (B) je uveden řád církevní (v *Br. arch.*, f. 479—481). Dle řádu toho: „Sedm jest nejpřednějších věcí“ v církvi; I. „společnost předložených správců a starších církevních“, i určuje jich povinnosti, II. „spasitelná služebnost všech . . . správců a služebníků církevních“, i stanoví též jejich povinnosti, III. „pobožnost pravá všech oudů církve“, IV. „školy křesťanské“, V. „visitací“, VI. „důchodové církevní“, VII. „jednotejný způsob a řád“, o čemž všem podrobněji jedná. V příloze třetí (C) je návrh, jak by si kněží ti přáli kollátorovo potvrzení všeho toho. Zajímavé jsou poznámky, jež senior Eneáš k tomuto návrhu připojil za tím účelem, kdyby Archleb z Kunovic žádosti kněží vyhověl, aby, dle návrhu Eneášova do toho potvrzení pojato bylo ustanovení, kterým by Bratří nejen byli chráněni před všelikými ústřiky kněží, ale také se kněžím nařizovalo, „aby se (k Bratřím) pokojně chovali, je jako téhož učení dávní učitele a v pobožnosti i všelikém dobrém řádu církevním zkušeni u vážnosti měli“. Návrh ten je na fol. 481—484 a to jednak v původním znění s poznámkami seniorovými na kraji, a pak návrh již upravený dle přání seniorova. Je viděti, že Bratří vykonávali prostřednictvím svých pánů veliký vliv i na vnitřní záležitosti církevní církve pod obojí, aniž to kněží pod obojí tušili. — K potvrzení zmíněných řádů však tenkrát vůbec nedošlo.

⁴⁾ *Br. arch. XIV.*, 466.

⁵⁾ Již na „Vysvědčení pravdivém všech kněží a správcův církevních v děkanství Brodském na Moravě s strany snešení jich u víře svatě křesťanské a rádích církevních“, první to příloze při žádosti zmíněné, schází z podpisů kněží na supplikaci podepsaných podpisy kněží z Klobouk a Slavičina. *Br. arch. XIV.*, 476.

pracoval, doplňoval a rozšiřoval,¹⁾ také pracoval o Agendě, zvláště Agendě při večeři Páně.²⁾ Ale zdá se, že nenalezl ani u pana Archleba a jiných pánů ani u kněží souhlasu³⁾, ač jinak v děkanství za jeho doby byl klidný rozvoj až do jeho smrti r. 1586 a i později.

Zatím r. 1584 v blízkém sousedství, totiž na panství Světlovském, Veselském, Strážnickém a Slavičinském⁴⁾ vznikl nový a Pressiovu řádu příbuzný řád církevní,⁵⁾ jenž patrně došel i schválení.⁶⁾

¹⁾ *Br. arch. XIV.*, f. 491—511, fol. 541—546. V rozšířeném řádu církevním zavazují se kněží, že budou kázati „podle . . . svatých písem . . . , jakž ukazuje sňesení apoštolské a vyznání víry sv. Athanasia . . . i jiných koncilií a sňesení a vyznání církevních, obzvláště pak těch, kteréž jsou in Harmonia confessionum fidei orthodoxarum et reformatarum Ecclesiarum obsažené, . . . s nimiž se srovnává Česká konfese našich kněží evangelických na Moravě léta Páně 1507 učiněná a vyznání víry ode všech tří stavů podobojí v království českém léta Páně 1575 v Praze . . . přednesené“. Tamže 504. S tím srv. výše 348, 7. O Harmonii confessionum viz výše str. 80.

²⁾ *Br. arch. XIV.*, f. 511—524. V Agendě této dí Pressius o Večeři Páně (f. 519—520): „Věříme, . . . že . . . ten chléb a to víno . . . opravdově bře proměnu svou posvátní, tak že tu nepozůstává prostý chléb a víno, ale již slovem a řízením Kristovým, které tu k němu přistupuje, učiněno bývá a jest všem těm, kteříž jeho požívají, zlým i dobrým, pravé tělo Krista Pána za nás zrazené a jeho pravá krev na kříži za nás vylitá na odpuštění hříchů. Dále . . . , že Kristus Pán v tom posvátném chlebě a víně jako neviditelném slovu a zaslíbení svém mocí svou Božskou a působením přebývajícího v nás Ducha svatého nám sebe samého, totiž své vlastní tělo a krev . . . , se všemi zásluhami svými opravdově dáváti, a tím jediným pravým pokrmem a nápojem našim duchovním a věčným, jednoho každého z nás, jeho vlastní duši . . . k nesmrtelnému životu věčnému nasycovati a napájeti ráci; tak opravdově a jistotně, jak opravdově a skutečně tuto velebnou svátost z víry jíme a pijeme“. Slova tato zní z počátku tak, že se zdá, jako by v nich bylo učení o transsubstanciaci. Ale pravý smysl jich vysvitá z dalších slov, v nichž se učí duchovní účastenství Krista jako duchovního a věčného pokrmu duše a to skrze víru. S tím srv. další výroky Pressiovy o Večeři. *Br. arch. XIV.*, f. 516, 519, 520, 527, 533.

³⁾ *Br. arch. XIV.*, 527. Poznámka sen. Encáše z r. 1584.

⁴⁾ Kněz ze Slavičina byl podepsán též mezi kněžími, kteří r. 1583 na jaře s Dr. Pressiem žádali o společný řád. Srv. 349, 2. — Po tamním neúspěchu účastní se jednání o tento řád.

⁵⁾ Řád svatý církevní na panstvích Světlovském, Veselském, Strážnickém a Slavičinském kněží a pastýřů církevních sepsaný i přijatý r. 1584. *Br. arch. XIV.*, f. 551—554.

⁶⁾ Řád ten jedná I. „O služebnosti slova Božího a svatých svátostí“, o čemž pojednává v 11 odstavcích, vytýkáje povinnosti duchovních správců. V odstavci 6. dí: „Posluhování svatými svátostmi jako kitem a večeři Páně má se dít . . . podle naší Agendy tohoto roku 1584 vydané a přijaté v společném sňesení.“ V odstavci 11.: „Kněží . . . svým toliko ovečkám posluhovati budou, jiným cizím a těm, kteří sou z Bratří, posluhovati nemají“. Dále II. jedná řád: „O chování kněžském“ a to v 13 odstavcích. V odstavci 13. stanoví: „Shromáždění obecní všech v roce ať se děje ze všech panství, jindy pak rozdílně (po) panstvích i z jiných, když potřeba káže.“ Na konec jedná III.: „O školách a mládeži“ v 5 odstavcích.

Asi v téže¹⁾ době, 29. října 1584, potvrdil Hynek starší z Vrnbna na Bruntále, Koldštýně a Bystřici, zemský hejtman markrabství Moravského, německý evangelický církevní řád pro své panství v Bruntále, přikazuje, aby „všeliké učení a kázání bylo ve smyslu slova božího obsaženého ve spisech prorockých a apoštolských a vysloveného v Augsburském vyznání“.²⁾ Novým pak listem ze dne 5. května 1591 výsadu dřívější potvrdil, prohlašuje, že „především mají kazatelé na Corpus doctrinae a Augsburské vyznání a milý Katechismus jako pravé depositum dobře dbáti“.³⁾ Třetím pak posledním listem z 29. října r. 1592 před svou smrtí potvrdil dřívější své listy, ustanovuje pro svá panství Bruntál a Koldštýn a pro všechna příslušná města, místa a vsi za sebe a své dědice i potomní majitele na věčné časy, že nesmějí tu býti přijímáni žádní jiní kazatelé než vycvičení v neproměněném vyznání Augsburském z r. 1530.⁴⁾

Než zemský hejtman Hynek Bruntálský z Vrnbna pečoval nejen o církevní řád pro svá panství, ale snažil se spolu s nejvyšším komorníkem zemským Hynkem z Valdštejna o to, aby na Moravě vůbec vyzdvihl a upevnil evangelický řád církevní. Bezpochyby navazoval tu na Formulí concordiae z r. 1581,⁵⁾ kterou tenkrát již pan Hynek z Valdštejna byl podepsal. Aspoň ve Formulí té výslovně se jednalo o děkany krajské, a právě tyto děkany krajské snažili se oba jmenovaní páni naříditi roku 1591. Již byla řeč⁶⁾ o tom, jak se úsilí tomu vzepřel olomoucký biskup Stanislav. Ale přes to jsou doklady, že v kraji olomouckém a brněnském koncem 16. a počátkem 17. století byli krajští děkanové.⁷⁾

¹⁾ Srv. *d'Elvert*, *Schriften der hist. stat. Sektion*, Brno 1856 (*Evang. Kirchen-, Schul- und Eheordnungen der Herrschaften Freundenthal und Goldenstein*), str. 342 až 354. Srv. *Fr. Šnopek* v *Č. M. M.* 1904, 418, jenž odkazuje na rkp. *Ig. Středovského*, *Apographa Moravica*, tom I. pag. 90 nsl. v knihovně arcib. kroměřížské.

²⁾ „Zum andern soll eines Jeden Lehr und Predigt gemesz sein dem Worte Gottes in der Propheten und Apostel Schriften verfasst und in der Augsp. Confession erlernt“ (*d'Elvert*, 343).

³⁾ „Für allen Dingen sollen Prediger . . . das Corpus doctrinae und Augspurgische Confession und lieben Catechismum als das gut rechte Depositum wol in Acht nehmen“ (*d'Elvert*, 345). Tímto Corpus doctrinae míní se asi Corpus doctrinae Misnicum či Philippicum.

⁴⁾ *d'Elvert*, 352. — Výslovně dodává: „daß hiemit kein Sektirerischer Lehrer, . . . wider . . . die Rechte ungeänderte Aug. Conf. . . . 1530 . . . gemeinet sein soll“ (353).

⁵⁾ Srv. str. 344 a zvláště 245, 1.

⁶⁾ Str. 339.

⁷⁾ Tobiáš Závorka Lipenský, kněz a děkan Doubravnický, roku 1601 v středu den sv. Valentina činí porovnání v rychtě Radiměřské na Moravě s panem Tomášem Jimramovským, úředníkem na Pernštejně o stížnosti Radiměřských proti jich faráři. (*J. W. J. Michl* v *Č. Č. M.* 1847, I., 549—552, otiskuje porovnání to z *Liber Memorabil.* v Poličce ab anno 1569 f. 39.) Byla tam tedy řádná děkanská organizace. — Pokračováním této organizace krajských děkanů bylo, když r. 1616 „Děkan, starší a všechna společnost kněží evangelických v Hořejším podkraji Brněnském mar-

S tím souvisí další nařízení a řády. Roku 1591 dne 3. března potvrdil Tas Mezřický) z Lomnice na Jemnici a hradě Veverí svým poddaným, aby v Jemnici v kostelích sv. Stanislava a sv. Jakuba, jakož i v tamní škole, na věčné časy žádný z majitelů panství toho nešměl vnučovati náboženství „proti Augsburské konfessi a jiných evangelických učitelů, jenž pod obojí se vůbec jmenují“²⁾

O něco později, r. 1603, vznikl opět ve východní Moravě nový zvláštní řád určený pro Ostrov a některé fary v okolí Uh. Brodu na statcích zmíněné již rodiny pánů z Kunovic. Služebníci církvi Páně, Daniel Virga v Nové Vsi, Eliáš Bernardi Vodňanský v Bojkovicích, Václav Pacovský v Pičíně, Jan Parlargi v Derfli, Štefan Slaninka v Pozlovicích a Samuel Virga v Ostrově, se tenkrát jednomyslně snesli, aby jednotejný řád a ceremonie při službách božích zachovávali.³⁾ Jest to

krabství moravského“ vydali „Katechismus to jest Summární obecné křesťanské učení pod otázkami a odpovědmi sebrané léta 1608 . . . V nově přehlédnuté a vytištěné L. P. 1616“ „s Augšpurskou konfessi se snášející“.

1) Srv. 343, 8; byl rovněž podepsán na Formulí concordiae z r. 1576—1581.

2) Potvrzení to otiskl J. Beringer v Čas. Mat. Mor. 1901, str. 410: Nadání kostela sv. Stanislava v Jemnici 1591.

3) Řád ten je uchován v opisu z r. 1630 ve Sborníku v knihovně městské v Žitavě (Rkp. bibl. sen. Zitt. B. 194b), jejíž ředitelem Dr. Th. Gärtnerem byl mi laskavě zapůjčen prostřednictvím Dra Č. Zibrta, bibliotekáře musea král. Českého. O sborníku tom viz více dále v hlavě 59. Na str. 705—744 jest v něm „Zpráva řádu církevního zachovávaného při služebnostech církevních očištěných od kněží Páně“. Nad titulem tím z pozdější doby menší titul: „Agenda“. Tento církevní řád má 10 odstavců, z nichž některé obsahují velice četné citáty z církevních otců a jiných církevních autorit až včetně po Lutera. Zdá se z toho, že řád tento je zpracován z valné části dle řádu neb spisu nějakého latinského nebo německého. Podává zásady, v jichž smyslu služebnosti církevní se mají konati. Obsahem má I. článek: O kázání slova božího. II. O zpěvu církevním. III. O modlitbách. IV. O posluhování křtu svatého („Předně. Za náležitě soudíme, . . . křtem svatým aby ne někdy jindy . . . ale tehdáž, když se slova božího kázání a shromáždění církve drží, posluhováno bylo . . . Zaklínání a vyhánění ďábla, svíce, sůl, křížmo, vínek, slinu, bláto a jiné přídávky lidské zamítáme a jich trpěti nemůžeme.“) V. O posluhování večeří Páně. (Má býti podáván chléb kvašený, a ne oplatek. „Učíme lid Páně, že chleba na večeří Páně . . . užívati mají. Ale že však navyklost lidská tak hluboce v srdcích jest vkořeněna, tehdy, abychom k vzdělání při církvích božích pracovati mohli, ti, kteří dobře vyučeni jsou a žádají Kristova nařízení užiti, jim chlebem posluhujeme, kteří pak mdlí jsou, těm oplatkem, však v tom žádného nenutíme, ale jen učíme, a při tom také, kteří jsou silnější, napomínáme, aby mlobu bratří svých snášeli a modlili se Bohu, aby jim také poznání pravdy uděliti ráčil, mdlejší pak aby se na sprostém Kristem nařízení chleba . . . nezhoršovali, nýb.ž v tom jednomyslnost církve a jednotu Ducha božího zachovávali . . . Papeženci . . . modlili se ve svém kanónu, aby z chleba bylo tělo Kristovo, čehož i Bratří následují, jakž jejich modlitba i katechismus o večeří Páně dokazuje. My pak nemodlíme se, aby z chleba bylo tělo Kristovo. Poněvadž prve chléb jméno těla přejímá z nařízení Kristova podle obyčeje a mluvení sakramentálního: ale aby ten chléb a kalich Bůh nám v posvěcení Syna svého posvětil a k spasitelnému oužitku obrátil. . . Lámání chleba . . . není zbytečná věc, ale . . . má zachováno býti . . . Kristus poroučí řka:

řád r á z u. k a l v í n s k é h o. Kněží jmenovaní předložili jej své vrchnosti, žádajíce, „aby nad ním i nad námi . . . ochrannou a milostivou ruku držeti ráčila. Amen. Léta 1603“. Nevíme, zda řád ten byl schválen, ale z něho samého vysvitá, že kněží, kteří jej sepsali, snažili se jeho zásady uplatniti ve svých farnostech, ač lid tamní jej z části s jeho směrem souhlasil, ostatní pak „mdlí“ trvali na způsobech církevních dřívějších.

Ještě četné jiné řády vznikly v té době na Moravě. R. 1604 zřízen řád církevní v Jihlavě.¹⁾ R. 1607 dne 19. listopadu udělil S m i l O s o v s k ý z Doubravice poddaným v Třebíči plnou volnost konfesse²⁾ Augsburské. V J i m r a m o v ě³⁾ vydal J a n D u b s k ý z Třebomyslic,

Vezměte. To pak že se rukami dáti má, důvody mnohé máme . . .“ VI. O svátcích („těch nezachováváme, leč kteří mají základ v písmě svatém“). VII. O komži („Komže užívání jsme opustili a složili“). VIII. O světle („Světla užíváme v noci, ne ve dne“). IX. O ceremoniích („Co se jiných ceremonií dotýče, těm církev obtěžovati za věc neslušnou a nenáležitou soudíme“). X. O oddavcích. — Tento řád má asi na mysli Heřman z Tardý ve své zcela stručně zmínce v Konfessi helvetské 1886, str. XI. — Zmiňuje se o něm krátce J. Goll v Č. Č. M. 1876, str. 583 (Krátká zpráva o některých rukopisech Žitavských) a Josef Jirůček v Č. Č. M. 1877, str. 77 nsl. (Spisové češti ve sborníku Pavla Krupia).

1) Christian d'Elvert, Geschichte der Bergstadt Iglau, 1855, str. 174—177.

2) Fr. Kameníček, Zemské sněmy 465, dle měst. archivu trebičského.

3) F. Still, Paměti městečka Jimramova. Polička 1899, str. 15 nsl. a 128 nsl.

Srv. Reformované listy 1901, str. 7 a 12. Řád ten nazývá se prostě „A r t i k u l e“. Artikulů těch je 18. Jich obsah je v mnohém směru pozoruhodný. Jan Dubský nařizuje svému nynějšímu i všem budoucím duchovním správcům: 1. „Aby slovo Boží čisté beze všech přidávků a překrucování dle učení Syna Božího Ježíše Krista a dle textu evangelia bez útržek jiných vyznání aneb vměšování věcí, které k učení Ježíšovu nenáleží, ani základu v starém a novém zákoně nemají, kázali, hlásali a lidi v něm cvičili“. 2. „Příslušní farníci ať se dle evangelia . . . a starých církevních nařízení tělem a krví Syna Božího . . . pod obojí způsobou věrně a stále . . . obsluhují . . . bez nejmenšího smyslu změnění, přidávků neb zkratků a překrucování“. 3. „Bez vyučeni v náboženství . . . jakož i bez vyznání víry, nesmí žádný k stolu Páně připuštěn býti . . . proto aby nehodným a veřejným hříšníkům žádnými sv. svátostmi neprisluhovali.“ 4. „Před udělováním sv. svátostí, zvláště před přijímáním, mají se lidé, když před tím ve faře neb kostele cvičeni byli, ku pobožnosti vésti . . .“ 5. „Nechť učiní se soupis těch, kteří ve víře dobře vycvičeni jsou a vyznání víry učinili. Tento rejstřík farář odevzdá starším církve, a ti ať bedlivě pozor dají, přistupují-li k stolu Páně jen ti, kdož náležitě vycvičeni jsou.“ 6. „Při službách Božích ať se kněz a duchovní otec odívá vždy rouchem kněžským a bohoslužebným, jakož od nejstarších časův chvalitebný zvyk býval . . .“ 7. „Zároveň chci, aby nynější i budoucí faráři vedli život svému vznešenému úřadu příslušící, v pravdě nábožný . . . ať žijí na nejvyšší pokojně, svorně a střizlivě, ať nechodí na taková místa, kde by se jim mohla nějaká nevážnost a útržek přihoditi.“ 8. „Kdyby se . . . mimo nadání nynější neb budoucí kněz dle těchto pravidel nechoval, přistoupím k němu jako patron dle zákonů Božích i světských a fary ho zbavím, každého však kněze dobrého chrániti, cťti a odměňovati budu.“ Článek 13. a násl. stanoví stolové poplatky. Art. 18 určuje služné nebo desátek pro duch. správce podle obcí, v celku pětletně 41 tolarů a 5 grošů, dále 38 sáhů dříví a obvyklé dávky sýra, zrní a dalších naturálií, z čehož má každý farář dávati na stravu učitelů ročně 6 tolarů. — Řád ten je doplněn ř á d e m l i t e r á t ů v v J i m r a m o v ě, jež stvrdil Jan Dubský ve čtvrtek po neděli Laetare

pán na Jimramově a Dalečíně, tamní farnosti, jež se přidržovala vyznání Augsburského, 24. února r. 1608 velmi vážný církevní řád, aby v tamní církvi uvedl opravdovou kázeň. V Letovicích zřízen církevní řád r. 1613; ve Sternberku r. 1614.¹⁾

Současně daly se pokusy o církevní organizaci evangelické církve pod obojí v Čechách. Tak r. 1577 vydal církevní řád svému kněžstvu Jaroslav ze Smiřic a na Kostelci nad Černými lesy. Sepsal jej jeden z jeho kněží, Jan Štelcar Želetavský ze Želetavy,²⁾ farář Krutský. Podepsali jej také ostatní kněží na tamním panství.³⁾ Řád ten v 6 artikulích⁴⁾ všeobecně stanoví, aby kněží vysluhovali večeri Páně a jinými služebnostmi, kázice „v čistotě slovo Boží beze všech lidských přísad“.⁵⁾ Štelcar dodává: „Již nepozůstává nic, než aby J. M. pán a Její M. paní ráčili osobu učenou a hodnou za správce vyvoliti nad námi“.⁶⁾

r. 1612. Řád ten má 13 článků a stanoví se v něm, že „vše toliko podle Augsburské konfessi léta 1530 na sněmě říšském císařovi Karlovi toho jména pátému v Augsburce podané naříditi a na budoucí časy zachovati“ se má. Literáti „mají předkem míti svou bibli, postillu mistra Jana Špangenbergského, gradual, antifonař a kancional, vše podle artikulův konfessi Augsburské bez těch postranních jakýchžkoli výkladů a písní falešných“. V artikulích z r. 1608 není vůbec zmínky o konfessi, dle níž je třeba se řídit, v řádu literátů r. 1612 důrazně se odkazuje na Augsburské vyznání z r. 1530. Zajímavé je, že v době toleranční vznikl tu sbor reformovaný či Helvetického vyznání.

¹⁾ d'Elvert, Schriften der hist. stat. Sektion. 1856, str. 342 pozn.

²⁾ Štelcar píše o tom ve svém spisu: O pravé a falešné církvi z r. 1580, ježž dedikoval Jaroslavu ze Smiřic, „abyste ráčili věděti, v čem své posluchače, poddané V. Mti v církvi Páně vyučují“, v předmluvě na listu B. 7—C. 2.

³⁾ Byli to faráři: Škrabnický, Lstiborský (Jiřík Tesák Mošovský), Vitický, v městě Říčanech, Ouřenovský, Mukařovský, Konojedský a Krutský.

⁴⁾ Totiž: 1. aby se svátostmi tělem a krví Pána našeho Ježíše Krista žádnému neposluhovalo bez zpovědi a examinování u víře a modlitbách; 2. kajícím a želícím hříchů má se dáti rozhřešení; 3. každou neděli farářové mají v čistotě slovo boží kázati a přisluhovati křtem svatým, nic lidského nepřidávajice; též večeri Páně přisluhovati, vědouce o jistém počtu lidu, co jich přistoupiti má, 4. aby v neděli byl nešpor, a lidé mají jíti do kostela s dětmi, a po kázání pro lid sprostný má se říkati z katechismu modlitba Páně (Otče náš), dvanácte článků víry křesťanské (Věřím v Pána Boha), Desatero a šestero Boží přikázání, suma zákona, o moci klíčů, o křtu a večeri Páně. 5. Svátky Krista Pána, Panny Marie a apoštolské, kteří základ v zákoně Páně mají, mají se držeti. 6. Dítěm nerozumným nemá se přisluhovati večeri Páně.

⁵⁾ Stanovisko Jana Štelcara samého vysvitá z jeho jmenovaného spisu, jenž vlastně pojednává o večeri Páně, a to jednak o pravém učení, jednak o falešném. Jeho stanovisko je stanovisko Concordie z r. 1580, jíž se dovolává (str. G 4), ac cituje spolu i Českou konfessi. Učení Zwingliho, Kalvína a tudíž i Bratří jest bludem, ježž uvedl ďábel (srv. M 1, M 3, M 6). Proto dobře prý o Bratřích pověděl r. 1584 Dr. Šturm. At ak kdo se jich přidržuje, jako by se Zwingliánů a Kalvínů a Ariánů přidržel (str. N 1). O Štelcarovi viz dále v hlavě 59.

⁶⁾ Když Jaroslav ze Smiřic zemřel r. 1597 a byl v Praze tamním kněžstvem pohřben, nedopustili pražští kněží kněžím ze Smiřic, aby šli v průvodu s kněžím

Roku 1581¹⁾ o svátcích svatodušních shromáždili se v Pacově na panství Jana Španovského²⁾ mnozí kněží evangeličtí, skoro vesměs ordinovaní ve Vitemberku, a sepsali církevní řád o XX. artikulích, v němž se zavazují k jednomyslnému zachování těchto artikulů ve smyslu České konfesse z r. 1575. Částečně použili při sepsání řádu tohoto řádu církevního z r. 1575,³⁾ ale jinak přihlíželi k poměrům své doby.⁴⁾ Přední práci při sepsání řádu toho měl asi pacovský kněz Jan Laetus Čáslavský, ač jeho protibratrské stanovisko v řádu

pražskými. Srv. Stížnost stavů z r. 1609. Apologie druhá (Šubert), str. 90. Pamět Vil. hr. Slavaty I., 238.

¹⁾ Opis řádu toho a zpráva o celém jednání v XIII. sv. Br. arch., f. 47—56. (Opis v čes. museu.) Práví se tu: „Kněží z rotty Španovského, vidouc, že se jim trhá plášť jejich, aby jej vždy nějak zpláceli, ... shlukše se v Pacově, slípali sobě tyto ... artikule ...“

²⁾ Starší bratr Michala Španovského. Zemřel o vánocích 1581.

³⁾ Srv. nahoře str. 157.

⁴⁾ Nadpis zní: „Křesťanská a užitečná kázeň a řád církevní, kterýmž kněžstvo pod obojí z víry tělem a krví pána našeho Ježíše Krista posluhující se řídit a zpravovati má“. Artikul I.: „Co se učení a kázání slova božího dotýče, mají všichni a povinni jsou pod zatracením svých duší podle základu a vyznání víry naší ode všech tří stavů království Českého l. 1575 ... podaného jednomyslně učiti a kázati“. II. „Co se dotýče ceremonií ... se nezamítají, ale potud, pokudž neodporují slovu božímu, mají ... jednomyslně ... se sněsti a srovnati ...“. III. „... uznáváme, aby superintendentes neb starší církevní zprávcové vyvolení a ustavení byli, kteří by ... s vědomím pánů kollátorů ... moc měli fary a kostely všechny naše ... učitelé opatrovati ... kteřížby, ve všech punktech té naší České konfessi se přidržející, ... se srovnávali, ... za příklad byli ... věrně a pokojně se chovali ... Jestliže by pak kde ... bludní ... zprávcové ... nalezeni byli: tedy mají to starší církevní na pány nad tímto řádem zřízené osoby vzněsti, ... aby takoví vybyti byli“. Dále se jedná o sporech v učení. „Pakli by která strana ... něctco mimo pořádek a učení jednoty naší se vydávala, budou moci starší církevní ... na pány zřízené osoby nad tím řádem vzněsti ... aby s nimi spolu ... upokojeni přivedli. Pakli by přes to strana která na jich rozeznání přestati nechtěla a něctco více před sebe toho bráti, takový fary své ssazen býti má, a budou moci takového z sebe vyloučiti a jako ratolest uschlou od církve naší odtíti“. IV. „Aby kněží naši v svých kostelích ... katechismu jednomu a jednostejnému ... v neděli ... na nešpoře učili ... lid s čeládkou i dětmi ... plnou hodinu ... zvláště v letě“. V. Aby žádný ... bez řádného povolání a povolení pánův nad tímto řádem zřízených osob i také rady bedlivé superintendenta aneb starších církevních k ouřadu kněžskému připuštěn ... (nebyl), dokavadž by ... všech artikulů konfessi české examinován“ (nebyl). VI. O visitacích sborů skrze 2 či 3 osoby zvolené ze superintendentů aneb starších církevních. VII. Každý kněz má míti bibli. VIII. Kněz v smilstvu popadený v vězení celý rok seděti má. Podruhé postizen má býti složen s úřadu. IX. O opilství kněží. X. O jiných neřestech kněží. XI. O konání křtu, a nač třeba tu dbáti. XII. O konání večere Páně, a nač třeba při tom dbáti. XIII. Nač třeba dbáti před oddavkami. XIV. O kšaftování kněží (dle řádu z r. 1575). XV. O kněžských konferencích dvakráte v roce. XVI. O dosazování na fary. XVII. Aby jeden kněz proti druhému nekázal. XVIII. Aby kněz knězi do farnosti se netřel. XIX. Aby kněží do jiných farností se nesmlouvali. XX. Zakončení.

tom nijak se nejeví.¹⁾ V téměř snad pacovském kruhu vznikla i prvá tištěná²⁾ česká evangelická Agenda³⁾ z r. 1581, sepsaná ve shodě s vyznáním Augsburským s použitím Agendy vitemberské, braniborské a vřtemberské. Podepsáni jsou v předmluvě „správcové církevní slovo Boží v čistotě kázice v království Českém“.⁴⁾ Spisy tyto, agenda a zvláště řád

¹⁾ Jako u Jana Štelcara. Viz 354, 5. — Jan Laetus nar. 1545 v Čáslavi, ordinován 1572 ve Vitemberku, farář v Pacově, Konicích a Třebíči, zemřel r. 1595 v Třebíči.

²⁾ Psaná agenda novoutrakvistická rázu konservativního jako Agenda česká z r. 1581 je v Museu rkp. III. G. 3. ve svazku, v němž je i řád církevní Přecha z Hodějova.

³⁾ V museu král. čes. 36. B. 3: „Agenda česká, to jest spis o ceremoniích a pořádcích církevních, kterak se slovem Božím a svátostmi Kristovými lidu v království Českém pravdu evangelium svatého majícímu a milujícímu posluhovati má. 1581“ (s. l.). V zadu na konci: „Vytisknuto v Lipště skrze Jiřka Deffnera“, od něhož tištěna byla také Examinatio Hederichova, vydaná J. Laetem, farářem pacovským. To zdá se nasvědčovat, že Agenda česká vznikla v téměř pacovském kruhu jako pacovský církevní řád. — V předmluvě poukazují podepsaní „Správcové církevní slovo Boží v čistotě kázice v království Českém“ (též latinsky: „Ecclesiae gubernatores pure docentes verbum dei in regno Bohemiae“), jak tuto následuje u výtahu: „Co se učení zdravého dotýče, v tom jsme vždycky svorní a jednomyslní byli a podnes jsme. Nebo všichni jednotejně všecky artikule dle všech písem prorockých, jak tria Symbola, Apostolicum, Nicaenum et Athanasianum, tudíž i Confessio Augšpurská ukazuje“, vykládáme. „Ale v ceremoniích posavad nesvornost mezi námi byla, jež odtud přišla, že jsouce z jiných i jiných zemí k posluhování do této země české poslání, jeden každý z nás, vida, že Čechové krom Agendy latinské (strany pod jednou) Agendy žádné nemají, při Agendě té, kterouž jinde zachovával, zůstal anebo jsa přirozeným Čechem, z dobrých knih něco sobě vybral a sepsal. Protož na tom jsme se snesli, aby jedna toliko byla. I vidělo se nám, poněvadž jsme na větším díle potvrzení na úřad kněžský ve Vitemberce přijali, abychom při vitemberské zůstali. Ale poněvadž v téže Agendě „někteří pořádcí“ církevní vypuštění jsou, tuto Agendu z několika s konfessí Augšpurskou se srovnávajících jakožto z vitemberské, brandenburské a vřtemberské sebrati jsme musili. Examen ordinariorum jsme vypustili. Kdož tedy Examen latinský neumí, nech doma zůstane, hrnce, sudy a podkovy dělá, nechaje kněžství. O tři svátky jsme více v této Agendě položili, poněvadž tři svátkové, totižto památka M. Jana Husí, Rozeslání Apoštolův a Proměnění Krista Pána po vši české zemi se zachovávají. Též jsme písní několik do ní vepsali.“ — Agenda tato podává podrobný návod, jak se konati mají všeliké výkony bohoslužební a svátostní s některými formuláři pro tyto výkony. Jest rázu značně konservativního. Na str. 23 nsl. mluví o večeři Páně pod jménem mše, kterou koná „kněz, vezma na sebe ornát“. Na str. 61 stanoví pořádek při vyučování dítek katechismu, při čemž školní správce dětem přikazuje, aby memoriter říkali oddíl katechismu menšího D. Martina Lutera. Po vykonání toho kněz ať jim přečte výklad z katechismu brandenburského aneb z většího katechismu Dr. M. Lutera. Visitaci sboru koná dle návodu na str. 68 nsl. ne superintendent aneb starší správce duchovní, ale „osoba volená na místě Jeho Mti pána“ v přítomnosti faráře, rychtářů, konšelů atd.

⁴⁾ Zik. Winter, Cirk. život, str. 841, se zmiňuje, že Agenda ta poprvé byla vydána tiskem 1571 a podruhé 1581. Ale o tisku z r. 1571 nic v Agendě nenasvědčuje, leda snad to, že o České konfessi se v Agendě té neděje zmínka. Agenda ta má 228 stran. Z. Winter, 841—844, podává obsah této Agendy a líčí dle ní evang. služby boží a církevní funkce.

z r. 1581, určeny byly zřejmě pro širší kruhy v království Českém, jak na to Jan Laetus výslovně poukazuje,¹⁾ a asi i pro Moravu.

Roku pak 1597 v úterý po památce sv. Víta vydal rytíř P ř e c h z H o d ě j o v a²⁾ na Milivsku, Lčovicích, Tloskově a Maršovicích církevní řád „Povinnost služebníků Kristových“.³⁾ Řád ten je prodchnut v značné míře smýšlením bratrským, jímž byl proniknut i Přech z Hodějova sám. Ukládá kněžím, aby se řídili dle Písma,

¹⁾ Jan Laetus di v předmluvě ke spisu jím vydanému „Examinatio“: „Viel fürnehme Landes- und Lehsherrn (haben) in ihren Kirchen und Priesterschaften . . . Superintendenten, drey Elteste und eine gemeine Priesterschaft, so ihren Superintendenten und den dreyen Eltesten zu folgen, schuldig, angerichtet.“ Tím míní zřejmě řád církevní z r. 1581. Br. arch. XIII., f. 47 dí: „Tak rozuměti, že i do Moravy ti artikule dodání byli. P. Vencelik ten jakés pečtil. Pana Viléma Dubského chtěli také vpravit v to, aby k nim pečel svou přítiskl“.

²⁾ Bernart Hodějovský z Hodějova, zemřel 6. května 1595. Jeho syn Přech oženil se s Dorotou Hrzánkou z Harasova a přestoupil k Bratřím. Zemřel 4. dubna r. 1610. Synové jeho studovali 1611 v Heidelbergu. Srv. Ottův Slovník Naučný XI, 428. Srv. dále 361, 4.

³⁾ „Povinnost služebníkův Kristových buď šafářův tajemství Božích z písma svatého v zákoně Páně zavřeného vydána a předložena všem chťcím býti pod ochranou Jeho Mti urozeného a statečného rytíře Pana Přecha z Hodějova na Milivsku, Lčovicích, Tloskově a Maršovicích“. „Nejprve: Slovo Boží, jenž všecka bludná ustanovení a nařízení lidská ruší, víře pak, jenž jest dar Boží (Jan 6) napomáhá, i k novému obcování vzbuzuje, v jistotě a vážnosti aby kázáno bylo, a to z zákona Pána Boha našeho, Otce, Syna i Duchu sv. Poněvadž, co v něm není zapsáno, však lidé drží, to Duch svatý svědčí býti proklaté (Gal. 1.). Druhé: Svátostmi svatými, jež jsou viditelná znamení neviditelné milosti Boží, t. křtem a večeří Páně, všichni aby posluhovali jednotejně. Předně křtem svatým beze všech lidských přidavkův, jakožto bez zaklínání . . . s nábožným modlením a napomínáním k pobožnosti křesťanské“. „Druhé, večeří Páně, která jest sakrament vykoupení našeho skrze obět Kristovu stálého, jednosvorně . . . pod obojí způsobou v sprostnosti bez pozdvihování aneb obracování, bez zvonění a světla zbytečného rozsvěcování“. Nad to pak dítkám do let jistých, dokud by katechismu neuměli, neposluhovati, pro mnohé a veliké neřady. Jeden každý kněz má sobě registra spraviti, „do kterýchž by poznamenával osoby tajemství božích požívající, z nich pak, jestliže by buď mladé jako staré poznal katechismu zvlášť neumělé, má přidržeti do jistého času pod skutečnou pokutou“, aby se mu naučili. Dále vybízí řád, aby mladí i staří byli vyučování jednak v katechismu („t. j. desíti slov jakž jsou vypsána v Exodu 20 a v Deuter. 5, vyznání viry křesťanské, a modliteb i slova o svátostech, nic neujímaje ani přidávaje“), jednak aby i čísti a psátí uměli. Ponouká, by rodiče syny a dcery i sirotky literárnímu učení oddávali, chtějí-li sobě dobře posloužiti. Ustanovuje konati nešporní služby boží, ježto „známé jest, že skrze čisté kázání a poslouchání slova božího lidé od hřešení se odvracejí a k dobrému přivozování bývají“. Třetí článek jedná: „Co se tkne svatého manželstva . . . skutku našeho Pána Boha potvrzení neb požeňání . . . slovem božím nad manžely vzývaným“. Čtvrtý článek stanoví: „Zevnitřní pak naše obcování, jaké má býti“. Řád ten je v rkp. v museu král. čes. III. G. 3 a to ve svazku, v němž napřed je řada liturgických modliteb a zpěvů českých a něco i latinských v duchu staroutrakvistickém, a dále i několik proslovů při nastupování farního úřadu a při odchodu z fary, v nichž vlivy evangelické jsou jen nesmělé. — Srv. Zik. Winter, Život církevní, 356, 357.

konajíce služby boží a posluhující svátostmi pobožně, ale prostě beze všech obradů, jež nejsou v Písmě stanoveny. Očekává, že kněží budou předcházeti lidu svěšenému pobožným a počestným životem.

Zde přísluší zmíniti se i o „Pravidlu služebnosti církevních“, jež vydal kněz Tobiáš Závorka,¹⁾ rodák z Lipníka a děkan v Doubravniku u Pernštýna na Moravě, r. 1607 a věnoval Janovi Zeydicovi z Šenfeldu na Polné a Přibyslavi. Jest to první tištěná česká evangelická liturgická agenda, obsahující liturgické formuláře písní a modliteb a textů na všechny svátky a příležitosti vůbec v celém roce,²⁾ a má účelem pevný řád při bohoslužebných výkonech v české církvi pod obojí v Čechách i na Moravě. Stojí na základě vyznání Augsburského,³⁾ hájí a zachovává staré bohoslužebné řády upravené ve smyslu evangelickém,⁴⁾ a staví se proti novotám orthodoxů.⁵⁾ V třetím díle⁶⁾ podává

¹⁾ Viz 351, 7. Zemřel asi před r. 1612. Srv. J. Jireček, Rukověť II., 352. Jeho syn Václav Závorka Lipenský spravoval tiskárnu ve Vel. Němčicích na Židlochovicu, kterou si zřídilo kněžstvo hořejšího podkrají brněnského, jež jeho otec spravoval. Tiskárna ta vydala spisy Tobiáše Závorky i jiné církevní spisy. J. Jireček, Rukověť II., 353.

²⁾ Tím se liší od Agendy Kutnohorské anebo Agendy české z r. 1581, jimž jde více o všeobecné anebo i podrobné pokyny, jak konati křest, večeři Páně, oddávky atd., než o přesné formuláře modliteb, písní a liturgických výkonů. Svého druhu jest to kniha prvá v českém jazyku, jak *Tob. Závorka* v předmluvě správně dí: „my v zemích těchto, kteříž pod obojí aneb Evangelitští slověme, ... žádné knihy, v níž by to vše spolu shromážděno bylo, sme neměli, a odtud i odjinud to, čehož kdy potřebí bylo, sobě každý pobožný správce shledávati musil ...“. — Srv. *Zik. Winter*, Život církevní, 846.

³⁾ List 4: „starý, dobrý, sprostý a upřímný (spůsob a pořádek při služebnostech v církvi Páně) ... sme od otců přijali, kteréhož všichni pobožní od starodávna se vši pilností šetřili, načež také i vyznání konfessi Aušpurské se vztahuje ...“

⁴⁾ List 3: „Shromáždil sem do ní všechno to, což k konání služeb Božích čistému, řádnému, dávno v církvi zvyklému a nařizenému přináleží, uvedše v ní řeči a evangelia celoroční dávno v církvi k jistým dnům a časům ... zřízené. A ty sem vzal z Biblí obecní, jakž se říká verš Jeronymové tištěné česky v Praze léta 1577. Modlitby i jiné vše na větším díle starobylé a dávno v církvi užívané z knih církevních a z učitelův pobožných sem shledal, podle pravidla slova Božího očistil. A kde potřebí bylo, a najíti se nemohli, i nových nadělal, toho způsobu při tom šetřice, jež sem při starobylém skládání modliteb církevních spatřil ... Tony staré, podle nichž se vše zpívá, shromáždil“. — Zachovává i svátky svatých, sv. Václava, sv. Kateřiny a j., ale ve smyslu evangelickém.

⁵⁾ List 4: „Jsou zajisté někteří, kteříž všecko, což starobylého v církvi zřízeného pro ozdobu služebnosti Páně býti vidí, že to nad míru modlářským a pohanským a jinak zlým býti praví, s tím toliko se zaměstnávají a bojují ... vymejšlejí a usilují pořádek jiný nový, kterýž buď u sektářův buď u jiných národův (snad i novověrců) spatřili, v církvi uvésti, na to dnem i nocí myslíce, jak by starý pořádek zrušili, nový svůj představili. Ježto býti se pak i nětko případnějšího vyhledati mohlo, všecko jest daremní ... Poněvadž pod tím způsobem starým můž se vějborně Pánu Bohu sloužiti a pravda Boží hlásati ... Takoví pak všetyčkové hlásají se sami býti nejučenější a Ortodoksi“.

⁶⁾ List 269 nsl.

agendární návod a formuláře k vysluhování křtem, večeři Páně, k prvému připouštění dítek k večeři Páně, k nešporům, k oddávkám a pohřbům.¹⁾

Takové organizační pokusy dávají zřejmě svědectví o tom, že v kruzích novoutrakvistických bylo horlivé úsilí o zřízení řádu v celé církvi. Ale takové pokusy narážely na nepřízeň vládní a na rozhodný odpor církve staroutrakvistické a katolické,²⁾ jež v tom viděla „újmou, potupu a zlehčení“ biskupského úřadu a religii svatě katolické. Tento odpor vládní a církevní naprosto nedovoloval, aby se místní a krajské organizace novoutrakvistické církve rozšířily v organizaci zemskou, kterou nemohly ovšem nijak nahraditi, a bez níž jednotný a zdravý vývoj církevní nebyl možný.

59. Různé směry v české církvi pod obojí. (1575—1609.)

Církev katolická, staroutrakvistická a vláda nejen bránily všelikému zorganizování novoutrakvistické církve, ale stály rozhodně v cestě i všelikému úsilí o zřízení bohosloveckého střediska vzdělávacího v Čechách. Marně se snažili stavové pod obojí, aby dosáhli správy pražské university, marně touženo po obnovení bohoslovecké fakulty v Praze. V zájmu církve katolické bylo,³⁾ aby novoutrakvisté neměli v zemi společný pramen bohosloveckého vzdělání, z něhož by čerpali novou sílu. Musili se spokojiti buď nedostatečným bohosloveckým vzděláním svých duchovních správců,⁴⁾ kteří

¹⁾ O vážnosti této agendy svědčí, že bylo jí užíváno i v exulantském sboru v Žitavě a to až do 18. století. Exemplár, dle něhož se kdysi konaly služby boží v Žitavě, je nyní v mých rukou.

²⁾ Srv. str. 339.

³⁾ Srv. jak příkre se vyslovil nuncius r. 1575 proti reformě pražské university (str. 96, 185).

⁴⁾ Již nahoře byla zmínka (str. 41), jak bratřští senioři vytýkali kol 1570—75 i novoutrakvistům, že mají mezi sebou vedle kněží universitně vzdělaných i mnohé docela nevzdělané a nevhodné. Poměry se lepšily, a vždy více bylo kněží vzdělaných. Ale přes to byli stále mnozí k úřadu kněžskému naprosto nepřipravení a nevhodní. Vina spočívala jednak na nemožnosti vzdělání, jednak v nedostatku organizace církevní, z kterého důvodu pak světská vrchnost sama dosazovala kněží, a ta to činila často velmi nevhodně. Obojí zavinila vláda a odpor katolický. Zřejmý doklad a vysvětlení podává předmluva České agendy (viz str. 356) z r. 1581, když vykládá, proč v České Agendě jsou výklady o funkcích podány tak příliš podrobně a proč Examen ordinandorum je vynechán. Práví: „Co se circumstancí dotýče, ty jsme proto tak srozumitelně a sprostně sepsati musili, že pro skrovnost duchodův našich, kteréž ve všech a městečkách máme, kaplany, kteréž bychom vedle sebe za některý čas cvičiti měli, chovati nemůžeme. Ale mládenci hned ze školy, ba (na čež žalostně nařikáme) od některých z verkštatův zašli řemeslníci anebo z kanceláře pochlební lenochové se berou, na svěcení se posilají a na fary se dávají. Kterž dosednouce na fary podle střeštěného mozku svého ledajakési pořádky zachovávají, anebo srovnávají se s námi v ceremoních, in circumstantiis nerozum a bláznovství své

pak ovšem z valné části církve jen pohoršovali, hubili a kazili anebo musili jich kazatelé hledati své vzdělání v cizině. Ani ordinace nemohli dojíti kandidáti ve svém domově. I v tom byli odkázáni na cizinu.¹⁾

Tím se vysvětluje nejednotnost v rozvoji novoutrakvistické církve v Čechách a na Moravě a vznik různých směrův. Novoutrakvisté chtěli sice všichni se řídit evangeliem. Ale jedni docházeli úřadu biskupským svěcením na základě katolického vyznání víry, a mnozí z nich, i když se přiklonili k novoutrakvistickému směru, lpěli na starých řádech a způsobech bohoslužebných a na bohaté liturgii, jež připomínala způsoby katolické. Zvláště mnoho bylo těch, kteří byli pod vlivem Vitemberka²⁾ a Lipska³⁾ získavše tam své vzdělání bohoslovecké anebo aspoň ordinaci. Byli ponejvíce směru melanchtonsko-luterského aneb i přísně luterského, dle toho, jaký směr právě na tamních universitách byl zastoupen. V liturgii byli většinou dosti konservativní, třeba ne tak jako kněží s biskupským svěcením. Jiní zase hledali ordinaci v Břehu⁴⁾ a ve Frankfurtu nad Odrou,⁵⁾ kde rovněž byl zastoupen směr melanch-

přednášejí. Těm tehdy, aby nevčasnou svou rozumností a všetečnou smělostí církev Boží a mdlé oudy též církve tím méně pohoršovali, hubili a kazili, připadnosti všeliké tak srozumitelně a sprostně jsme sepsali. Examen ordinandorum jsme vypustili . . . , abychom oučastní učinění nebyli zlého předsevzetí dotčených zlých dělníkův a němých psů, kterým by užitečněji bylo na verštatě sedě boty šiti aneb v kanceláři listy psáti, než se v ten svatý ouřad vetřítí . . . Kdož tedy Examen latinsky neumí, . . . nech doma zůstane, hrnce, sudy a podkovy dělá, nechaje kněžství“. Je viděti, jak trpce nesli novoutrakvisté, když mezi kněžími jich byly neporádky, a jak se snažili tomu odpomoci.

¹⁾ Heinrich Becker, Böhm. Pastoren in Anhalt ordinirt 1583—1609 (Jahrbuch der Ges. f. d. Gesch. d. Prot. in Ost. XVII., 72 sld.), cituje z dopisů Václ. Štefana, kutnohorského děkana, Pavla Strádala, rodáka kutnohorského, a šesti kazatelů z Ostrohu na panství pánů z Kunovic a j., jak si stěžují, že nelze jim dosíci ordinace v Čechách a na Moravě. Ondřej Šviha nařiká r. 1603: „Sed, proh dolor, haec molestissima calamitas nos misere exagitat, dum videlicet in patria nostra . . . Pontificia potestas dominatur, Ministerium verum post principia stare cogitur . . . Nisi in posterum licuerit nobis earum (exterarum nationum) praesidio et patrocinio frui, haud ad posteritatem nostram propugnabitur cognitio Dei“. (Tamže XVII., 70.) Jedinou výjimku v té době učinil Dr. Pressius v Uh. Brodě r. 1582 (viz nahoře str. 348).

²⁾ Srv. G. Buchwald, Beiträge zur Kenntniss der ev. Geistlichen u. Lehrer Österreichs aus den Wittenberger Ordinirtenbüchern seit d. J. 1574 (Jahrbuch der Ges. f. d. Gesch. d. Prot. in Ost. XVI., 176 sld., XVII., 25 sld., 157 sld., XVIII., 56 sld., 239 sld., XIX., sld.). — Čas. Č. M. 1897, 250—268: Ferd. Menčík, Studenti z Čech a Moravy ve Wittemberku 1502—1602. V letech 1502—1530 přišli do Vitemberka průměrně ročně 3—4 studenti z Čech a Moravy, 1531—1539 již 7—8, 1540—1562 již asi 12, 1561—1570 docela 18—20 a 1571 v jediném roce 37, pak zase 1572—1602 průměrně ročně asi 12.

³⁾ Srv. J. V. Šimák, Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XVI.—XVII. stol. (Č. Č. M. 1905, 290 nsl., 1906, 510 nsl.). V Lipsku bylo v letech 1409—1675 immatrikulováno z Čech 2408 studentů a z Moravy 156. Lipsko a Vitemberk byly tedy z Čech v té době nejvíce vyhledávány.

⁴⁾ Zvláště z Moravy do r. 1582.

⁵⁾ J. V. Šimák, Studenti z Čech. Od r. 1506 jsou zaznamenána četná jména immatrikulovaných Čechů.

thonsko-luterský. Někteří studovali v Roztokách,¹⁾ Štrasburku²⁾ nebo Marburku,³⁾ někteří — zvláště Bratří — vyhledávali reformované university v Heidelbergu, Herbornu a v Basileji.⁴⁾ A odtud odevšad přinášeli do Čech tamní vlivy a bohoslovecké směry. Počet těch, kdož hledali biskupské svěcení, se stále zmenšoval. Také mnozí se počali odvracet od Lipska a Vitemberka, když tam zvítězil příkřejší směr luterský a čeští kandidáti byli přidržováni, aby přijali učení o ubikvitě a podepsali Formulí concordiae, kterou prý dříve byli ani nečetli.⁵⁾ Horšili se někteří též proto, že Vitemberští ordinovali lehkovážně i některé nehodné a i takové, kteří neměli nejnütnějšího předběžného vzdělání⁶⁾ a pak evangelické církvi v Čechách a na Moravě byli jen na škodu a k hanbě.⁷⁾ Proto se mnozí

¹⁾ Studovali tam vnuči Jana Španovského r. 1571. Srv. dopis Chytraeiv Janu Španovskému v den před novým rokem 1581. (Br. arch. XIV., 573.) R. 1609 Paulus Jessenius Pragensis, Joh. Jessenius a Jessen, eques Hungarus . . . Supplicione affectus in executione Pragensi. (J. Šimák, Č. Č. M. 1905, 423.)

²⁾ J. V. Šimák, tamže (Č. Č. M. 1905, 291 sld.). Srv. listy B. Bart. Němčanského ze Štrasburku, kdež byl se svými svěřenci r. 1535. Tamní přísně luterští kazatelé se mu nezamlouvali. (J. Glücklich, O cestě za korespondencí Václ. Budovce z Badova ve Věstníku Čes. Ak. 1905, str. 53 sld.) Od r. 1612 studovalo tam něco Čechů.

³⁾ J. V. Šimák, tamže str. 293 sld. R. 1577 studoval tam hrabě Hier. Šlik a byl 1. července zvolen za rektora. Spolu s ním tam byl immatrikulován 11. června r. 1577 „D. Paulus Pressius, S. Theol. Doctor, olim meus carissimus praeceptor“. V Marburku byl zastoupen směr luterský, ale později se klonil k směru reformovanému.

⁴⁾ Tyto tři reformované university vyhledávali zvláště Bratří. V Heidelbergu od r. 1409—1782 bylo 115 studujících z Čech a 40 z Moravy, mezi nimi r. 1406 M. Jeronymus de Praga, 1573 Petr z Michalovic, 1574 Jan Felinus, r. 1584 15. srpna B. Bartoloměj Němčanský, pozdější bratrský senior, spolu s Václavem Březanem, pozdějším životopiscem rožmberským, dali se zapsati na tamní universitě spolu se svými svěřenci Janem Fil. Progem z Velnic, Jindřichem Sluzským z Chlumu, Janem Theodorem z Ottersdorfu, synem dějepisce Sixta z Ottersdorfu, a Oldřichem Lehnarem z Kouby; r. 1587 28. února Mat. Cyrus z Ml. Boleslavě, r. 1607 19. října Jan Habermeschel de Habernfeld, Pragensis; r. 1611 2. dubna Přeč, Smil, Bohuslav a Adam z Hodějova, synové Přeča z Hodějova, jenž vydal řád církevní z r. 1597 (srv. str. 357); r. 1611 též Jan Bernard z Kunovic (z Uh.-Brodská); r. 1613 Joh. Amos Nivanus, Moravus. V Herborně 1595—1617 studovali též zvláště Bratří z Čech i Moravy, mezi nimi r. 1603 a 1606 Jan Opsimates. Karel starší z Žerotína, jenž sám studoval ve Štrasburku, Basileji, kdež bydlil u J. J. Grynaea, a v Ženěvě (na bytě v domě Bezově), odporoučel zvláště Basilej. Rovněž senior B. Bart. Němčanský Srv. J. V. Šimák, tamže str. 290 nsl. — Peter Ritter v. Chlumecky, Carl von Zierotin, str. 132—137, 279—281. — J. Glücklich, tamže str. 64 sld.

⁵⁾ Václav Stephanides, kutnoborský děkan, píše 1. září 1606: „quod commentitium dogma περί παρανομίας apud Doctores earum Academicarum locum obtinuisse certum est, iidem etiam autores nostris extitere, ut doctrinam orthodoxae Christi ecclesiae sub nominibus Zwinglii et Calvinii condemnarent ac libro Formulae Concordiae, quem nunquam nostrates illi legerunt, subscriberent“ (H. Becker, tamže 85).

⁶⁾ Srv. slova J. Blahoslava nahoře str. 33, 3.

⁷⁾ Srv. list Georgii Dicasti Mirskovini, Decani et pastoris Ecclesiae Gitzienensis in Bohemia (s. d.) „Ad Theologos Vittebergenses“: . . . „Faciles estis, ni-

raději obraceli od r. 1583—1609 do Srbiště (Zerbstu) v Anhaltsku,¹⁾ kde pečováno bylo více o náležitou způsobilost kandidátů, a kde také bylo zastoupeno učení „orthodoxní“ na rozdíl od přísně luterského učení hájícího ubikvitu. Kruhové oddaní směru „orthodoxního“, to jest melanchthonskému, žijící v přátelském poměru i s Kalvinisty a proto obviňovaní z kalvinismu, v té době přerušovali styky s Vitemberkem a Lipskem a navazovali spojení se Srbištěm a zvláště tamním superintendentem Amlingem. Jedním z prvních přátel tohoto směru v Čechách a na Moravě — již kol r. 1580 — byl Filipista německý Joannes Ursinus, rektor školy v Jihlavě,²⁾ jenž právě proto byl v příkrém sporu s jihlavským farářem Dr. Johannem Hederikem, stoupencem vý-

mium ... faciles estis, patres Reverendi, qui ad quasvis literulas hominibus rudissimis sacros ordines non dubitatis conferre ... Hi loquuntur, illi etiam publice scribunt, vos ordinantes aut ordinatis similes esse aut certe *δωροπραγία* laborantes in pestem Regni Bohemiae tam ineptos homines ultro ordinare ...“ (H. Becker, tamže XVII., XVIII., 74).

¹⁾ Theologové v Srbišti a vůbec v Anhaltsku (viz výše str. 81, 2 a 3) byli Filipisté podléhající vlivu falckému. Slib kandidátů bohosloví zněl: „Promittant in fide et doctrina cum honestate vitae morumque conjunctam constantiam atque *ἀπόστολον* scriptis prophetis et apostolicis in sensu symbolorum Apostolici, Nicaeni et Athanasiani nec non Augustanae Confessionis orthodoxo“ (H. Becker, l. c. XVII., 72 nsl. 92 nsl.). Tamnímu bohosloví dával svůj ráz superintendent Wolfgang Amling, Filipista a až do své smrti 16. května 1606 odpůrce ubikvity a Formule concordiae. Když se stal tamním ephorem r. 1578, přenesena anhaltská ordinace z Vitemberku do Srbiště, a r. 1581 zřízeno v Srbišti gymnasium illustre. „Proti Formulí concordiae podali Anhaltští svému knížeti Repetito brevis orthodoxae confessionis ve smyslu filipismu jako výraz svojí víry. Sepsal ji Wolfgang Amling, přítel Strigelův, Eberův a Peucerův, znamenitý humanista, ač jej Luteráni posměšně nazývali mladým, nafoukaným, opovážlivým a smělym mužem. Anhaltští podržovali luterské učení o večeři Páně s ústním přijímáním „des wahren wesentlichen Leibes“, ale zamítali ubikvitu těla Kristova a konečně odstranili též exorcismus, když r. 1589 byla křtěna princezna poprvé bez exorcismu. Když sousední theologové v tom viděli most ke kalvinismu a Leyser se proti tomu vyslovoval, dali mu Anhaltští na jevo, že není ustanoven ani radou ani kazatelem v Anhaltsku“ (G. Frank, Geschichte der prot. Theologie I., 1862, str. 309 a 310). Postupně za knížete Jana Jiřího (1586—1606), zvláště když r. 1595 31. srpna se oženil s Dorotheou, jedinou dcerou falckraběte Jana Kazimíra, dospěli Anhaltští od Augustány přes Melanchthona ještě blíže k směru reformovanému dle vzoru falckého. Když po smrti Amlingově se stal jeho nástupcem Caspar Ulricus (zemřel 28. pros. 1611), zdůrazňoval již místo konfesse Augsburské a Luterova katechismu katechismus Heideberský. (Srv. H. Duncker, Anhalts Bekenntnisstand 1576—1606, 1892. — Článek Anhalt v Hauckově Realencyklopaedie für prot. Theologie und Kirche I., 548. — Článek Anhalt ve sbírce: Die Religion in Geschichte und Gegenwart I., sv. 1909, str. 483 a 484.)

²⁾ Br. arch. XIV., 564 nsl. Dne 17. března 1581 píše Ursinus list Esromovi Rüdigerovi, v němž dří: „Mitto tibi exemplum Acrostichidis non ineptae ut opinor Wolfgangi Amelingi, pastoris Zerstensis, qui te iubet salvare“. Dále píše: „Dominus Španovski (t. j. Jan) huc ad senatum scripserat, ubi me Calvinismi aperte accusat non quidem de Coena D., sed de persona Christi. Eas litteras instinctu Hederici scriptas constat.“ Dokládá, že „a Filippo discedere“ nijak nehodlá. — Srv. dále na str. 367, 5.

lučného směru luterského, a obviňován byl od něho z kalvinismu. R. 1586 byl v Srbišti ordinován M. Paulus Aulaeander, rodák slezský, zvolený diakonem v Mydlících u Hostinného v sev. Čechách na statcích pánů z Valdštejna. První Čechové¹⁾ přišli do Srbiště r. 1592. Byl to Jiří Dicastus, duchovní správce v Jičíně,²⁾ který tenkrát radil Havlu Phaëtonovi,³⁾ jenž byl právě zvolen za diakona v Jičíně, aby šel do Srbiště pro ordinaci. Havel Phaëton dosáhnuv tu ordinace a pobýv v Jičíně nějaký čas jako diakon, stal se kol r. 1598 kazatelem v Starém Bydžově a později r. 1602 v Kutné Hoře⁴⁾ při chrámu sv. Barbory. A tu je zajímavé, že právě od té doby arciděkan kutnohorský Václav Štefanides⁵⁾ a jiní tamní kněží tomuto směru oddaní aneb aspoň blízcí počali doporučovati a posílali kandidáty do Srbiště k studiu a ordinaci.⁶⁾ A tím se ovšem směr ten v Kutné Hoře i okolí šířil.⁷⁾ A podobně se dalo, třeba méně často, v Jičíně a na jiných místech, na Moravě pak na Uhersko-Brodsku,⁸⁾ zvláště v Ostrohu (od r. 1602) a jinde. Kandidáti ti v Srbišti se ovšem utvrdili ve směru melanchthonském se sklonem stále větším ke kalvinismu.⁹⁾ Poslední ordinace českého kněze

¹⁾ Heinrich Becker, tamže XVII., 89.

²⁾ Pozdější administrátor novoutrakvistický. Srv. dále v hlavě 72 o jeho konfesiálním stanovisku. J. Jireček, Rukověť I., 160. — A. Truhlář v Ott. Slov. nauč. VII., 533 nsl.

³⁾ Pozdější kazatel u sv. Havla v Praze. Srv. J. Jireček, Rukověť II., 362 nsl. — Ottův Slovník naučný XXVII., 741 nsl.

⁴⁾ V Kutné Hoře měl Jiří Dicastus dům (srv. Vojt. J. Nováček, Listář k dějinám školství Kutnohorského, str. 39 a 142) a tedy asi i příbuzné a známé. Není nemožné, že na Phaëtona v Kutné Hoře upozornil.

⁵⁾ Václav Štefanides (též Stephanus) Teplicenus. O jeho studiích svědčí jeho ordinační zápis z r. 1588 ve Vitemberce, otištěný v Jahrbuch d. Ges. f. d. G. d. Protest. in Öst. XVIII., 70. (G. Buchwald, Beiträge zur Kenntnis d. ev. Geistlichen und Lehrer in Öst. aus d. Wittenberger Ordinirtenbüchern seit 1573.)

⁶⁾ Heint. Becker, tamže XVII., 89, 95 a 145. V době od r. 1586 (1592) do 1609 bylo v Srbišti ordinováno 41 Čechů, 9 Moravanů a 5 Slezanů. Z nich bylo 11 doporučeno z Kutné Hory od Václava Štefanidesa, 4 z Jičína od Dikasta. Jich seznam otiskuje Becker, tamže XVIII., str. 78 nsl.

⁷⁾ Ještě když již hleděli vsític svobodě náboženské, v roce 1608 dne 3. července psal Václav Štefanides z Kutné Hory do Srbiště: „De ritibus ecclesiae vestrae erudiri cupimus. Si liber rituum impressus ac venalis est, iuvenis hic (Nechwatalius) precio iusto emat; sin minus, permittatur ei, ut ex libro Ecclesiae vestrae describat. Nam libertate religionis concessa, aliquorum rituum emendationem cupimus.“ (Becker, tamže XVII., 95.)

⁸⁾ Jan Jetřich z Kunovic na Ostrově (Ostrohu), Novém Světlově a Kunově odporoučí do Srbiště tamním doktorům, „... qui ... purioris theologiae orthodoxaeque doctrinae studium promovetis“ r. 1602 Eliáše Zwalingia, diakona v Ostrově při duch. správci Danieli Virgovi „iam senio confecto“, a r. 1606 Jonáše Sartoria, diakona téhož již nemocného Virgy. (Srv. Becker, tamže XVII., 134, 135.)

⁹⁾ Gallus Phaëton píše o svém pobytu v Srbišti: „ubi me puram et orthodoxam religionem amplecti et phanaticis opinionibus abhorrere professus sum.“ (Becker tamže XVII., 77.)

konala se v Srbišti 23. dubna 1609.¹⁾ Když v Praze zřízena byla r. 1609 novoutrakvistická konsistoř, nebylo třeba choditi pro ordinaci do Srbiště a tak další ordinace Čechů rázem tu přestaly.

Vedle těchto tak různých evangelických bohosloveckých vlivů šířících se do Čech ze zahraničních universit působily v Čechách týmž způsobem i zahraniční náboženské spisy, jmenovitě latinské.²⁾ Zvláště spisy Luterovy, Melanchthonovy, Kalvínovy a jiných vynikajících bohoslovců i přísně luterských i lutersko-melanchthonských i reformovaných byly do Čech hojně přiváženy a mívaly tu horlivé čtenáře i mezi kněžími i mezi vzdělanci vůbec.³⁾

Za těch poměrů nebylo možno jinak, než že tato rozmanitost směrů v Čechách se uplatnila až nápadně a to nejen v učení, ale i ve způsobech bohoslužebních. Někteří kněží evangeličtí ovšem, zvláště luterští, neměnili tak mnoho na dosavadních formách bohoslužebních,⁴⁾ opomíjejíce aneb měnící při bohoslužbách jen to, co zřejmě bylo v rozporu s Písmem. Stoupenci směru melanchthonského, orthodoxové, klonící se ke kalvinismu, zaváděli co možná jednoduché a prosté bohoslužby,⁵⁾ někteří pak upravovali i vnitřek chrámů zcela prostě, zbavující je všelikých ozdob.⁶⁾ Vedle kněží samých snažili se i kollátorové jednati dle svého theologického vzdělání, a to zvláště při povolávání nových kněží, ač sami na druhé straně podlehalí bohosloveckému vlivu svých kazatelů. Ale také konsistoř se snažila udržeti staroutrakvistický směr tam, kam sáhala její moc, zvláště v královských městech, a nemohla-li více docíliti, dbala aspoň o zachování starých liturgických forem. Těmi všemi vlivy rozmanitost dogmatická a liturgická přímo byla pěstována.

K charakteristice konfessionálních poměrů obvyklé dělení novoutrakvistů na směry dva, totiž luterský a kalvínský, naprosto v Čechách a na Moravě nestačí, i když při tom necháme stranou staroutrakvisty,

¹⁾ Byl ordinován Venceslaus Nicolaides Cheynovius, povoláný za diakona do Kutné Hory. (Becker, tamže XVII., 145.)

²⁾ Německé spisy byly přemnohým českým kněžím nepřístupny, ježto německy znali jen málokterí. Tak děkan Jan Regius v Žatci, M. Jirí Kezelius v Ml. Boleslavi, ač oba byli vysoce vzdělání, německy nerozuměli. Srv. „Summovní poznamenání toho rozmlouvání“ . . . kněze Jana Regia. Jos. Volf, Příspěvek ke sporu o Českou konfessi 1910. — Též J. Kezelia, Kronika česká v opise v museu kr. čes. III. A. 45.

³⁾ O tom svědčí knihovny jednotlivců z té doby. Zik. Winter, Život církv., 679 nsl.

⁴⁾ Srv. Českou agendu z r. 1581 (viz výše str. 356) a Závorkovu z r. 1607 (viz výše str. 358).

⁵⁾ Srv. výše zprávy o agendách směru melanchthonského a příbuzných (viz str. 346, 348, 357 a o agendě Kutnohorské, str. na 342).

⁶⁾ Tak v Pardubicích před r. 1617 (srv. Z. Winter, Život církevní, 267) a v Chrudimí r. 1602 (tamže str. 847).

Bratří, Novokřtěnců,¹⁾ Mikulášenců²⁾ a jiné směry, které byly zvláštními církevními sdruženími a jednotami.

Nejdůležitějším směrem v Čechách byl směr, jenž stál nejvěrněji k České konfessi a držel se jaksi uprostřed směrů ostatních. Jeho stoupenci, přidržující se rozhodně a vědomě Husa a od Husa dospěvše k smýšlení melanchthonsko-luterskému, nedbali subtilit v učení a proto nijak si nelibovali ve Formulí concordiae vylučného směru luterského, ale za to měli se snášelivě k ostatním směrům a zvláště k Bratřím, spolu s nimi kladouce důraz na praxi životní. V Německu nejbliže jim stáli theologové melanchthonsko-luterští. Směr ten v Čechách nebyl sám v sobě jednotný. Byli mezi jeho stoupenci mnozí, kteří v učení byli více luterští a v liturgii konservativnější než druzí, ale na druhé straně byli tu i jiní, kteří měli zalíbení v jednodušší liturgii a klonili se k směru melanchthonsko-kalvínskému. Ale všichni byli zajedno v tom, že byli snášeliví k příbuzným jiným směrům evangelickým. Říkali si buď „pod obojí“ aneb „evangelíci“ a byli rádi nazýváni „konfessionisty“, ale též „Luterány“. Směr ten byl v českém lidu jistě nejmocněji zastoupen, třeba ne tak mezi bohoslovci. Hlavním zástupcem tohoto směru byl r. 1575 a později Dr. Pavel Pressius,³⁾ jakož i někteří jiní podobně smýšlející profesori, zvláště Tadeáš z Hájků, a později zvláště Adam Zalužanský z Zalužan. Jim blízko stál i Petr Codicillus.⁴⁾ Z pánů k tomuto směru stál Michal Špa-

¹⁾ O Novokřtěncích viz Fr. Kameníček, Zemské sněmy, str. 488 nsl.

²⁾ O Mikulášencích, Pecinovských, Plačtívých bratřích (srv. výše str. 233) píše pacovský farář Jan Laetus v předmluvě k Hederikově Examinatio, že se přidržují konfessionistů, ježto „in den Hauptartikeln mit der Böhm. Konfession übereinkommen, in unsere Kirchen gehen, Sakrament und Taufe gebrauchen, . . . allein daß sie öfter ihre eigene Zusammenkunft haben, darin sie geistliche Lieder singen, und etliche, einer nach dem anderen, ihre Gemein im Haus unterrichten, welches sie „Vermannung“ heißen sie wollen auch, daß man den unmündigen Kindern mit dem Nachtmahl dienen soll . . . führen ehrbaren Wandel“ atd. — V témže smyslu píše o nich Vil. Slavata, Paměti I., str. 37 nsl., a to poměrně velmi příznivě a uznale.

³⁾ Viz dále o jeho působnosti v Uh. Brodě (str. 385), zvláště pak výše o jeho „Forma obligationis ordinandorum ad ministerium“ z r. 1582, jeho církevním řádu z r. 1583 a jeho agendě k večeri Páně (str. 348).

⁴⁾ Dopisoval si s Davidem Chytraeem v Roztokách a vylíčil mu obsáhlým listem „praesentem ecclesiarum Boemiacae statum“. V odpověď píše mu Chytraeus 24. ledna 1584, že přišli poslové od Jindřicha, krále Navarského, ke knížatům Augsb. vyznání se přidržujícím, „ut synodum de concordia ecclesiarum in tota Europa reformatarum flagitent. quibus sane meus princeps, si me audiet, clementer assentietur. Quid enim optare ardentius singuli debemus, quam ut tandem intestini huius belli finis sit, et adversus externos hostes copiae nostrae coniungantur? Verum multi pontificiis quietem concedunt adversus solos Lutheranos, eos etiam, a quibus re verbo quidem unquam laesi sunt, vim ingenii doctrinae et eloquentiae suae omnem convertunt . . . Thadeum Nemicium et Thomam Mitem ex me saluta. Rhodopoli pridie Pauli conversi 1584. David Chytraeus. Bibliothèque Sainte Geneviève (v Paříži). Ms.

novský, Jindřich z Valdštejna, více na levo Hendrych Kurcpach a více na pravo Bohuslav Felix z Lobkovic. Zvláště pak zástupci měst přilnuli k tomuto směru, v první řadě Sixt z Ottersdorfa. Na Moravě směr ten byl v popředí zvláště na východě, na Uhersko-Brodsku¹⁾ a v okolí, kde místy se klonil, zvláště později, ke kalvinismu. Ale i na moravském západě, v krajích brněnském a olomouckém, byl směr tomuto směru velmi příbuzný a obdobný směrem vládnoucím. Nepřidržel se tu České konfesse, nýbrž konfesse Augsburské,²⁾ držel se též více na pravo,³⁾ ale přece se nehlásil k výlučně luterské Formuli concordiae, ani si nepočínal v celku nesnášlivě k směrům jiným, naopak z jeho středu vyšly spisy náboženské⁴⁾ právě ve smyslu České konfesse. Při tom ovšem třeba pamatovati, že směr ten, jako vůbec evangelické směry v Čechách a na Moravě, nebyl nijak jednolitý, nýbrž že jednak na pravo tíhli stoupenci konservativnější, na levo pak radikálnější.

Tyto dva vedlejší proudy — konservativnější a radikálnější — jaksi skrytě plynoucí s obou stran proudů hlavního byly vlivem ciziny víc a více posilňovány. Vítězství strany výlučně luterské v Německu způsobilo i v Čechách a na Moravě — ale zvláště v Čechách —, že stoupenci smýšlení rozhodněji luterského sebevědomí počali vystupovati jako strážci čistého učení, odsuzující směry příbuzné, což zase vedlo k tomu, že se stoupenci směrů jimi kritizovaných, tedy Bratří a jiní jim blízcí, tvořící jaksi onen zmíněný levý vedlejší proud, byli zatlačováni ještě více na levo k směru melanchthonsko-kalvínskému. Tak počali se odlišovati v hlavním směru ony dva vedlejší proudy jako dva vedlejší směry — na účet směru hlavního.

Pravým křídlem byli rozhodní Luteráni, kteří vyznání Augsburskému, a v Čechách České konfessi, rozuměli ve smyslu Formule concordiae, vyznání Augsburské přijímající výlučně dle znění, jež měla Augustana invariata. Odpůrci je nazývali ubikvitáři. Směr ten v Čechách i na Moravě měl přední zástupce především mezi Němci, kteří téměř jednomyslně při něm stáli. Ale i mezi českým duchovenstvem a mezi pány vlivem německých konfessijských poměrů rostl počet stoupců tohoto výlučně luterského směru, a to zvláště mezi těmi, kdo své vzdělání bohoslovecké nabyli na fakultách německých ve

1458. Fol. 499. Opis v zem. archivu král. Českého. Jest to zajímavý doklad k tomu, co řečeno výše na str. 81, 2 o straně melanchthonsko-luterské.

¹⁾ Srv. 346, 6; 350, 1.

²⁾ Viz str. 344, 2.

³⁾ Srv. Agendu Závorkovu, str. 353.

⁴⁾ Jako katechismus z r. 1608, II. vyd. 1616, jež vydal „Děkan, starší a všecka společnost kněží evangelitských v Hořejším podkrají Brněnském“. Viz dále. Ale z tamní knihtiskárny ve Vel. Němčicích vyšel r. 1615 i polemický spis Pol. Leysera proti Kalvinistům (J. Jungmann, Historie IV., 1623), o němž viz dále v hlavě 62.

Vítemberku a Lipsku, tenkrát již vždy rozhodněji luterských. Mezi šlechtou lnuli k tomuto směru zvláště bratři Vřesovcové, dále Jan Španovský z Lisova na Pacově,¹⁾ bratr Michalův, Bohuslav z Lobkovic,²⁾ majitel Chomutova a později Mladé Boleslavě, syn Bohuslava Felixe z Lobkovic, a někteří jiní, zvláště ti, kteří buď rodem,³⁾ buď vzděláním aneb společenskými styky⁴⁾ stáli pod vlivem německým, v první řadě saským. Mezi kněžstvem evangelickým nejútočněji a s největším sebevědomím v tom směru postupoval jihlavský německý farář Dr. Joh. Hedericus⁵⁾ a jeho český přítel Jan Laetus Čáslavský, farář v Pacově na kollatuře Jana Španovského, stojící v čele celé skupině stejně smýšlejících theologů. Pod záštitou České konfesse přidržovali se konfesse Augsburské a to ve smyslu přísně luterské Formule concordiae⁶⁾ a snažili se v tom směru zorganizovati⁷⁾ evangelickou církev v Čechách, aby ji tak uchovali před „Kalvinisty“ a zvláště „Valdenskou sektou“. V témže smyslu psal Jan Španovský 21. září 1579⁸⁾ Hederikovi, žádaje ho, by spis proti nim dokončil. Hederik ve své vlastní farnosti jihlavské⁹⁾ jednal již před tím nejednou s Janem Waidhoferem a Blažkem Širůčkem, měšťany jihlavskými, o to, aby, Bratří

¹⁾ Bratři nazývali tuto skupinu pánů a theologů: „rota Španovského“, srv. Br. arch. XIII., fol. 47 (Mus. opis III. B. 3). Tento Jan bývá někdy zaměňován s Michalem, jemuž se pak přičítá Janovo příkré jednání proti Bratřím, ovšem neprávem. Tak činili již sami Bratři v XIII. sv. Br. arch., f. 249. — Dle nich pak Joh. Chr. Koehler, Die drey letzte und vornehmste Glaubens-Bekennnisse d. BB., str. 87. — Srv. J. Bidlo, Jednota Br. III., 171, pozn. 5.

²⁾ Jeho manželka byla německého rodu Anna z Redern.

³⁾ Hrabě Jan z Hardeka na Kunštátě a Letovicích.

⁴⁾ Hrabě Jáchym Ondřej Šlik, jenž měl styky se saským dvorem a saskými dvorními kazateli, zvláště s Polyk. Leyserem a D. Hoem z Hoenecku.

⁵⁾ Hedericus, jinak Heidenreich, stal se farářem v Jihlavě r. 1575. R. 1582 měl veliké spory s rektorem tamního gymnasia Ursinem, jenž pak se stal rektorem gymnasia ve Vel. Meziříčí (srv. výše str. 362 nsl.). — P. Pressius vypráví (Br. arch. XII., f. 333) v listě svém psaném u Kutné Hory dne 10. října 1577, že Hedericus (Heidenreich) „pravil zde u Hory, že konfessi naše (t. j. Česká) ... jest bludná kalvinianská a pikhartská; čemuž sem odepřel a to sem pověděl, že se nenaději, aby on to slovem Božím prokázati měl“. A před tím o něm dí: „ten mne pro to samo jediné za Kalvinistu všude na svých kázáních roznáší, že sem vyznání víry naší proti jeho odsuzování zastával.“

⁶⁾ Jan Laetus dí ve své předmluvě k Hederikově Examinatio: „Behemische Confession ... in allen Hauptartikeln mit der Augsburgischen Confession in dem rechten Verstand, wie sie heutigen Tages durch Formula concordiae sonst erkleret, ganz einig gestellt.“

⁷⁾ O jich Círk. řádu viz výše str. 355, o Agendě české z r. 1581 viz výše str. 356.

⁸⁾ List otiskuje Hederik ve své předmluvě k Examinatio. — Také Davidu Chytraeovi do Rostok psal Jan Španovský koncem r. 1580, a David Chytraeus odpověděl dopisem den před novým rokem 1581 (srv. XIV. sv. Br. arch., f. 573 a 574), žádaje, by mu zaslána byla Česká konfesse, na jejíž vydání se pomyslelo, jakož i odpověd Bratří na spis Hederikův.

⁹⁾ Br. arch. XIV., f. 564—580, 587—595.

nechajíce, jim se spravovali. Nemoha toho docílit, tím více byl podněcován proti Bratřím. Koncem l. 1580 vydal proti Bratřím spis „Examinatio capitulum“¹⁾ latinsky, r. 1582 pak vydal spis ten Jan Laetus, farář pacovský, česky a německy. Spisem tím dokazoval Hederik, že se Bratří od konfesse Augsburské odchylojí a tudíž se jí dovolávají neprávem. Bratřím byl spis ten velice nemilý, ale váhali naň odpovědět, bojíce se, že by Hederik tím prudčeji se ozval a jim značné nesnáze mohl způsobiti. Proto také nepřijali nabídku Dr. Tadeáše Hájkovi,²⁾ když s kýms druhým napsavše bez vědomí Bratří odpověď, poslali ji Janovi ml. z Žerotína, aby ji, chce-li, on neb Bratří vydali svým jménem. Tím jiní pražští přátelé, jako Dr. Banno³⁾, velmi naléhali na odpověď. Dr. Crato⁴⁾ však, změniv dřívější mínění, doporučil neodpovídat. Bratří Hájkovi dali poděkovat, ale projevíli přání,⁵⁾ by spis jeho ani tištěn nebyl, by se předešlo dalším sporům.⁶⁾ Zatím vydal Jan Laetus svou Tabuli,

¹⁾ Německé vydání má titul: „Examinatio. Gründliche Erwegung der Hauptartikel der Brüder-Lehr in Behmen und Mähren ... Lipsiae 1582“. Tištěno v Lipsku u G. Deffnera. — jako Agenda česká 1581. Velmi zajímavá je předmluva Interpretis, v níž Jan Laetus líčí současné konfessijsní poměry v Čechách. V museu král. čes. 46. E. 8.

²⁾ *Br. arch. XIV.*, f. 567. — Hájek píše o svém spise f. 575: „Já nemaje celé povědomosti o způsobích a řádích, kteréž se v církvi bratrské zachovávají, než pokadž toliko z psaní a knih a z správy některých z vašich sem seznal, tak sem hájil Bratří, jak sem nejlépe uměl a rozuměl.“

³⁾ Tamže 570—571. B. Samuel Benedikt napsal z Prahy 20. prosince 1581 seniorům takto: „Na sebe i na vás domluvu od některých Pražských mistrů i doktorů slyším, proč neodpovíte utrhači pravdy Hederikovi? Banno asi před tyhodnem pro Bůh mne prosil, abych co na mně jest, vám to starším v známost uvedl, jak se mnozí pro mlčení a neodpovídání vaše horší, dokládaje toho, že jest mnoho duší za tou příčinou, vašeho t. mlčení, zahynulo ...“ — O Dr. Bannovi viz výše na str. 265, 5. Jest to Jan Banno z Fenixfeldu. Srv. *Ant. Truhlář*, Rukověť k písemnictví humanistickému I., str. 94.

⁴⁾ Tamže 572: „Crato vero mutata priore sententia ad Jordanam 8. Nov. sic scribit: „Nolim vestros quicquam respondere calumniis“. In margine připojil asi senior Eneáš kritickou poznámku o Cratonovi: „A kdo příčinou psaní těch, jimiž Kyrmezer heraltuje, než Krato, nedav B. Štefanovi pokoje.“ — Jordanem je tu míněn Thomas Jordanus z Klausenburku, zemský fysik moravský.

⁵⁾ Tamže 578. Bratří napsali list v tom smyslu Dru Hájkovi a dali jej panu Janu z Žerotína, by mu jej zaslal. Datován je v Slavkově v oktávu po zjevení Páně r. 1582. „Pán pak (jako Cunctator magnus in omnibus) vždy odkládal, až ho nemoc zašla ... Takž to zůstalo za Pánem, až v tom umřel. Oustně však něco toho, což v listu Bratří psali, B. Káleff Doktoru při shledání předložil.“ (Tamže 580.)

⁶⁾ Teprve r. 1584 napsali Bratří: „Krátičké ohlášení na důtklivá psaní proti nám napsaná“ na 10 listech (proti Hederikovi, Kyrmezerovi a Šturmovi), a teprve po letech odpověď napsal senior B. Sam. *Theophil Turnovský* (*Dekřety*, str. 243, 260). *Joh. Hedericus*, tenkrát již profesor ve Frankfurtu, r. 1602 napsal *Notationes Confessionis Valdensiae in Capitibus ab Augustana discrepantibus* (*M. Georg Cunrad Rieger*, *Die Alte und Neue Böhmische Brüder* 1734, str. 450). Na to pak r. 1603 napsal *Turnovský* „*Epistola Paraenetica ad Joh. Hedericum, Theol. Doct. et Pro-*

v níž srovnávají se „Křesťanského člověka o večeři Páně pravé a upřímné vyznání“ a „Cvingliánů, Kalvinistů, Bratří Valdenských, Boleslavských o večeři Páně bludové“¹⁾ Než brzy na to Jan Španovský zemřel, 25. prosince 1581,²⁾ a Jan Laetus zbaven úřadu (r. 1583)³⁾ novým kollátorem Michalem Španovským pro zločin proti přírodě, a tím zatlačena tato skupina na čas do pozadí. Ale zase jini postupovali týmně způsobem dále. Tak Jan Štelcar Želetavský⁴⁾.

Ale tento výbojný a nesnášlivý postup směru výlučně luterského v Čechách a na Moravě, třeba svědčil o značném vzrůstu této strany mezi kněžimi a pány kollátory, přece nijak neproniknul v český lid a nedobyl tu většiny. Spíše naopak odpuzoval nejen Bratří, ale i mírnější novoutraktivisty a zatlačoval je tak na levé křídlo novoutraktivistů mezi orthodoxy,⁵⁾ t. j. novoutraktivisty stojící pod vlivem Filipistů,

fessorem in Academia Frankofurtana“. *D. E. Jablonski*, *Historia consensus Sendomiriensis* 1731, str. 98.

¹⁾ „Tabule obsahující ... rozdíl mezi pravým ... a falešným ... cvinglianským, kalvinským a Bratří valdenských o Večeři Páně ... učením“. Dedicace zní: „Slovutné opatrnosti pánům purgistrům a radě města Pelhřimova ... kněz Jan Laetus Čáslavský, kazatel ... v Pacově“ ... „v neděli po sv. Bartoloměji ... 1581“. Spis ten uchovali Bratří v opise v *XIII. sv. Br. arch.*, f. 117—119. Tištěn byl česky a latinsky.

²⁾ Bratrský referent di: „zcepeněl hrozně“. (*Br. arch. XIII.*, f. 226.)

³⁾ Senior Eneáš o tom napsal: „Brzy potom i knězi jeho (t. j. Jana Španovského), vykladači Hederikovu, pán Bůh zaplatil, o čemž Kálef takto napsal léta 83 mense Maio: Ten kněz v Pacově, náš opáčný přítel a pomocník nedobrého díla Hederikovi, dopustiv se hanebného samcoložnictví a v tom postižený, což známo všechném učiněno, vyhnán jest od pana nejvyššího písaře zemského ...“ (*Br. arch. XIII.*, fol. 250.)

⁴⁾ *J. Jireček*, *Rukověť II.*, 264. — *J. J. Hanuš*, Kněz Jan Štelcar Želetavský z Želetavy, v *Čas. Mus. kr. čes.* 1864, 265 nsl. — *Arne Novák*, *Listy filologické* 1902, 373 a 380. — Srv. výše str. 354.

⁵⁾ *M. Mat. Koltu*, zák Melanchthonův, nazývá v předmluvě *Antiqua et constants confessio* 1562 (1574) českou církev (srv. výše str. 10, 5) *ecclesia sancta catholica orthodoxa*. R. 1577 směr protiubikvitářský nazýval se orthodoxním. Viz dále str. 378. *Pressius* v rádu církevním v děkanství Brodském (*Br. arch. XIV.*, 504) dovolává se *Harmonie Confessionum fidei orthodoxarum et reformatarum ecclesiarum*, „s nimiž se srovnává Česká konfessi našich kněží evangelických na Moravě l. P. 1567 učiněná a vyznání víry v království českém“ z r. 1575. *Peucer*, zeť Melanchthonův, zmiňuje se 10. března 1596 Amlingovi v Srbišti o Čes. Bratřích: „Laetor fratres in Boemia ad nos confugere et res eo rediisse etiam laetor, ut orthodoxi non alia perfugia nec alios receptus reperiant, quam ad nos“ (*Becker*, *Jahrg. XVII.*, 86). *Adam Zalužanský* nazývá celou českou církev řídicí se dle České konfesse r. 1609 „*orthodoxae ecclesiae*“ (srv. jeho spis: *Harmonia confessionum orthodoxarum ecclesiarum Regni Bohemiae ab integra coena sacra dictae et Fratrum*) zrovna tak jako bratrskou církev. Senior *Sin. Th. Turnovius* v listu psaném 12. března 1586 basilejskému profesoru Grynacovi nazývá se seniorem pravověrných církvi (*J. Bidlo*, *Jednota br. III.*, 137). Mezi Bratřimi bylo pak toho názvu velmi často užíváno o církvi bratrské. Tak i v *konfessi latinské* z r. 1609/1612: „*Fidei et religionis christianae Confessio, quam ... Régi Ferdinando optimates et equites orthodoxe reformatam doctrinam professi ...*

orthodoxů německých, od nichž z valné části přijali i theologické vzdělání i ordinaci.¹⁾ Novoutrakvisté směru výlučně luterského a katolíci rádi je nazývali Kalvinisty a Zwingliány²⁾ pro jich přátelský poměr i k učení Kalvínovu, ačkoli oni se necítili Kalvinisty, ale stoupenci České konfese.³⁾ Orthodoxové tito nabývali čím dále tím více půdy⁴⁾ v Čechách

1535 exhibuerunt . . .". Děkan *Tobiáš Závorka* v předmluvě své agendy (srv. výše 358, 5) orthodoxy nazývá z novoutrakvistů ty, kteří na místě starých pořádků nové prostší chtějí sestaviti, jak to „bud u sektářův bud u jiných národův (snad i novověrců) spatřili“. *Kutnohorští* r. 1609 počítají svého arciděkana Václ. Štěpánidesa mezi orthodoxy. (Srv. v hlavě 68. *Dopis šepmistrů* z Kutné Hory do Prahy 23. července 1609. Arch. kutnohorský, opis v zem. arch., z r. 1609.) Roku 1614 *Oldřich z Kauníc* vydal Uh. Brodu list, aby zůstali při svém náboženství „jakož ti, kteří se evangelici neb pod obojí způsobou přijímající orthodoxi jmenují a Konfessi Českou, kteráž l. P. 1609 potvrzena jest“, spravují. (*Jan Kučera*, Paměti kr. města Uh. Brodu, str. 125.) Roku 1619 *Mladší kněží bratrští* píší, že „mezi kněžstvem druhé strany (t. j. strany pod obojí neboli evangelické) jest větší díl orthodoxů“ (*Sam. Mart. z Dražova*, Třicet pět důvodův. Vydání *Jos. Müllera*, str. 46.) „Ubiquitářské pletichy mizejí“. — Bratři, zvláště *Václ. Budovec* a *Karel z Žerotína*, nazývají theology reformované orthodoxními. (Viz dále.) *Komenský* v Ohlášení jmenuje všechny evangelické církve orthodoxními. (Vydání *J. Müllera*, str. 165, 166.)

¹⁾ Srv. výše str. 362—363.

²⁾ Tak *Hederik* nazývá též *Pressia*. Viz výše 367, 5. — *Václav Štefanides* se o tom zmiňuje výše str. 361, 5.

³⁾ *Pressius* odmítá výtku kalvinismu. *Br. arch. XIV.*, 529—532. — *Karel z Žerotína* nerad viděl, když katolíci nazývali kněží bratrské kalvinistickými. (*Josef Kalousek*, *Osvěta* 1905, 241.) Viz dále v hlavě 78. o Janu Regiovi a jeho výslechu ve Freiberce.

⁴⁾ Ještě r. 1596 bylo orthodoxů poskrovnu. *Dr. Borbonius* vypravuje 29. února r. 1596 (srv. *Max Dvořák*, *Dva denníky Dra Mat. Borbonia z Borbenheimu, 1800*) o Litomyšli: „Religio est ibi mista. Nam alii sunt plane pontificii, alii evangelici, alii etiam orthodoxi. Clanculum autem noctu conveniunt et fratribus docentibus Brundusio Zerotiniaco missis attendunt. Regnant ibi pontificii, ultimas habent orthodoxi“. O Pardubicích píše 1. března 1596: „Religio Lutherana et in quibusdam orthodoxa“. A tak i o jiných místech v Čechách. Když přišel do Amberku v Horní Falci mezi reformované, psal o tamních poměrech 13. března 1596: „Habitavimus apud rev. Dominum Urbanum Pierium, superattendentem in ecclesia orthodoxa. Nam qui alteri coetui adhaesit, ubiquitous illi, alius quidam erat. Amberga pro se habet sive pro suis liberis aliam scholam, elector itidem aliam. In civium schola docentes sunt ubiquitous, sicuti et ipsi ecclesiastae. In electoriali vero orthodoxi utroque“. Ke dni 15. (5.) března poznamenává: „Celebravit illustrissimus princeps Palatinus Fridericus IV diem natalem . . . Deinde die Solis, qui est Oculi (iuxta novum stylum) accedebat ad mensam Domini, cuius et ego tum cum meis discipulis eram particeps et cum multis aliis piis“. Jest to doklad přátelského poměru orthodoxů a Bratří v Čechách s reformovanými ve Falci z doby, kdy bylo orthodoxů v Čechách poskrovnu. — Ale již dne 3. července 1599 arcibiskup *Zbyněk* ve své stížnosti císaři (*Sněmy IX.*, č. 522, str. 681 nsl.) nařiká, že náboženství katolické klesá „nunc de die in diem quo diutius tanto profundius“, ale že „ex adverso autem . . . Picarditarum et Calvini secta (ut interim de Lutherana taceam, cuius minima fit mentio) augeatur seque dilatet“. Zmiňuje se o presidentovi komory *Hoffmannovi* a *Petru z Rožmberka* a j. jako ochráncích kalvinismu, a o universitě, jako škole kalvinské. „Baccalaurei etiam ac magistri ex ea universitate in civitates ad instituendam in

a zvláště na Moravě, stáli Bratřím nejbližší¹⁾ a tvořili přechod od mírných novoutrakvistů ke Kalvinistům. Četně byli zastoupeni i na pražské universitě,²⁾ a mezi bakaláři vycházejícími z university. Jednotlivci

Calvinismo iuventutem passim dimittuntur, quo medio, nisi ei mature occurratur, totum istud Bohemiae regnum paulo post calvinisticum fiet“. — Dvacet let na to r. 1610 *Mladší kněží bratrští* orthodoxům již přičítají většinu mezi evangelickými kněžími na Moravě, ale podobně bylo asi i v Čechách. (*Sam. Martinia z Dražova*, Třicet pět důvodův. Otiskl *Jos. Müller*, str. 46.)

¹⁾ Viz o tom předcházející poznámku *Mladších kněží bratrských* z r. 1619. O tom svědčí i spis obsažený v rukopisu bratrských spisů *II. H. 6. v museu král. Českého* „Krátké a důvodné dokázání pravého učení katolického vydané proti kacírům od *Jana Bilstejnia Maritzberského*“. Jest to český překlad z r. 1593 spisu latinského tištěného r. 1589 v Basileji. Desatero boží přikázání uvádí se tu doslovně a sice úplný text dle kralické bible, ale s rozdělením ne reformovaným, ale luterským. Při křtu dovolává se katechismu Davida Chytraea. O večeri Páně učí: „Jest služebnost svatá od Syna Božího nařízená, v níž přijímáním chleba a vína přijímá se pravé tělo a pravá krev Pána našeho Ježíše Krista, aby tím základem anebo závdavkem přijímající jej napomenuti byli o zaslibeních evangelium svatému vlastních a víru svou znamenali a utvrdili . . . avšak neučí tomu, jakoby Kristovo tělo jedeno a krev jeho pita býti měla způsobem kafernaumským a tělesným, ale způsobem posvátným, jimž lámáný chléb jest obecenství těla Kristova a kalich dobrořečení jest obecenství krve Kristovy“. Celý spis je apologií evangelického učení proti jesuitům, a proto jej Bratři asi přeložili, jsouce právě jesuity tísňeni. — Strana katolická Bratří a orthodoxy, jež nazývá vždy Kalvinisty, obyčejně zaměňuje, jako by byli všichni jedno.

²⁾ Proto mohl psáti arcibiskup *Zbyněk* 1. září r. 1595 císaři o bakalářích v Rokycanech, že ti „někteří bakalářkové sou posílí ex seminario Kalvinistů a Pikhartův, z tý kolleje Pražský, která není nežli seminarium všeho Pikhartství a Kalvinství“. (*Sněmy české IX.*, č. 127, str. 179.) A 3. července r. 1599 psal arcibiskup císaři „summopere dolendum est, quod a . . . Carolo IV. . . ad amplificandam . . . religionem catholicam erecta . . . et fundata universitas et academia nunc in mere calvinisticam scholam transierit, extra quam Calvinismus neque Heidelbergae neque in Angliā melius doceri vel addisci potest“. (*Sněmy české IX.*, č. 522, str. 681). A jesuita *Guilielmus Lamormaini* ve své zprávě o českých poměrech po 1. říjnu r. 1621 takto napsal: „Haec (t. j. academia) ab annis circiter quadraginta, iam tota plus quam semilutherana, coepit ad Calvinismum vehementer inclinare et illum tandem toto pectore inhausit, factaque est officina et fons haeresum et rebellionum omnium“. *J. Ježek*, Vatikánská zpráva (Sborník hist. kroužku 1899, II. seš., str. 7 nsl.). *Kollmann*, *Acta S. Congregationis de Propaganda Fide res gestas Bohemias illustrantia*, str. 18. — O smýšlení některých takových bakalářů z r. 1602 svědčí poměry na škole malostranské u sv. Mikuláše. Gymnasium to bylo r. 1601 pod správou neduživého *Tomáše Smichaea Turnovského*. Mládenci školskými tu byli *Ondřej Rochotius Pannonius*, *Jiřík Šoustal Trebechovský*, *Vít Lukša Ledenický* a *Volfgang Týnský*. Byli pozváni od souseda malostranského *Jana Henyše*, ševce, k večeri, a ten úskočně s nimi rozpředl rozhovor o Kalvínovi a pak všecko udal faráři samému a mnohé výroky všelijak pozměnil, že prý místního faráře zle se dotkli a i primasa urazili. Ztrestání od primasa vězením a žalováno na ně u rektora university *M. Jana Adama Bystřického z Bochova* v pondělí s. Šťastného 20. listopadu 1602. Oni pak sami dožadovali se ochrany university, že bez odsouzení dáni byli do vězení. V sobotu po památce s. Prisky 20. ledna 1602 byli vyšetřováni rektorem, jenž si přizval vice-rektora *M. Trojana Nigella*, dále *M. Marka Bydžovského*, probošta kolleje sv. Václava,

z nich stojící krajně na levo byli vlastně již smýšlení více méně kalvínského,¹⁾ aniž však tvořili samostatné sbory zorganizované na základě reformovaného učení a reformovaných řádů. Takoví v menší či větší míře kalvínsky smýšlející „orthodoxní“ kazatelé zastávali svůj úřad ve farnostech evangelických nebo-li novoutrakvistických, přídržujících se České konfesse anebo Augsburského vyznání anebo konfesse moravské z r. 1566,²⁾ a projevovali své dogmatické stanovisko ve svých kázáních a postillách, jakož i v agendách³⁾ a v úpravě chrámové,⁴⁾ — ale farnosti jich zůstávaly přes to v dřívějším svém poměru k České či Augsburské konfessi i k sousedním sborům evangelickým, a i zevní liturgické formy bývaly tu zachovávány.⁵⁾ Proto mohli současně působiti jiní

a M. Martina Bacháčka jakožto své rádce. Mládenci výroky urážlivé popřeli. Z jich výroků o Kalvínovi jest zajímavo, že na otázku Henyšovu: „Kterak pak ten Kalvín smejšlel,“ „z nás jeden žertovně odpověděl, že nic jináč než jako Bratří Boleslavští“. — „Jak pak smejšleji Bratří Boleslavští o večeri Páně?“ „Za odpověď mu dáno, že toliko chléb lámaný sami mezi sebou berou, jedí a víno piji bez posluhování těch všech ceremonii, kteréž se od našich (t. j. staroutrakvistických) kněží zachovávají“. O jich výpovědi stran katechismu viz dále v hlavě 62. Byli přísně napomenuti a propuštěni. *Acta university Pražské 1601—1602* (zemský archiv kr. Čes., sign. 62. B. 5, Oeconomica B. 17). fol. 12—22. — Zcela podobný případ z r. 1602 ve farnosti sv. Klimenta v Praze na Novém městě připomíná *Zik. Winter, Život a učení na školách partikulárních*, str. 313. Tamní kněz Blažej ptal se svých oficiálů při obědě: „Čím se to děje, že téměř nejučenější lidé toho sektárství (bratrského) následují?“ Officiálové odpověděli: „Nesmejšlíme, by co jiného za příčinu býti mělo jediné ceremonie, nad kterými se mnozí zastavujíce, do kostela choditi se zbraňují.“ Za to byli udáni staroutrakvistickým knězem.

¹⁾ *Jan Laetus* mluví asi tyto „Kalvinisty“, když líčí české poměry konfessií ve své předmluvě k *Examinatio 1582* a dí: „Die Calvinisten, welche etwas subtiler als die Habrowanský oder Zwinglianer sein wollen, jedoch das h. Sakrament des Abendmahls der Einsetzung nach nicht halten, sondern vernichten . . . Diese schlagen meistens sich alsbald zu den Waldensern und werden mit ihnen Brüder (s tím srv. zprávu Borboniovu o Litomyšli. Viz výše 370, 4), jedoch etliche und nicht wenig in der Crohn Böhmen sich zu den Waldensern nicht bekennen und doch Calvinisten sein.“ — V Čechách bylo přední středisko tohoto směru čím dál tím více v Kutné Hoře (srv. výše na str. 341). Novoutrakvismus tu podléhal vlivu orthodoxnímu až i kalvínskému. Toho dokladem je i inventář statku po Janu Faberovi Auštickém, někdy oficiálu školním, pak písaři radním v Kutné Hoře, z r. 1599. Měl četné knihy latinské, mezi nimi spisy bohoslovecké skoro vesměs směru kalvínského. Inventář knih M. Laurentia Sarkandra Falkenberkského z r. 1602 vykazuje naproti tomu četné knihy latinské směru melanchthonského a luterského. V inventáři Petra Heylmona, německého šulmeistra u sv. Jiří r. 1608, byly rovněž četné knihy směru melanchthonského a zvláště luterského. *Ol. Hejnic*, Listář k dějinám školství Kutnohorského, otiskl tyto inventáře na str. 49, 63 a 83.

²⁾ Srv. dále o P. Kyrmezerovi, jež *Regenvolscius* počítá mezi reformované, ač jeho sbor v Uh. Brodě byl novoutrakvistický a mírně luterský. Podobně působil Havel Žalanský později v Praze u sv. Jiří.

³⁾ Takovou agendou je agenda kutnohorská z let kol 1589—1597 (rukopis v praž. univ. XVII. G. 26, f. 210 atd.). Viz výše str. 342.

⁴⁾ *Regenvolscius* má na mysli asi tyto krajně na levo stojící orthodoxy, když ve svém *Systema Historico-chronologicum* na str. 70 mluví o „*Helvetici seu Helve-*

kazatelé anebo rektori škol a učitelé v téže farnosti třeba zase v konservativnějším smyslu. Anebo mohli se státi nástupci těchto orthodoxních kazatelů kazatelé směru luterského¹⁾, a ti mohli působiti ve svém smyslu, aniž by se zevně ve sboru co změnilo. Ač takoví pod kalvínským vlivem stojící orthodoxní kazatelé byli svými odpůrci luterskými a katolickými beze všeho počítáni za Kalvinisty a Zwingliány, sami se tak nenazývali, a farnosti jimi spravované také kalvínské nebyly, ale ovšem vliv kalvínský do nich vnikal.²⁾ Nelze tu mluvit o kalvínské nebo reformované církvi — vždyť ani Helvetská konfesse,³⁾ ani reformovaný Falcký katechismus⁴⁾ česky v té době vydány a lidu známy nebyly —, nýbrž jen jaksi dle analogie z nynější doby o moderních⁵⁾ bohoslovcích více méně kalvínského směru.

Ještě více na levo stáli úplní Calvinisté a Zwingliáni. Jich počet však byl v Čechách a na Moravě vždy velmi skrovný⁶⁾ a zvláště v době 1575—1608. V Čechách v té době žili rozptýleni a ojedinele, nemajíce ani jediného samostatného sboru českého, který by byl utvořen z Calvinistů a měl své kalvínské učení, konfessi, liturgii a církevní řád. Na Moravě v okolí Uh. Brodu kol r. 1585 děje se nejistá zmínka o takovém sboru⁷⁾ v Derfli u Uh. Brodu na

ticae Confessionis socii“ a to takto: „*Succedebant poro Calixtinis in Bohemia et Moravia non solum Lutherani sive Aug. Confessionis sed etiam Helvetici seu Helveticae Confessionis socii. Lutherani passim, Helvetii in ditionibus nobilium et civitatibus quibusdam coetus suos habebant et sacra ministeria, videlicet Pragae, Cutenbergae, Reginae Hradecii, Zatecii, Lunae, Czaaslaviae, Litomiericii etc. in Bohemia, Trebicii etc. in Moravia. Utrique loca et templa Calixtinorum occupabant et in plerisque ritus eorum externos sequebantur*“.

¹⁾ Tak tomu bylo v Pardubicích, Chrudimí, Praze a j.

²⁾ Tak kutnohorští r. 1609. Viz výše 370, pozn. 5. ze str. 369.

³⁾ Helvetská konfesse nebyla česky tištěna až do doby potoleranční.

⁴⁾ O falckém katechismu a jeho prvním překladu českém roku 1619 viz dále v hlavě 77.

⁵⁾ V tom smyslu také skutečně psali *Zatečtí* (*Magister civium et senatus civitatis Zatecensis*) 24. září 1607 do Srbiště „*iuniorem evangelii doctrinam amplecti*“ (*Becker XVII., 76*, pozn. 1), hlásíce se tedy jako stoupenci „mladší“, tedy moderní theologie.

⁶⁾ *Jan Laetus* ve své předmluvě k *Examinatio 1582* dí: „*Der rechtén groben Zwinglianer und Sakramentschender (Habrovanský) . . . , dieser ist die kleineste Zahl . . . Sie haben meines Wissens weder Kirch noch ordentliche Zusammenkunft, halten doch bisweilen ihre versammlung, wo sie zu kommen*“.

⁷⁾ *Frant. Kameněch*, *Zemské sněmy* str. 458, 463, zjišťuje, že kalvinismus na Moravě v 16. století se vyskytoval jen sporadicky. V Brně vystoupili do veřejnosti dva kalvínské kazatelé jen občasně. V Uh. Hradišti děje se zmínka r. 1585 o Danieli Pekaři, Calvinistovi, později o několika rodinách, které chodily do Derfle (dle bisk. reg. č. 22, f. 205. Kroměříž 23. srp. 1585) na statku Archleba z Kunovic na bohoslužby ke kalvínskému kazateli, kde prý byla větší jejich osada a také i kalvínský hřbitov. — V Derfli byl kazatelem Bonifác Beninkáza, a po něm Pavel Kyrmezer (již r. 1583), který tam přešel z Nové Vsi (kdež byl od r. 1580), kdežto na jeho místo do Nové Vsi přešel Bonifác Beninkáza. Dle zprávy *Jana Kučery* (Pa-

statcích pana Archleba z Kunovic. O něco později r. 1603 byli kazatelé kalvínského směru nejen v Derfli, ale i na pěti jiných místech v okolí Uh. Brodu na statcích rodiny pánů z Kunovic, totiž v Nové Vsi, Bojkovicích, Pičíně, Pozlovicích a Ostrohu, tedy v kraji, kde již dříve působili kazatelé klonící se k směru kalvínskému. Těchto šest kazatelů, v jich čele Daniel Virga,¹⁾ dříve v Ostrohu, později Nové Vsi, a pak Sam. Virga v Ostrohu, snažilo se ve smyslu svého Řádu církevního z r. 1603) svůj směr uplatnit ve svých farnostech, jež však nebyly ještě zcela kalvínské. Chtěli-li „k vzdělání“, tedy patrně i v souhlasu s lidem ve farnostech těch pracovat, musili vyhovět „navyklosti lidské“, jež „tak hluboce v srdcích jest vkořeněna“, a místo kalvínského způsobu chleba „mdlým“ podávat večeri Páně obvyklým dosavadním způsobem pod způsobou oplatky. Patrně ve farnostech těch přece jen velká část a snad většina ještě nepodlehla vlivu nových kazatelů kalvínského směru, jež se však přece jen valně šířil. O kalvínském směru těchto kazatelů svědčí vedle jich Řádu církevního řada jiných spisů uchovaných ve Sborníku Krupiově v Žitavě.²⁾ Z nich je zřejmo, že v ně-

měti kr. m. Uh. Brodu, 1903), str. 108 panu Archlebu z Kunovic rozkázal císař Rudolf II. 29. ledna 1583, aby Kyrmezera a jeho přítele Beninkázu ze svých držav vyzdvihl a oba dva olomouckému biskupovi dodal, což Archleb z Kunovic prý učinil. Zpráva Kameničkova se týká patrně téhož Pavla Kyrmezera, o jehož náboženském stanovisku stala se zmínka již na str. 346 a bude zmínka i dále. Nebyl smyšlení luterského, ale také nelze jej nazvat přímo Kalvinistou, ač stál ve mnohém pod vlivem kalvinismu, a také byl počítán mezi Kalvinisty. A podobně lze říci o tamní farnosti.

¹⁾ Daniel Virga byl v živém styku s církevními kruhy orthodoxními v Srbsku v Anhaltsku, zvláště v letech 1602—1606. V Srbsku tenkrát přecházela orthodoxie již zřejmě v kalvinismus. Dan. Virga, jako duchovní správce v Ostrohu, potřeboval r. 1602 diakona. Měl se jím stát Eliáš Zwalingius, rektor školy v Ostrohu, jež proto „Ministri verbi Dei sub ditione Baronis Joannis Theodori a Kunowic, Domini in Ostrow, Luka et nova Swětlow“, jakož i sám jmenovaný pán doporučili k ordinaci superintendentu a doktorům, „qui in Ecclesia Servestana purioris Theologiae Orthodoxaeque doctrinae studium promovetis“. Srv. Heinrich Becker, Böhmische Pastoren in Anhalt ordinert 1583—1609, Jahrbuch f. d. G. d. Pr. in Öst. XVII., 135. — R. 1603 na Řádu církevním jest Dan. Virga již duchovním správcem v Nové Vsi, a na jeho místě v Ostrohu je jeho syn Samuel Virga, který r. 1606 píše do Srbsku (H. Becker, str. 148).

²⁾ Viz výše str. 352.

³⁾ Sborník Krupiov (viz výše str. 352, pozn. 3) obsahuje v rukopise celou řadu spisů a opisů psaných ve vyhnanství, zvláště v letech 1630—1634, a to nejvíce směru kalvínského. Proto majitel jeho M. Paulus Crupius na prvním listu napsal: „Liber hic struem variorum tractatum hinc inde comportatorum continet; quorum quidam titulos prae se ferunt eximios, scitu pernecessarios, sed crudo Calvinianorum sensu non tam illustrantur quam obscurantur. Quisquis me defuncto hunc librum legitimo acquisiverit jure, diligenter sibi caveat, ne veneno isto inficiatur. M. Paulus Crupius“. Jest tu několik spisů Samuela Virgy, zvláště na str. 417—467 jeho „Dostatečná a potřebná Obrana . . . proti . . . papeženců a Valdenských nářků“ z r. 1600 (viz dále v hlavě 60); str. 469—500: „Rozjímání o knize života a milosti

kterých farnostech v okolí Uh. Brodu bylo tenkrát nejen šest kazatelů oddaných směru kalvínskému, ale že směr ten šířil se i v osadách těch v lidu. Na jiných místech na Moravě žili stoupenci kalvinismu ojedinele, přidržující se evangelických sborů v jich bydlišti právě trvajících, vyhledávající k svému duchovnímu vzdělání v okolí kazatele jich stanovisku blízké.¹⁾

Všechny právě vylíčené směry v Čechách a na Moravě nebyly mezi sebou církevně rozhraničeny, nýbrž naopak navzájem splývaly, a jeden směr přecházel v druhý. Jich stoupenci přidržovali se buď Českého vyznání anebo — zvláště v západní Moravě — vyznání Augsburského, při čemž jedni měli na mysli variatu, zvláště orthodoxové a Kalvinisté, druzí invariatu, zvláště přísní Luteráni, anebo i vyznání moravského z r. 1566. Ale všichni dohromady tvořili „českou církev“, nevalně sice organisovanou, ale přece zásadně jednotnou a svéráznou,²⁾ v níž se vyložené odstíny nejevily jako různá církevní tělesa, nýbrž jen jako různé více méně konservativní anebo pokrokové a moderní směry ve společné české církvi. Proto tuto českou církev nelze ztotožňovati ani s luterstvím ani s kalvinismem, jak se oba tyto směry jevily tenkrát v Německu od sebe rozrůzněny. Ačkoli v té době česká církev podléhá značně vlivu luterství i kalvinismu, přece je a zůstává v značné míře svérázná.

60. Bratří a jich poměr k novoutrakvistům (1576—1608).

Bratří v té době na mnohých místech značně se šířili. Události roku 1575 nemálo jim prospěly. Dohodou se stavy pod obojí a formulí sjednanou r. 1575 a vloženou do supplikace byli sprostěni výtky, že se přidržují učení sektářského a v zemi cizího. I mohli se dovolávat jednoty své v učení s novoutrakvisty a ukazovati na svůj řád a kázeň, již vysoce

Boží 1604“ „K. S. V. v Vostrově“; str. 745—834: „Pravého katolického a orthodoxého učení věrné a upřímné zastání . . . od kněze Samuele Virgy . . . 1601“. Spis ten jedná: 1. o slovu božím, 2. o církvi Kristově, 3. o ospravedlnění člověka, 4. o večeri Páně. Polemisuje s katolickým učením a hájí stanovisko evangelické, totiž kalvínské. Dále jsou tu na str. 837—908 dvě kázání Samuele Virgy. Mimo to jsou tu různá jiná pojednání, z části překlady z té doby. — Josef Jireček, Spisové čestí ve sborníku Pavla Krupia Č. Č. M. 1877, str. 77 nsl., píše více o Danielu Virgovi i jeho synu Samuelovi a jich spisech, jakož i o ostatních autořích, jichž spisy jsou v Krupiově sborníku.

¹⁾ Mimo konfessiční směry nahoře zmíněné v tichosti vyskytovali se v českém lidu, a tu i tam projevovali se i veřejně, stoupenci ještě radikálnějších racionalistických směrů, zvaní Ariány a p. Srovnej výše na str. 35, 1. zmínku B. Jana Blahoslava o panu Albrechtu Černoorském, nejvyšším sudím moravském. Podobně se zmiňuje Vil. Slavata, Paměti I, 37, o 2 osobách stavu rytířského, kteří své názory protichůdné učení církevnímu zjevně vyznávali, aniž narazili na potíže. Slavata se zmiňuje tamže i o jednom ze stavu panského, který projevoval neobyčejnou nevědomost základních křesťanských učení.

²⁾ Zik. Winter, Život církevní, str. 848.

vynikají nad ostatní.¹⁾ To jim usnadňovalo značně propagační práci a získávalo oblibu, když rozvíjeli horlivou činnost v královských městech a na statcích kollátorů bratrských i evangelických zvláště pomocí četných svých jáhnů. Obzvláštní péči věnovali tomu, aby získali opravdovější křesťany z jiných církví, i z novoutrakvistů, a to i tam, kde byli věrní a horliví novoutrakvističtí kazatelé, jakož i aby tyto nové údy v Jednotě udrželi.²⁾ Nebylo jinak možno, než že takovou missijní činností na mnohých místech narazili, a to nejen u staroutrakvistů a katolíků, ale i u novoutrakvistů, kteří se cítili Bratřimi býti ohroženi a si stěžovali na Bratří, že nevolání vměšují se a vnikají do evangelických církví a je tak rozbíjejí. I bránili tomu někteří důrazně.³⁾ Zvláště ostře takovému

¹⁾ Názorný obraz této propagační činnosti bratrské podává *Jan Laetus*, kněz pacovský, r. 1582 v předmluvě k *Examinatio*. Jen je třeba odmyslet si jeho stranné zbarvení. Píše, že „die Kirche . . . der Waldenser Brüder. Pickharder, Buntzler, Boleslavský, derer zwar unlangst wenig gewesen . . ., sich heutigen Tages je lenger je mehr erweitern . . . unter dem Schein, als wenn sie in der Lehr mit den reinen Confessionisten und Augsp. Confession gar einig und lebeten allein heiliger . . ., ihre zborny . . . bei den Stedten, Märkten, Dörffern wie die Schwalben an den Wenden ihre Nester also an unser Kirchen kleben und aufbauen, dazu nicht wenig Örter sind, da sie ganze gemeinen oder Kirchen eingenommen. Und wiewohl sie vor etlich Jahren für unsere Gottesheusern und Kirchen genand abschew gehabt und spott daraus getrieben; jedoch itzund dieselbigen einnemen und darin selbst lehren. In summa, wo sie nur unser Kirchen trennen können, lassen sie es an nichts mangeln, und wann sie nicht weiter mögen, ziehen sie die Herrschaften an sich, damit sie dernach desto leichter auch die anderen aus gemeinem Volck und unterthanen inen beizufallen fest gezwungen . . . werden“. Jsou pamětlivi „ihre Diener, jáhny, auszuschicken in die Stedte, Märckte, Schlösser, Dörffer und privat Häuser, darauf sie abgerichtet, daß sie ausgeben und dafür gehalten sein wollen, als wenn sie in den Glaubenssachen mit der Augspurgischen und unser Böhmisches Confession gar einig und gleichförmig allein, das sie sich heiliger stellen und die Einfaltigen damit zu sich, als wer in der Lehr kein unterscheidt und im leben weren sie viel besser, überreden . . . Dann nichts desto weniger auch in den Stedten, Merckten und Gemeinen, dahin sie abgefertiget, unser Prediger, die das Wort Gottes lauter und rein predigen und die Sacrament nach einsetzung unsers Herrn Christi ohn allen Irrthumb reichen, auch gute Exempel gottseliges lebens beweisen, und ohne sie das christliche Ampt treulich bestellen, gefunden werden, nichts desto weniger die Waldenser einschleichen . . .“

²⁾ *Laetus* tamže vypráví, že ti, kdo k Bratřím přestupují, „müssen sich vorschweren, bis zu ihrem Todt von uns allen Kirchen, so der Augspurgischen reinen Behmischen Confession sind, abzulassen, sonderlich der Sacramente sich zu enthalten, allein an ihnen zu hangen, und in allen zu ihnen zuflucht haben“. Co se týče onoho zapřísáhání, podal vysvětlení B. *Jan Blahoslav* již r. 1566 (v *IX. sv. Br. arch.*, opis v *Museu II. B. 3*, f. 114 sld.) ve své *Zprávě upřímné*, v odpovědi na II. otázku: „Proč Bratří lidí ku poslušenství zavazují?“ Vypráví o přestupu dospělých k Bratřím: „Tedy jemu služebník připomene ten slib (křestní) . . ., k čemuž chce-li se on znáti aneb ústy svými sám ze sebe vyzná-li to, tedy služebník jemu také . . . obnoví svědectví milosti Boží a to slove rozhřícení svaté . . . A vidí-li se služebníku, . . . užive . . . vzkládání rukou . . ., někdy zjevně . . . a někdy obzvláštně a soukromě“.

³⁾ Po smrti Jindřicha z Valdštejna (9. pros. 1579), jenž k Bratřím se míval velmi přátelsky, stal se poručíkem dětí jeho synovec Jiří z Valdštejna. Na statku

postupu Bratří se vzpírali stoupenci směru rozhodněji luterského.¹⁾ Proto bylo třeba, aby s obou stran bylo postupováno tak, by sledován byl nejen prospěch vlastní, ale aby šetřeno bylo i zájmů sesterské církve.

Ale přes tyto některé sporné příhody a nedorozumění poměr Bratří a zvláště mírnějších směrů mezi novoutrakvisty se utvářel vždy bratrštější, ježto obě strany si uvědomovaly společný svůj základ. Vzájemné sblížení bylo podporováno poměry politickými jim oběma nepřiznivými. Bratří poznali, že nijak nemohou spoléhat na přízeň císařovu nebo jeho vlády, a že naopak, zůstali-li po mandátech proti Pikartům v posledních letech (1575, 1584, 1589) ušetřeni větších útrap, bylo to z valné části zásluhou ujednání s novoutrakvisty z r. 1575 na základě České konfesse. Mohli se nyní dovolávat assekurace císařovy jakožto vyznavači víry shodné s Českou konfessí, a stavové pod obojí hlásící se k České konfessi byli ochotni Bratří se ujímati jako svých přátel. To bylo příčinou, že Bratří neměli se již tak chladně k straně evangelické a České konfessi, jak činivali dříve,²⁾ kdy snahám novoutrakvistů nepřáli ani úspěchu, bojíce se, že by novoutrakvisté chtěli, dosáhnouce svobody, potlačit Bratří. Zvláště Bratrská šlechta měla se přátelsky

Dobrovickém konávali Bratří do těch dob bez pětí svá shromáždění v domech soukromých, ač tam byly evangelické farnosti s vlastními evangelickými duchovními správci. Jiří z Valdštejna však listem daným z Dobrovic v pátek po sv. mistru Janu Husovi a mistru Jeronymovi 1581 zapověděl seniorovi B. Janu Kálenívi v blízké Ml. Boleslavi nadále konati v Dobrovicích církevní výkony. Kálení obrátil se na Jana z Žerotína, by vlivem svým Jiřího z Valdštejna pohnul k povolnosti. Jan z Žerotína psal Jiřímu z Valdštejna, důrazně se přimlouvaje za Bratří. Než Jiří z Valdštejna odpověděl listem na Hostinném v úterý před sv. Vavřincem léta 1581 (*Br. arch. XIII.*, fol. 56—59, odpověď tato na l. 58—59): „ . . . V městě Dobrovici i jinde na farách . . . kněží pořádné máme, tak že poddaní . . . nemají sobě co stěžovati. Že pak mimo kostely a správce těch vosad jini učitelé po domích a v nenáležitých místech se sami bez povolání trou týchž lidí . . . v spravování, že se to přetrhlo a žádnému slušně toho se dopustiti nemůže, aniž dobře trefiti se nechce, aby jeden šil a druhý páral, nebylo by žádného vzdělání, že sem v to časné vkročil a to přetřhl, neračte mi ani žádný v tom moci slušně za zlé míti . . . Kdyby se naši kněží v ta místa, kdež Bratří správcové jsou, bez povolání třeli a lidi spravovati chtěli, jak by se jim to líbilo? A protož jest nejlépe pro svornost křesťanskou, aby se jeden druhému, k čemuž řádně povolán není, netřel . . .“. Je zajímavé s tím srovnati i stanovisko Mladých kněží bratrských z r. 1619 (*Jos. Müllera* vydání spisu *Sam. Mart. z Dražova, Třicet pět důvodův . . . 1898*, str. 45).

¹⁾ Srv. výše 376, 1.

²⁾ Toho dokladem je poznámka připojená „od některých“ na konci řádu církevního z r. 1575 (viz výše na str. 157) ve *Sborníku Vohálově* v Strahovské bibliotéce na f. 117. V dodatku tom zmiňuje se autor, zřejmě z řad bratrských, že císař Maximilián, „ač confessi odepřiti nemohl a stavím, aby podle toho náboženství vedli, dovolil, svá města ještě z toho vymísiv, konsistoře nové vyzdvihnouti a podle těch řádů se spravovati nedopustil, ani po něm císař Rudolf léta 1579 . . . A také Bůh toho nedopustí, nebo zná, že by Bratřím na ouzko přišlo, i na zkázu snad, jakož přijde-li k tomu, jistá zkáza Jednoty bude a těžší ji věci potkají nežli bez toho potkati by mohly. Čehož pán Bůh rač uchovati“. Poznámka ta je z let hned po r. 1579.

k stavům evangelickým, jsou hotova jíti s nimi společně. Ale i kněží bratrští báli se odlučovati se od stavů pod obojí, třeba hned tak se nemohli zhostiti svých obav.

To se ukázalo v jednání s falckrabím Janem Kazimírem.¹⁾ Když strana výlučně luterská v Německu se organisovala s vyloučením všech příbuzných evangelických stran, a když falckrabě Jan Kazimír naproti tomu svolával synodu do Frankfurtu,²⁾ aby tu všechny strany evangelické, jež nesdílely exklusivní ono stanovisko určené zvláště učením o ubikvitě, ujednali své společné zásady, byli i Bratři kurfiřtem pozváni. Bratři však nepřišli a omluvili se smrtí seniora Štefana, jenž zemřel 21. června 1577.³⁾ Na jeho místě zvolen seniorem M. Jan Eneáš, žák vitemberské akademie,⁴⁾ dne 24. srpna 1577 na synodě v Holešově. Než kurfiřt pozval je k další synodě a poslal jim exemplář obmyšlené protiubikvitářské konfesse: *Delineatio conscribendae confessionis generalis omnium ecclesiarum orthodoxarum in omnibus nationibus et religionibus collectarum.*⁵⁾ Tím způsobil Bratřím veliké starosti.⁶⁾ Vidělit, že se musí rozhodnouti, dříve či později, mezi jednou či druhou stranou, nejspíše silni dost uhájiti svou samostatnost. Bohoslovci bratrští, jako B. Jan Eneáš, cítili se býti blízcí směru kalvínskému, zvláště když „nejde snad o všechno, což Kalvín vedl, než jen o to dvoje: Ubiquitas a Coena Domini“. Polští Bratři byli s tamními Kalvinisty úzce spřáteleni. Ale česká šlechta bratrská byla proti všelikému oddělení od českých evangelíků. Prostřednictvím Esroma Rüdiger⁷⁾ napsali senioři falckrabím u list,⁸⁾ — nebyl však odeslán —, v němž se vyslovili o obou bodech, o nichž se mělo především jednati, totiž o ubikvitě⁹⁾ a *κοινωνία*.¹⁰⁾

¹⁾ Akta o tomto jednání v *Br. arch. XII.*, f. 351 atd. *Srv. Jar. Bidlo*, Jednota Bratrská III., 1909, str. 155 nsl.

²⁾ Viz výše str. 79.

³⁾ *Jar. Bidlo*, Jednota Bratrská III., 156.

⁴⁾ Magistrem vitemberským stal se r. 1567. Sídlo měl jako senior v Ivančicích. Zemřel 1594.

⁵⁾ *Br. arch. XII.*, 371 nsl.

⁶⁾ *J. Bidlo*, tamže 158 a 159. — V *Br. arch. XII.*, 383 viz pojednání seniora Jana Eneáše, v němž podává důvody pro i proti obeslání synody. Pojednání to sepsáno bylo snad (dle *J. Bidla*) až po krisi pro budoucí poučení.

⁷⁾ Rüdiger byl od r. 1575 ve službách Jednoty v Ivančicích.

⁸⁾ *J. Bidlo*, tamže III., 160.

⁹⁾ „Ubiquitatem iudicamus reliquias esse iam pridem a piis synodis et legibus civilibus condemnatae haereseos eutycheae, contra quam confessio nostra discrete docet, quam edidimus ante annos plures XL, et quam Lutherus ipse, dum vivebat, elogio suo ornatam typis exprimi Wittebergae bis permisit“. *Gindely*, *Fontes XIX.*, 443.

¹⁰⁾ „De sacramentis novi testamenti, baptismo et coena Domini, aliter sentire aut docere non possumus, quam per hunc eundem spiritum nobis (ea) fieri id, quod appellant regenerationem et incorporationem cum Christo, et per unum spiritum nos omnes in corpus unum baptisari, sicut apostolus docet (Cor. XII.), et unum potum esse cum, qui praebetur nobis in unius spiritus communicationem, et hanc esse *κοινωνίαν* corporis et sanguinis Christi eam, de qua dicit eiusdem epistolae caput X.

a naznačili své stanovisko. Prohlašují tu, že vždycky tak učili ve svých konfessích i v té, kterou Luter opatřil svou předmluvou, jako nyní, a jak učení to „co nejzřejměji a nejúplněji čteme vyjádřeno ve spisech vašich.“¹⁾ Než při tom oznamují, že nemohou zatajiti, že „naše církve až posud jako ve stínu těch žily skryty, které vyznávaly vyznání Augsburské, a byly uchovány autoritou Luterovou.“²⁾ I bojí se, kdyby nyní veřejně se od nich oddělili, že sbory jich by byly ztraceny, ježto páni z Jednoty by jich nemohli uchrániti. Proto prý nechce jich šlechta dopustiti, aby došlo k takovému oddělení. I dokládají: „Nepochybujeme, že i ostatní příbuzní konfesse Augsburské, kteří nejdou se saskými Jakubo-Andraeovci a ubikvitáři, podobně budou rozvažovati, a co oni učiní, není přičiny, abychom neučinili i my.“³⁾ Bratři tedy přese všechnu chválu, kterou vzdávají Falckým a jich učení o sporných bodech, cítí se za jedno s „ostatními příbuznými Augsburského vyznání“⁴⁾ mezi něž zřejmě sami se počítají, s nimi stojí v odporu proti stoupencům Jakuba Andraea a jich učení o ubikvitě a nechtějí bez těchto „ostatních příbuzných Augsburského vyznání“ sami připojiti se k Falckým reformovaným, kteří v celé této akci stáli v popředí.

Již toto jednání osvětluje jasně konfessivní stanovisko Bratři v té době. Tenkrát⁵⁾ asi v lednu či v únoru 1578, byla synoda Bratři v Ml. Boleslavi, jež cítila potřebu vytknouti rozdíly, jež jednotu dělí od Kalvinistů a od výlučné strany mezi Luterány, asi proto, ježto vlastní kněží z Jednoty „nejedněmi ústy o tom mluví a smýšlejí“. Senioři snažili se patrně udržeti Jednotu mezi oběma hlavními stranami v Německu tak příkře proti sobě stojícími. V tom smyslu jednali i polští evangeličtí páni i kněží,⁶⁾ totiž kalvinští, luterští i bratrští společně. Když na jedné straně falckrabě Jan Kazimír a na straně druhé přísně luterská knížata je zvali mezi sebe, tamní spolčení

et haec esse ea, quae Christus corpus et sanguinem suum hac de causa appellat.“ Tamže 444. — S tím srv., co Štěpán píše o *κοινωνία* 8. února 1575 Cratonovi. Viz výše 315 pozn.

¹⁾ „multo tamen praeclarior et eruditior disertissimeque et planissime atque plenissime explicatam legimus in scriptis vestris“. *Gindely*, tamže 444.

²⁾ „Illustrissimam autem excellentiam vestram ignorare nolumus nostras ecclesias hactenus tamquam sub umbra latuisse earum, quae Augustanam confessionem professae sunt, et Lutheri autoritate conservatas esse“. Tamže 444.

³⁾ „Non dubitamus futurum esse, ut haec deliberatio etiam reliquos Augustanae confessionis consortes, eos, qui non faciunt cum Saxonibus Jacobo-Andraeariis et Ubiquitariis, exerceat, qui tamen quicquid fecerint, et nos etiam cur facere dubitemus, causa nulla est“. Tamže 445.

⁴⁾ O těchto „ostatních“ praví tu Bratři: „Dubitamus, an ex illis ordinibus aliqui ad vestram synodum vocati sunt, quorum tandem conditio, cum idem sentiamus universi, melior esse nostra non potest“. Tamže 445.

⁵⁾ *J. Bidlo*, Jednota Br. III., 161, dle Syn. Varš. 309.

⁶⁾ Tamže 162. — *Srv. D. E. Jablonski*, *Historia Consensus Sandomiriensis* 1721, p. 76, kdež je i odpověď Jana Kazimíra.

evangelici oběma stranám poslali psaní 10. února 1578, doporučující i jednomu i druhému pokojné vzájemné dorozumění po příkladu Sandoměřské dohody. Prohlašují, že dohoda ta „mezi nejurputnějšími nepřáteli, jak papženci tak i Ariány, velice prospívá ku pokoji vnějšmu a k odstranění pohoršení, jakož i k potlačení nepřátel syna Božího, proti nimž postupuje vojsko Páně trojím šikem“. Proto radí, by německá knížata k tomu působila, aby byla svolána všeobecná synoda obou protestantských směrů, k níž se chtějí polští evangelici rádi dostaviti, aby pracovali na společném míru všech evangelických církví.¹⁾

Než Bratří přece se rozhodli tajně poslati posla svého do Frankfurtu, a to Poláka rodem,²⁾ ovšem bez vědomí české a moravské bratrské šlechty. K obmyšlené synodě však nedošlo,³⁾ a Bratří byli zproštěni starostí. Ale jakkoli tajně užší rada o všem jednala, zpráva dostala se o tom přece do veřejnosti, a v Čechách bylo Bratřím velmi zazlíváno, že tu zřejmě projeví jednostranný sklon k falckým reformovaným a tak otráslí ujednáním nedávno uzavřeným v Čechách s ostatními evangelíky. Proto usnesla se užší rada na shromáždění v Přerově budoucně v podobných věcech vždy vyžádati si dobrozdání pánů, a tím šlechtě poskytnut větší vliv v Jednotě. To musilo časem vésti k většímu sblížení evangelíků a Bratří.

Takové sblížení bylo umožňováno snášlivým smýšlením laiků v obou církvích. Proto snadno mohlo dojíti k takovému sblížení a třeba i jakémusi sjednocení všude, kdekoli i duchovní správcové byli ducha snášlivějšího. Vášnivost některých kněží vedla ovšem ke sporům.

V Polsku⁴⁾ se v ten čas bratrský poměr mezi Bratřimi a stranou luterskou ještě prohloubil, při čemž Bratří své dogmatické stanovisko udržovali a zdůrazňovali uprostřed mezi Luterány a Calvinisty.⁵⁾ Polští evangelici všech tří tamních vyznání v letech 1581—1583 na svých

¹⁾ Ještě r. 1593 v listu z 20. list. senior *Sim. Th. Turnovius* píše Th. Bezovi: „Consensus noster Sarmaticus, quo eius modi Contentiones praecisae sunt, experimur gratia Dei, quam sit ad aedificationem ecclesiae et exstirpanda scandala utilissimus“. (*D. E. Jablonski, Historia Cons. Send., 90.*)

²⁾ *Br. arch. XII., f. 386.*

³⁾ O sepsání „*Harmonia confessionum fidei orthodoxarum et reformatarum ecclesiarum*“ 1581 viz výše str. 80.

⁴⁾ Srv. výše str. 81 nsl. — *J. Bidlo, Jednota Bratrská III., 170 stl.* — *Józef Łukasiewicz, O kościolach Braci Czeskich w dawniej Wielkiej Polsce, 1835, str. 128 nsl.*

⁵⁾ Na poznaňské synodě r. 1580 Bratří učí, že Kristus v eucharistii je přítomen „ne bytem tělesným, osobním a proměnlivým, aniž také pouhým toliko naznačením, nýbrž podle slov Páně pravdivě“. Bratří zavrhuji výrazy: „realiter, substantialiter, corporaliter“ jako i „cum, sub, in“, ovšem i ubikvitu, ale vyznávají „panem et vinum esse non solum figuram sed veritatem“. „Nejen věřící, ale i zlí přijímají tělo a krev Páně“. *J. Bidlo, tamže str. 170.* — Na společné synodě poznaňské v únoru 1582 sešli se tři biskupové bratrští a 30 bratrských kněží, dva luterští superintendenti a as 20 jich kněží. *Józef Łukasiewicz, tamže, str. 132.*

synodách odmítli i Formulí concordiae i Harmonii confessionum,¹⁾ prohlašující, že jim stačí Consensus Sandomiriensis. Ale nedlouho na to taková dohoda počala se kaliti,²⁾ zvláště vlivem výlučných Luteránů z Německa a jesuitů v samém Polsku. Jmenovitě Pavel Gericius, farář luterský v Poznani, příkře vystupoval proti dohodě s Bratřimi. Sám superintendent Erasmus Gliczner, jenž podepsal dohodu Sandoměřskou, r. 1594 povoloval tomuto odporu proti Bratřím, jak tomu dal výraz v předmluvě k vydání Augsburské kofesse jím obstaranému. Senior Sam. Th. Turnovský napsal proti tomu r. 1594 spis: *Epistola pro consensu Sandomiriensi (Apologia contra Glicznerum)*. Roku 1595 došlo opět k dohodě. Ale po smrti Glicznerově r. 1603 kazatelé luterští vzdalovali se jednání o dohodu. Od roku 1605 pak podléhali nejednotní dissidenti straně katolické vedené jesuity napořád. Do r. 1620 ztratili dvě třetiny svých kostelů.

Pozoruhodné byly poměry konfessií v Uh. Brodě na Moravě, o němž již svrchu byla zmínka.³⁾ Vedle evangelické církve, která konala svá shromáždění ve velkém kostele, někdejší kláštere, byl tu také četný bratrský sbor. Tamní kollátor *Jetřich z Kunovic* přál si, aby evangelici a Bratří na jeho panství se sjednotili ve společné organisaci. V tom smyslu již děkan *Ondřej*⁴⁾ snažil se Bratří přiměti k spojení. Pozdější děkan *Pavel Kyrmezer* (1575—1580), pečuje o organisaci kněžstva v tamním děkanství,⁵⁾ úsilně se snažil pojmouti i Bratří v organisaci tu⁶⁾ a vůbec spojití Bratří a ostatní evangelíky v jednu církev, jsa přesvědčen, že není příčiny, proč by se měli Bratří a evangelici od sebe oddělovati, a že naopak jest v jejich společném zájmu, aby utvořili jednotnou církev.⁷⁾ Zdálo se, že by mohl získati Bratří tím spíše, ježto

¹⁾ Viz výše str. 80. — *J. Bidlo, Jednota III., 171.* Jednota měla se k prvému vydání passivně.

²⁾ *Józef Łukasiewicz, tamže str. 140 nsl.*

³⁾ Viz výše str. 345 nsl. *XIV. sv. Br. arch., f. 281 nsl.*

⁴⁾ *Jan Kučera, Paměti kr. m. Uh. Brodu, 1903, str. 97.*

⁵⁾ Viz výše na str. 346 zprávu o této organisaci péči.

⁶⁾ O úsilí tom vypráví *Br. arch. XIV.,* jakož i spis, jež vydal *Kyrmezer* sám o jednání tom r. 1580 „*Acta concordiae*“. O spisu tom viz dále na str. 384.

⁷⁾ O tom *Kyrmezer* vyslovuje se zvláště v předmluvě k *Acta concordiae*. Vytýká tu, že Bratří na společné vinici Páně zřídili mezi sebou a ostatními pracovníky stěnu. „*Quam ob rem parietem suum destruere, ad nos reverti et sese nobis coniungere nolint, nos neque scimus, neque ipsi aperte nobis demonstrant . . . Interim tamen apud sua mancipia non cessant sibilare, se solos Evangelium pure docere, inter eos esse summum consensum, eorum ritus non esse ullis superstitionibus farnatos, eos disciplinam ecclesiasticam vere exercere, solos esse absolutissime obsequentes Deo, totamque vitam ad eius nutum se solos instituere, ac propterea solos esse filios Dei et fratres Christi, caeteros omnes, qui in eorum societatem non iurarunt, nihil tale habere vel exequi neque tales esse.*“ *Kyrmezer* nepopírá, že Bratří to vše mají, co tvrdí, ale dří: „*Cum autem regnum Dei non veniat cum observatione, illud esse apud eos solum diffitemur, credentes ad nos quoque advenire.*“ — Na konec pak spisu *Martin Mallobicenus, rektor školy uherskobrodské, schvaluje úsilí Kyrme-*

stál jim dogmaticky¹⁾ velmi blízko. Byl jako Bratří i on blízky směru Melanchthonovu, stojí mezi Luterskými a Kalvinisty, k nimž se v některých věcech klonil, tak že někteří jej počítali mezi reformované.²⁾ Jako Bratří i on vážil si nejen Lutera, ale i Zwingliho a Kalvína. Kázal, že³⁾ „při posluhování má býti prostý chléb, nemá prve býti krájený, ale aby každý bera sobě lámal; ne klečeti, ale státi se při tom má“. Svěcení četných svátků se mu nelíbilo. Po příkladu napravené církve „v zemi Švejcarské, Sofojtské, Frankrejské, Anglické, Brabantské etc.“ nemá prý býti mimo neděle jiných svátků. Ale že v této zemi Moravské „pro tvrdšínost lidí modlářských a pověrečných s těžkostí k tomu přivedeno býti může“, ustanovil přece vedle neděle 29 svátků, které mají „svůj základ

zerovo těmito slovy: „Quare Paule tuus conatus iure probandus, Atque piis merita laude vehendus erit. Quod sic discordes coetus unire laboras, Nempe vides ex hoc commoda quanta fluant. Quanta Deo laus et decus hinc, quae gloria surgat Huic, cuius nobis funere parta Salus. Macte vir hac virtute pia: Deus exigit istud, Hoc abs te pietas, officiumque volunt.“

¹⁾ Jeho stanovisko věroučné je zřejmé jednak z toho, co nahoře je pověděno, jednak z jeho katechismu, který r. 1576 sepsal a vydal r. 1579 tiskem Šebestiána Olivetského v Olomouci a dedikoval Jetřichovi z Kunovic, s nadpisem: „Malá bibli, to jest Vyučování mládeže i lidí sprostých pobožnosti křesťanské, v němžto se obsahuje kratičce summa všeho křesťanského náboženství a učení, i také zrcadlo pravého života křesťanského.“ Podruhé jej otiskl „beze všeho proměnění slov“ Daniel Sedlčanský v Praze r. 1604 a věnoval vydání to Michalovi Malovcovi z Malovic, na Kamenici a Chejnově. Kyrmezer oí o tomto katechismu ve své předmluvě: „Katechismus . . . sem . . . pro mé církevní posluchače . . . z jiných obsírnějších sebral . . . aby přede všemi lidmi . . . tímto katechismem bylo zjevně ukázáno a vysvědčeno, jaké učení v našich církevních shromážděních . . . vedeme a čemu . . . vyučujeme.“ V postupu jednotlivých článků přidržuje se Kyrmezerův katechismus Malého katechismu Luterova, na mnohých místech a zvláště ve výkladu desatera přejímá slova Luterova katechismu, jinde zase počíná si volněji, ale vždy tak, že zdůrazňuje hlavní učení evangelické a varuje se všech subtilných a sporných otázek, pokud možno, tak že se tu nevyskytuje nic ani z toho, co bylo známkou pozdějšího exkluzivního luterství, ani nic výhradně kalvinistického. To je zřejmo zvláště v učení o večeři Páně. Sleduje tedy asi skoro týž směr a cíl jako Česká kofesse. Je psán ke vzdělání čtenářů. Je pochopitelné, že se Sedlčanskému tak líbil, že jej znovu otiskl.

²⁾ Tak *Regenvolscius*, *Historia eccl. Slav.*, p. 202. — *Komenský*, *Ohlášeni* (Müller 133): „Usilovaliť nás od dávných časů k sobě přitáhnouti jedna i druhá strana, . . . Kyrmezer Kalvinian, Hedericus Luterian . . . každý k sobě proti druhým nás táhna.“ — To platí ovšem také o *Dru J a n u A w e r b e c k o v i*, lékaři v *Horázdovicích*. Byl prý 11 let přívržencem Jednoty bratrské, načež se stal z něho horlivý református. R. 1590 a 1593 psal proti Bratřím, chtěje, aby v těch městech, kde již reformáti byli, posluchače své k církvi tamní připojili. A když Bratří nedali se k tomu pohnouti, sestavil dvanácte důvodů, v nichž dokazuje, že Bratří jsou v evangelické církvi mnichy, dokládaje, že kázeň bratrská, čistota a svatost jest velmi milá, pokudž by oni příčinou těch věcí nepotupovali jiných kněží a vsí církve. Na synodě v Přerově r. 1594 jednáno bylo o jeho „bouřlivých psaních“ proti Bratřím. *Děkrety*, str. 261. — *Sam. Marlinius* v Triceti pěti důvodech a *Komenský* v *Ohlášeni* (Müller, str. 31, 154—157, 176). — *Jireček*, *Rukověť I.*, 39.

³⁾ *Br. arch. XIV.*, 313, 283. — *Zik. Winter*, *Život církevní*, 359 a 360.

v evangelických historiích“. Husův svátek nepřel. Ve dny sváteční práci dovoloval, vystřihaje od rozpustlosti. Nevidá vážného rozdílu mezi Bratřimi a ostatními evangelíky, jednal s nimi o společnou práci. Tak 12. června 1577 vyjednával s Bratřimi, by na náklad pana Jetřicha z Kunovic vytiskli *Corpus doctrinae Philippi*, spis, s jehož směrem patrně souhlasil i Kyrmezer i Bratří. Ale Bratří odbyli¹⁾ jej, jak se dalo. Po smrti seniora Štefana tím více se snažil Bratří uvésti v jednotu s ostatními evangelickými kněžími na Uhersko-Brodsku. V říjnu 1577²⁾ zval starší bratrské, by se dostavili do synody kněží evangelických, jež se měla konati 12. listopadu, a vyslechli jich kofessi, jež tu čtena bude, aby porozuměli, zda souhlasí s Písmem či nikoli, jak prý o nich někteří z Jednoty tvrdí. Ale bratrský duchovní správce *Jan Aquinus*³⁾ (*Vodička*) v dorozumění se seniorem Eneášem vyhýbal se všemu takovému jednání. Kyrmezer však nedal se tak snadno odvrátiti od svého plánu a neustával o to mluvit⁴⁾ „jak jest potřeba, aby sjednocení se stalo, on aby tytýž v zboru a náš zase v kostele kázal, tak že by konec byl řečem a svodům lidským“. I psal o to seniorům 9. prosince 1577,⁵⁾ a zval Bratří, by se účastnili 14. dubna 1578 nového sněmu církevního v Uh. Brodě. Senioři bratrští odpověděli z Brandýsa 17. ledna 1578 vyhýbavě, podotýkajíce, že kofesse bratrská drží se uprostřed. Schvalují-li ji Uhersko-Brodští, není prý třeba další práce.⁶⁾ Než Kyrmezer psal znova 4. února r. 1578 a zval Bratří na 14. duben. Bratří uvažovali mnoho. Dospěli k tomu: „Když české sjednocení není čacký stálé, ježto se jináče dělalo, ovšem by s Kyrmezem . . . nebylo“⁷⁾ a Kyrmezerovi se omluvili, dávajíce naději na příležitostné jednání pozdější. Kyrmezer pohněván psal Bratřím a jich příteli *Esromovi* další listy a polemické články.⁸⁾ V jednom z dopisů⁹⁾ píše proti někdejší výtce *Blahoslavově*¹⁰⁾ že by kněží na Moravě neměli své kofesse a někteří následovali učení Luterova,

¹⁾ *Bratr. archiv XIV.*, 301.

²⁾ *Bratr. archiv XIV.*, 302. — *Acta concordiae*, B 3.

³⁾ *Knihá úmrtí (J. Fiedler, Toidtenbuch)*, str. 287.

⁴⁾ *Bratr. archiv XIV.*, 305.

⁵⁾ *Br. arch. XIV.*, 306—308. — *Acta concordiae*, B 8. — V dopise tom Kyrmezer navazuje na spis *Blahoslavův*. I. Proč se Bratří od jiných jednot děl, II. Proč lidí ku poslušenství zavazují. Srv. výše 38. — V jednom z dalších listů, z 10. dubna r. 1578, vzpomíná *Filipa Melanchthona* jako „reverendissimi patris et praeceptoris nostri“. *Acta concordiae*, C 5.

⁶⁾ *Br. arch. 308*: „Nostrarum autem ecclesiarum confessio in medio est, quam . . . si approbatis, non est, quod amplius laboremus utrique“. — *Acta concordiae*, C 2.

⁷⁾ *Br. arch. XIV.*, 312.

⁸⁾ Článek takový je „*Spongia Pauli Kyrmezeri ad detergendas aspergines, quas sacro coniugio ministrorum ecclesiae illeverunt in ista Assertionem Valdensium socii . . . Scripta Brodae Hunnorum. A. D. 1578*“. V *XIV. sv. Br. arch.*, 337—364. — *Acta concordiae*, F 6 nsl.

⁹⁾ *Br. arch. XIV.*, 373, „v pátek po obrácení sv. Pavla 1579“.

¹⁰⁾ Viz výše 38.

jiní Kalvínova, jiní Brenciova a jiných. Podotýká: „V našich kostelích... již takové obnovení a napravení věcí modlářských se stalo... tak že všeliké modlářství... neb pověrnosti... daleko jsou z našich kostelův zahnané, v čemž vám konečně v nejmenší částce napřed dáti nechceme... A slovo Boží... ve vši upřímnosti... bez falšování... se káže. Velebnými svátostmi křtu a večere Páně nejprostněji... posluhujeme. Posluchači naši o vůli Boží spravedlivě... bývají vyučováni.“ O konfessi podotýká, že nejprve na uherskobrodském děkanství byla od předchůdcův Kyrmezerových sepsána pro biskupa olomouckého Vilíma a od množství kněžstva v Prostějově byla schválena, „kterouž podnes v tom děkanství máme a užíváme¹⁾ a chtěli jsme ji vašim biskupům dáti slyšeti, kdyby k nám... byli přijeli“. Br. Aquin jen krátce odpověděl. Než pan Jetřich z Kunovic²⁾ přál si, aby, než zemře, přece jen na jeho panství došlo k sjednocení Bratří a evangelíků. Z jeho poručení konána konvokace kněží v středu před 5. ned. trojiční 1579 a ujednala 8 artikulů k společnému rozmlouvání a jednání o církevní sjednocení. Kyrmezer zaslal artykule ty v pondělí na to B. Aquinovi. „Vy to přečtouc, ... když... naše konvokací bude..., najíti se dáte a... (svůj smysl) na papíře poznamenaný nám podáte. Neb i my... svůj smysl sepsaný o tom předložíme. A což bychom z toho všeho... vybrati mohli užitečného..., přijmeme, a podle toho mezi námi sjednocení církevní má býti vzděláno“. Ale Bratří ani neodpověděli. Ani na další list. Hněval se Kyrmezer, a i pán z Kunovic nemilostivě se měl k B. Aquinovi,³⁾ tak že Aquin strápen před velkonocí 1580 toužil, aby z Brodu byl vysvobozen. Bratří zatím působili na pána z Kunovic prostřednictvím pana Kavky. Br. Aquin smířil se s panem kollátorem a získal jeho přízeň. Mezitím Kyrmezer, asi v dorozumnění s pánem z Kunovic, napsal další, k jednotě směřující, ale ostře polemický spis proti Bratřím, *Acta concordiae*,⁴⁾ a dal jej roku 1580 vytisknouti, chtěje jim

¹⁾ O jejím tisku viz níže pozn. 4. O konfessi samé viz výše str. 35.

²⁾ *Br. arch. XIV.*, 380, srv. 400.

³⁾ Dne 27. března na neděli květnou 1580 žádal ostrým dopisem na B. Aquinovi odpověď na artikule, jež mu před časem poslal. „Já nemoha psáti, knězi Pavlovi takové artikule sem sepsati rozkázal a vám sem je odeslal... Snad že já z ovčince vašeho nejsem, toho hoden nejsem... protož odpovědi žádám“. *Br. arch. XIV.*, 400.

⁴⁾ Spis ten má titul: „*Acta concordiae inter Paulum Kyrmezerum, pastorem et decanum Hunnobrodensem, nomine totius contubernii ecclesiastici Hunnobrodensis ministrorum, et inter seniores eorum, qui sibi olim nomine Fratrum legis Christi placuerunt, nunc autem titulo seniorum et ministrorum ecclesiae fratrum, puram doctrinam evangelii per Bohemiam, Moraviam et Poloniam docentium, gaudent, vulgo Valdenses appellantur... 1580.*“ Ve spisu tom Kyrmezer vedle předmluvy uveřejnil řadu listů, jež psal Bratřím, a jich odpovědi, dále otiskl tu celou „*Confessio fidei et doctrinae christianae a ministris Domini nostri Jesu Christi reformatarum coetuum sanctae eius ecclesiae, in inclito marchionatu Moraviae, ex verbo Dei brevissime et simplicissime conscripta, atque episcopo Holomucensi exhibita anno dominis 1567.*“ V předmluvě k této konfessi píše tu Kyr-

Bratří snad přinutiti k sjednocení. Bratří dopsali Jetřichovi z Kunovic a jednali o knize té se svými pány,¹⁾ a bratrští páni písemně i ústně zase s pánem z Kunovic. Ač z počátku prohlásil: „Já v ní nic toho, co by se k různicím vztahovalo, nenacházím“, konečně dal Bratřím za pravdu, Kyrmezera sesadil s děkanství, „maje jiného dobrého a pokojného člověka na místo jeho“²⁾ Kyrmezer od sv. Jiří 1581 dán do Nové Vsi, a přešel pak do Derfle.³⁾

Na jeho místo přišel, jak zmíněno,⁴⁾ od sv. Jiří 1581 Dr. Pavel Pressius, jenž se zatím ze Štýrska vrátil na Moravu a postaven byl tamnímu kněžstvu v čelo. Za jeho děkanství vyjasnily se poměry konfessijní v Uh. Brodě, a evangelíci i Bratří se měli navzájem pokojně a bratrsky. Br. Aquin psal v úterý, den královny nebeské, 15. srpna r. 1581,⁵⁾ že „u nich již díka Bohu pokojněji. P. D. Pressius velmi pěkně se k Bratřím ukazuje, jako by téměř náš vlastní byl, pročez i nejedna pohanění snáší, až i to, že pikhartem jest. Však toho on nic sobě neoškliví“. Podobně r. 1582 B. Eneáš, zmiňuje se o úsilí Pressiově⁶⁾ o vyzdvížení ordinace v Uh. Brodu, dodává: „K nám velmi pěkně se má.“ Ale když Pressius r. 1583 se snažil zavést mezi tamní kněží podrobnější řád,⁷⁾ Bratří se obávali,⁸⁾ že by mohli kněží evangeličtí Bratří pak dle tohoto

mezer, že se přidržují kněží církvi obnovených na Moravě této konfesse. „non ut eam pro novo verbo Dei ecclesiae eius obtrudamus, aut ut aliis piis et orthodoxis symbolis et confessionibus summorum virorum reverendorum patrum et praeceptorum nostrorum in Saxoniam, Helvetiam, Galliam, Sabaudiam, Angliam, Rhetiam, Scotiam etc. praeiudicemus vel derogemus... sed ut in primis adversariorum nostrorum, praecipue autem Valdencorum sociorum, ... nos accusantium, quod nulla confessio fidei... in marchionatu Moraviae exstet..., calumniis occurramus... Deinde ut testemur nostrum cum omnibus... orthodoxis coetibus consensum“. Pak následují polemické listy Kyrmezerovy proti Bratřím a zvláště jeho Sponga (proti učení Bratří o svobodném stavu kněží z r. 1558). Přátelé Kyrmezerovi připojili řadu básní.

¹⁾ Také Dr. Crato psal 10. října 1580 o knize té: „Deceret Barones suam autoritatem interponere et cum Kunovio agere, ut homo furiosus reprimatur“. *Br. arch. XIV.*, 434.

²⁾ Tamže 440.

³⁾ Srv. výše str. 348, 4. — Kyrmezer ještě nějaký čas polemisoval s Bratřimi (*Br. arch. XIV.*, 441—448). O dalším jeho působení viz výše 349, 1. Později nastaly mu zlé nesnáze, když byl obviňován z kalvínství a císař nařídil panu Archlebovi z Kunovic, by jej vydal biskupovi olomouckému. Viz výše 373, 7. Na konec upadl, když úřadu svého se vzdal, v mnohou nouzi, ale našel pomoc Bratří. Zemřel 10. října r. 1580. (*Br. arch. XIV.*, 455, vložený list.)

⁴⁾ Srv. výše str. 348.

⁵⁾ *Br. arch. XIV.*, 455. „Zval potom k podzimku B. Jana na křtiny a kmotrem aby jeho dečeři byl, přes tejdén pak jednomu knězi na svatbu. Ale z obojího se jemu B. Jan vymluvil“.

⁶⁾ Tamže 456. Z počátku Eneáš úsilí to sledoval s obavami: „Nevím, svede-li co; ve mnohé věci se dobrý muž vydává nevelmi prohledavě, ano se s ním jaksi trhá a boří“. Po ordinaci psal Eneáš uznale. Srv. výše 348, 8.

⁷⁾ Srv. výše 349.

⁸⁾ *Br. arch. XIV.*, 466.

řádu k sobě nutiti. Proto senior Eneáš, zvěděv o tomto řádu od Fridricha z Žerotína, jemuž jej Archleb z Kunovic, Pressiův kollátor, ukázal, požádal pána z Žerotína, aby se Bratří v čas zastal. Když se pak proto Archleb z Kunovic měl k Pressiovi velmi nemilostivě, Dr. Pressius, přišed k B. Aquinovi, s pláčem mu toho toužil „v nemalé turbaci“ nad pohrůžkami pana Archleba.¹⁾ Jeho úsilí bylo tím zmařeno. Nadarmo přepracoval Řád církevní a upravoval Agendu.²⁾ Nejen neporozumění a odpor jiných kněží v děkanátu, ale i skrytý vliv Jednoty skrze bratrské pány³⁾ na Archleba z Kunovic mařily jeho dílo. Také evangeličtí páni stavěli se mu v cestu, když jej obviňovali z kalvínství a zwingliánství.⁴⁾ To vše přispělo k tomu, že pan Archleb péči jeho o organisaci církevní nepodporoval tak jako před tím jeho otec, a proto dílo organizační nemohlo se tak dařiti, jak by si Pressius byl přál. Přes to byly za jeho doby poměry církevní v Uh. Brodě příznivé, a i vzájemný poměr Bratří a evangeliků byl přátelský. Ačkoli se zájmy obou těchto církví působících v jednom místě časem křížily,⁵⁾ přece tím vzájemný poměr valně netrpěl. Pressius zemřel v pátek 7. března 1586 v Ořečicích, dvě míle od Brna na cestě k Jihlavě, když jel do Jihlavy na lékařství. Pohřben byl v Uh. Brodě v klášteře dne 12. března na sv. Řehoře.⁶⁾ Po jeho smrti prý se stal předním duchovním správcem uherskobrodským

¹⁾ B. Aquin psal o tom do Ivančic senioru Eneášovi. *Br. arch. XIV.*, 470.

²⁾ Viz výše 350.

³⁾ *Br. arch. XIV.*, 524—527.

⁴⁾ Tak Karel starší ze Žerotína na St. Jičíně a Koldštejně. Pressius odpirá takovému obvinění (*Br. arch. XIV.* 529—532) v neděli na den sv. Martina 1584: „Poněvadž ste . . . minulou středu sami zmínku před námi učiniti ráčili, že mnozí nás . . . za hanebné Kalvinisty a Zwingliány odsuzují“ . . . „žádnému k vůli té nešťastné knihy a Formule concordiae Jacobi Andreae a kolikas tovaryšů jeho, schvalovati, ji podpisovati a tak spolu s ním nesčíslný počet svatých lidí a církvi Kristových . . . proti Bohu, proti povolání a svědomí svému na věčné zatracení odsuzovati . . . nikoli nemáme a nemůžeme . . . Snažíme se v učení svém nikam od slova Božího . . . neodstupovati, ale přidržeti se upřímně a sprostně samých slov Ducha svatého . . . varujíce se při tom nejvíce všelikých lidských a zvláště v nově přednesených výkladech s nenáležitým hloubáním, valchováním a natahováním Písem . . . My předně a nejvíce všechny učitele evangelistské, kteří spolu s námi Krista podle Písem věrně hlásají a v něm samém všecko spasení lidské zakládají (obzvláště pak Luterum, Philippum, M. Brentium, Calvinum, Bezam, Walterum a jiné těm podobné, svaté, Bohem velice a vysoce osvědčené muže . . .) pro spasitelnou pravdu evangelistského učení v knihách a spisích jejich obsaženého tak velice milujeme a ctíme, že jich pro žádné poklesky a nedostatky jejich všetečně a nenáležitě souditi, haněti a potupovati nikoli nemůžeme a nechceme“. Ve slovech těch jasně se zračí stanovisko Pressiovo.

⁵⁾ Bratří Pressiovi jen jedině v Uh. Brodě vytýkají v jeho poměru k Bratřím: že prý evangelického jednoho měšťana v Uh. Brodě chtěl pohnouti, aby na svoji manželku, jež příslušela k Jednotě, působil v tom směru, aby se i ona přidržela evangelické církve. *Br. arch. XIV.*, 527.

⁶⁾ V *Br. arch. XIV.* na lístku vloženém při fol. 455 zprávu tu poznamenal senior Eneáš.

na místě Pressiovo B. Jan Aquinus,¹⁾ než r. 1588 jmenuje se Martin Mallobicenius jako tamní děkan.

Deset let později r. 1598 povstal tu však zase nový spor mezi B. Albinem, duchovním správcem v Uh. Brodě, a kazatelem Sam. Virgou v Ostrohu, silně se klonícím ke kalvinismu.²⁾ Sam. Virga jménem kněží pod obojí ostře odpovídá B. Albinovi, vyvrací jeho náuky a samým Bratřím činí mnohé výtky.

Události tyto ukazují, že Bratří a evangelici mohli snadno všude se sblížit, kdekoli jen vůdčí osobnosti mezi kněžimi byly smýšlení snáše-livého, ale že snadno docházelo ke sporům, kde vůdčí osobnosti byly bojov-ného ducha.

Zdravě utvářel se vzájemný poměr obou těchto církví i v Mladé Boleslavi, hlavním sídle Bratří v Čechách,³⁾ jež po dlouhá léta byla v držení bratrských pánů. Pokud bratrští páni nad městem vládli, mohli se Bratří, pokud jim královská vláda sama nebránila, dle svých zásad ve svém zboru vzdělávati.⁴⁾ Stoupenci pak „evangelického náboženství, kteréž se jinak pod obojí nazývalo“, spravovali se svým děkanem a tvořili rovněž samostatné záduší při kostele hlavním v Starém městě u Matky

¹⁾ Jan Kutěra, Paměti kr. m. Uh. Brodu, 102. — *Fr. Kamentěch*, Zemské sněmy III., 440.

²⁾ *Srv. Jind. Škopec*, Sborník skladeb . . . (Věstník k. č. spol. nauk 1904, II.). — *G. A. Škalský*, Br. Jana Albina spis: Rozdil mezi kněžimi . . . (Č. Č. M. 1906, 334 nsl.). — *J. Jakubec*, Dějiny lit. čes. II., 79. — R. 1598 B. Albin, sotva přišel do Uh. Brodu, podal panu Archlebovi z Kunovic spis „Rozdil mezi kněžimi pod obojí způsobou a mezi Bratřimi“. (Spis ten viz v knih. musea kr. čes. IV. H. 8, f. 163—167. Na konci je poznámka rukou asi seniora J. Eneáše: „i skorygován + 85“. Je tedy vepsán ještě dříve. Také jeho obsah odkazuje na dobu dřívější jako i ostatní spisy tu vepsané. Virga jej ovšem pokládal za spis Albinův. Ale Albin stal se jáhnem r. 1582 a knězem 1584 a tu nelze za to míti, že by ještě snad před tím byl mohl psáti o tak vážných věcech. Jeť to spis, ač kratičký, přece jen předpokládající spisovatele již staršího a v praxi církevní zkušeného.) Spis ten v 15 člancích ukazuje rozdíly v církevní praxi duchovenské obou církví, bratrské a pod obojí, čili evangelické. S. Virga odpověděl r. 1600 „Dostatečnou a potřebnou Obranou“ „proti . . . papeženských a Valdenských nářků“, vyvraceje výtky v 10 člancích a čině Bratřím různé výtky. (*Srv. Sborník Krupičův v Žitavě*. Viz výše str. 374, pozn. 3.) Spor ten je tím nápadnější, že S. Virga a Bratří konfessijně byli si velmi blízcí, ježto i Bratří v ten čas klonili se již značně ke kalvinismu. Patrně tu k sporům vedla jako u Kyrmezera útočnější povaha osob. — V téže asi době měli Bratří podobný spor ještě s Kalvinistou doktorem Awerbekem v Horažďovicích. *Srv. výše str. 332, 2.*

³⁾ *Rkp. Jiříka Kezeliu Bydžovského*: Kronika města Boleslavě Mladé. (Mus. opis I. E. 5.) *Srv. J. Pekař*, M. Jiřík Kezelius Bydžovský v Památkách arch. XIV., 401 slđ.

⁴⁾ Přes to někteří evangeličtí „jim toho nepřáli, je v nenávisť vzali, avšak pro vrchnost jim ubližovati nesměli; zvláště náboženství a obcování jich nepovědomi divnými jmeny nazývali, Waldenskými, Pikharty, Konvalskými (Kunvaldskými), Kalvíny, Boleslavskými a jinak jmenovali, a za náky ruhače a bludaře s pravdou je pokládali“. *Kezelius*, tamže str. 131.

Boží. Než léta 1588 nastala veliká změna. Toho roku zemřel nejen senior Jan Kálef, ale i Adam Krajíř z Krajku, pán na Ml. Boleslavi, nezanechav dědiců. Spor jeho sester se vdovou o dědictví dospěl k tomu, že města se zmocnil vdovin zástupce Jiří z Lobkovic, nejvyšší hofmistr království českého, horlivý katolík, kterýž „divné proměny v městě hotovil“. Než brzy směnil panství mladoboleslavské za panství chomutovské s panem Bohuslavem Jáchymem Hasištejnským z Lobkovic, synem někdejšího nejvyššího sudího, jemuž Mladoboleslavští roku 1589 o třech králích jakožto páté vrchnosti „dříve roku od smrti pana Adama poddanost a člověčenství slibovali“. Nový pán byl novoutrakvista, ale směru rozhodně luterského a příznivec Němců.¹⁾ Měl mnoho čeládky německé a i jiní Němci v Mladé Boleslavi se usazovali, zvláště od Žitavy a Zhořelce. Byli náboženství evangelického ale „pod obojími ani evangelíky nazývati se nechtěli, než po Luterovi se jmenovali“. Tak počínali tvořiti třetí náboženskou stranu.²⁾ Roku 1595 prodal³⁾ Bohuslav Jáchym Hasištejnský svobodu města měšťanům, a smlouva ta v desky zemské vložena r. 1595 v úterý po sv. Filipu a Jakubu. Tu ujednáno i společné snesení v obci⁴⁾ mezi těmi, kteříž „knězem děkanem pod obojí“, i těmi, kteří „kněžími Jednoty bratrské“ se spravují, v tom smyslu: „Poněvadž ... ve všech hlavních a podstatných artikulech pravého křesťanského náboženství se srovnáváme ... i jako za jednoho člověka se snášíme podle sněmovního ... narovnaní l. 1575, náležité jest, abychom ... v svornosti a svaté lásce ... zůstávali“. Následuje pak 8 artikulů, kterými se oběma stranám zaručuje plná snášelivost, láska a rovnoprávnost. Všechné vzájemné hanění a se vynášení je zapověděno, svoboda bohoslužeb i všelikých církevních funkcí a služeb oběma stranám plně je dopřána; každému dáno na vůli účastniti se bohoslužeb při jedné či druhé straně. Také přestup od jedné církve k druhé je úplně svobodný, ježto víra jest dar Boží. Německým Luteránům⁵⁾ na přímluvu dřívější vrchnosti konšelé povolili, aby konali své německé bohoslužby v kostelíku sv. Jana na Novém městě, kdež jim kázal kazatel panský. Později sami si povolali na svůj náklad svého německého kněze, k čemuž konšelé dali svolení s podmínkou, že nebude slouiti farářem, než kaplanem a bude

¹⁾ Kezelius, tamže str. 157: „Jsa sice český pán, Němce příliš fedroval a do města loudil, ježto za předešlých vrchností pánův Krajířův žádného vzniku neměli, a žádný za měšťana přijat nebyl, kterýž by sobě měšťanského práva českou řečí srozumitelně nevyjednával“.

²⁾ Katolíků v městě nebylo.

³⁾ Kezelius tamže str. 109.

⁴⁾ F. Baroš. Snesení mezi Jednotou bratrskou a stranou pod obojí jež se stalo v Ml. Boleslavi l. 1595, v Pam. arch. XVI., 41—44. — Dohodnutí to se stalo za přítomnosti předního biskupa B. Simeona Th. Turnovského, předního zastance přátelské dohody v Polsku na základě Sandoměřského konsensu.

⁵⁾ Kezelius ve své Kronice, str. 158 a 159.

se řídití městským děkanem a křty i oddavky bude konati v kostele u Matky Boží, aby tak jednota církevní byla zachována. Jich církevní starší (Kirchenväter) ochotně tak slibovali, ale přes to si počínali jako jednota od ostatních odlišná. „Českou konfessí¹⁾ se řídití nechtěli, Augšpurskou konfessí zvelebovali, Luterianským náboženstvím se honosili a po Luterovi a Augšpurské konfessí se titulírovali“²⁾ kladouce ovšem důraz na „invariati“³⁾ Přes to⁴⁾ „ta troje záduší aneb rozdílná místa jedné křesťanské církve ... v pěkné harmonii zvláště politické se rozdržovali i upřímně susedsky snášeli“. Jen na německého kazatele r. 1599 u konšelů žalovali členové Jednoty bratrské, že v každém kázání o Bratrích potupně mluví.⁵⁾ Tato přátelská shoda evangelíků a Bratrů vzpomínajících České konfesse a dohody z r. 1575 byla dobrým znamením pro budoucnost a naznačovala, jak asi se poměry na dále vyvinou.

61. Konfesijsní vývoj Jednoty Bratrské 1576—1608.

Po roce 1575 vyvíjely se vnitřní poměry konfesijsní v Jednotě nerušeně dále tímž směrem, na který Jednota v posledních letech před tím poznenáhlu byla odbočila. Zničení Filipistů v Sasku a jich vyhnání a vzrůst strany výlučně luterské, opírající se o Formulí concordiae, mělo za následek, že Bratři, nejbližší přátelé Filipistů, tím živěji pěstovali přátelský styk s Filipisty a Kalvinisty v západním Německu a Švýcarsku a svůj studující dorost posílali méně již do Vitemberka,⁶⁾ za to tím více⁷⁾ do západního Německa, Štrasburka,⁸⁾ Herbornu,

¹⁾ A později „ani konsistoři“. Kezelius, tamže str. 160.

²⁾ Tak Kezelius (tamže 160), jenž byl novoutrakvistou. Byl mistrem pražské university a později primasem v Ml. Boleslavi. Jako vyhnanec odešel z Ml. Boleslavě 20. června 1627 a zůstával v zemi míšenské a tu, zvláště pro neznalost němčiny, měl pobyt velmi trpký, až se vrátil 23. srpna 1639 do Ml. Boleslavě. Byl do arresu vsazen a k náboženství katolickému přinucen. Sepisoval svoji Kroniku až do své smrti 1658.

³⁾ Kezelius, tamže 160, proti tomu: „Ježto Česká konfessí od Augšpurské v ničemž se téměř nedělí, ani že by variata neb invariata býti měla, v podezřelosti není“.

⁴⁾ Kezelius, tamže 162.

⁵⁾ F. Baroš, Pam. arch. XVI., 44. Stížnost podal Jan Vrba v pátek po třech králích. Snesení to vzněsti na „Jana Pauera, úředníka na zámku, a jiné přední Luterány“, tedy na církevní starší.

⁶⁾ O dřívějším studiu Bratrů ve Vitemberku, Královci, Tubinkách, Ženěvě, Goldberku a j. viz J. Curček, Studenti bratrští v cizině (Čas. mus. kr. českého 1909 211 nsl.).

⁷⁾ Již před tím někteří bratrští studující obraceli se za souhlasu Languetova na universitu heidelberskou. Gindely, Fontes XIX., 385.

⁸⁾ Viz 361. 4. Žerotín dává Basileji přednost před Štrasburkem z důvodů náboženských. Peter R. v. Chlumecy: Carl von Zierotin, str. 134.

Heidelberka,¹⁾ dále do Basileje a Ženěvy.²⁾ Chodili tam nejen bohoslovci, ale i bratrští šlechticové. Změna to provedena v tichosti, aniž její význam byl postihován, ale za to důsledek se dostavoval tím větší a významnější. Mladí bohoslovci a šlechticové, jako Václav Budovec z Budova³⁾ a Karel st. z Žerotína,⁴⁾ na proslavených těchto universitách nejen nabyli hlubšího vzdělání, ale navázali i přátelské styky s tamními profesory a vynikajícími osobnostmi, zvláště s J. J. Grynaeem, Theodorem Bezou, Am. Polanem z Polansdorfu a j., s nimiž pak i na dále udržovali písemní spojení.⁵⁾ Z kalvínských a filipistických theologů volili si někteří páni své vychovatele.⁶⁾ Nad to přinášeli bratrští studující z ciziny spisy tamních theologů, z nichž pak i sami a s nimi i jich známí pilně čerpali, nechávající při tom čím dál tím více stranou spisy starých Bratří.⁷⁾ Tak smýšlení kalvínské vnikalo víc a více do Jednoty, zvláště mezi mladší pokolení. Ale mládež dospívala, a z ní vycházeli mužové, kteří v Jednotě a ve veřejnosti nabývali rozhodující slovo a uplatňovali tu všude své přesvědčení a smýšlení, jak se ustálilo vlivem kalvínským. I bylo stále patrnější, že Bratří vždy u větším počtu zabočují na dráhu odchylnou od dřívějších cest Jednoty, a že i Jednota sama tak podléhá víc a více vlivu kalvinismu. Bylo to zvláště pozorovati na spisech vydávaných v Jednotě.

B. Sim. Theofil Turnovský,⁸⁾ pozdější přední senior polský a rozhodný zastávce domácího směru v Jednotě, ukazu-

¹⁾ Viz 361, 4.

²⁾ Viz 361, konec pozn. 4.

³⁾ Budovec studoval ve Vitemberku, když byla tamní akademie směru filipistického, ale byl též vychovancem Bezovým (*Jul. Glücklich*, Václava Budovce z Budova korespondence, str. X. Týž píše o tom více v Dodatku ke Korespondenci).

⁴⁾ Karel st. z Žerotína sám studoval v Štrasburku, Basileji a Ženěvě, navázal s tamními profesory živé styky. Srv. *Pet. Rit. v. Chlumecký*, Carl von Zierotin.

⁵⁾ Srv. dopisy seniora Bart. Němčanského s Jan. Jak. Grynaeem r. 1585, 1601 a 1604 (*J. Glücklich*, O cestě za korespondenci Václava Budovce z Budova, ve Věstníku Čes. Ak. 1905, 47—68). — Srv. *opisy dopisů Theodora Bezy* Janu Myllnerovi v Praze a Václavu Morkovskému ze Zástřízl, Janu Paludioví, radovi knížete lehnického a břežského t. č. (1600) v Praze, Jiřímu Zikmundovi Praksického ze Zástřízl a j. (opisy v zem. archivu v Praze). — *Jul. Glücklich*, Václava Budovce z Budova korespondence. — *Fr. Dvorský*, Dopisy Karla st. z Žerotína 1591—1610 v Archivu českém, díl XXVII.

⁶⁾ Tak již Esrom Rüdiger byl rektorem školy v Ivančicích, kde i Karel st. z Žerotína byl vzděláván. Amandus Polanus z Polansdorfu byl vychovatelem v domě Žerotinském, později pak profesorem v Basileji.

⁷⁾ Tak svědčí Sim. Th. Turnovský r. 1604. Srv. dále str. 400, 1.

⁸⁾ Narodil 15. září 1544 v Turnově. R. 1548 odebral se s rodiči vyhnanci do Slezska, Polska a Pruska. R. 1553 odevzdán matkou vdovou péči B. Matěje Ōrla a r. 1554 přijat seniorem B. Jiřím Israelem za chovance a jako za syna a odebral se do Ostrorogu. Studoval ve Vitemberku od r. 1562. R. 1569 15. června stal se diakonem čili katechetou a dne 23. června 1573 ordinován na kněze. Srv. *Adrianus*

je¹⁾ na rok 1580²⁾ jako na dobu, od kdy nový směr kalvínsky určený počal mocněji a zřejměji v Jednotě nabývat stoupenců a oblíbenosti.

Z předních stoupenců tohoto nového směru byl B. Jiří Strejc, duchovní správce v Hranicích a Židlochovicích. R. 1575 jako spolupracovník při spisování České konfese dovedl zabránit odsouzení kalvinismu. Později vynikl jako kazatel a jako jeden z překladatelů bible kralické. Žalmy uvedl ve formu básnickou dle vzoru „kalvinistického“.³⁾ Také přeložil do češtiny Kalvínovu „Institutio religionis christianae“.⁴⁾ Z mladších Bratří směru toho se přidržoval B. Bartoloměj Němčanský,⁵⁾ duchovní správce v Chrasti, od r. 1601 druhý senior český se sídlem v Ml. Boleslavi,⁶⁾ žák J. J. Grynaea, s nímž si častěji dopisoval a jemuž doporučil studenty bratrské ze šlechty (jako r. 1601 Diviše Lacemboka Slavatu a r. 1604 Adama Budovce, syna Václava Budovce z Budova, a Jana Jiřího Labounského) i bratrské theology.⁷⁾ Dále dával nepokrytě na jevo své kalvinistické stanovisko Jan Lanecius,⁸⁾ duchovní správce v Meziříčí od r. 1598, a zvláště Zachariáš Ariston,⁹⁾ duchovní správce v Napajedlích, Meziříčí (1594—1598), Přerově a potom, asi od r. 1600, biskup v Ivančicích, kdež zemřel r. 1606, muž nad jiné vzdělaný, ač nebyl nikde na cizích akademiích. Byl mu svěřen významný úkol při vydávání kralické bible.

Regenwolscius, Systema historico-chronologicum... 1652, str. 385—387. — *Józef Łukasiewicz*, O kościołach Braci Czeskich w dawniej Wielkiej Polsce, 1835, str. 364—367. — Měl značné účastenství v jednání o dohodu v Sandoměři (o níž výše na str. 81) a také napsal o jednání tom zprávu, jež se uchovala v rukopisu: „Podróż sandomierska“. Otiskl ji *Józef Łukasiewicz*, l. c. str. 74—103 pod čarou. — Od těch dob měl Turnovský účastenství ve všelikém důležitějším jednání v Jednotě.

¹⁾ Srv. dále 401, pozn. 2 ze str. 400.

²⁾ Tenkrát povoleno kněžím se ženiti. Již dříve však — r. 1578 — synoda Ml. Boleslavská cítila potřebu své učení vymeziti. Srv. výše str. 379.

³⁾ *Knihá úmrtí* (J. Fiedler, Todtenbuch), str. 292.

⁴⁾ Překlad ten dokončil r. 1595 v Židlochovicích. Vyšel pak spis ten tiskem asi r. 1616 nákladem Jana Opsimata s názvem: „Knihy čtyř sklady velikého zboží moudrosti nebeské“. Srv. *J. Jungmann*, Historie IV., 1346.

⁵⁾ *Jaffet*, Meč Goliášův (J. Jireček, B. Jana Jafeta Krátká zpráva... v Č. M. 1861, str. 139 nsl.), str. 155.

⁶⁾ *Jaffet*, tamže. — Srv. *Jiří Kezelius*, Kronika Mladoboleslavská (opis v museu král. Čes. I. E. 5), str. 256: „Téhož léta (1609) 1. Junii umřel K. Bartoloměj Němčanský, senior a správce církve bratrské v Boleslavi Mladé...“. Zdržoval se často, a zvláště za doby pronásledování Bratří, na panství bratrských pánů. Dne 26. března 1601 psal z Košumberka, panství pánů Slavatů, J. J. Grynaeovi: „quorum in ditione ego hactenus munere fungor sacro... In Aula Cassebergiaca peregrinus scripsi.“ Dne 15. června 1604 a dne 22. ledna 1605 psal z útulku svého na panství pana Jana z Řičan, pozdějšího majetku Budovcova (Zásadky). Srv. *J. Glücklich*, O cestě za korespondenci Václ. Budovce z Budova, Věst. Čes. Ak. 1905, str. 63, 65, 68.

⁷⁾ *J. Glücklich*, tamže, str. 62.

⁸⁾ Pozdější biskup moravský: O něm viz dále.

⁹⁾ O něm jedná *Ferd. Hrejsa*, Kdo sepsal II. část bratrské „Knihy úmrtí“? (Č. Č. H. 1911, str. 436 nsl.).

Právě v biblickém překladu a jeho výkladech lze stopovati, jak vlivy luterské a kalvínské působily na překladatele, když se k úkolu tomu v cizině chystali. Senior B. Jan Blahoslav, vzdělav se v Goldberku, Vitemberku, Královci a Basileji, položil již r. 1564 vzorným překladem Nového zákona¹⁾ z jazyka řeckého, při čemž ovšem pokud možno přidržel se českých překladů dosavadních, překladu celé bible pevný základ. Někteří pak mladší bohoslovci bratrští připravovali se k další práci, vzdělávající se zvláště ve Vitemberku a v Basileji v řeči řecké a hebrejské.²⁾ V úmyslu svém byli Bratří utvrzeni, a práce byla jim usnadněna, když r. 1568—1572 vyšla bible ve čtyřech jazycích v Antverpách, kteréž vydání obstaral španělský bohoslovec Benedikt Arias Montanus, a brzy na to i latinský překlad Starého zákona od Frant. Junia a Emmanuele Tremellia, profesorů heidelberských.³⁾ Tím Bratřím poskytnut vhodný původní text i překlad vedle dosud tištěných a psaných českých biblí, jež až dosud se přidržovaly jako originálu textu latinského. Celou práci řídili senioři Ondřej Štefan (zemř. 1577) a jeho nástupce senior Jan Eneáš v Ivančicích jakož i Izaiáš Caepola, duchovní správce v Kralicích. Jim pomocni byli jiní vynikající Bratří, k práci té odborně připravení. Nový zákon vydán roku 1593 dle překladu Blahoslavova, tedy v III. vydání, jež upravil a poznámkami opatřil vedle seniora Jana Němčanského asi v první řadě B. Zachariáš Ariston,⁴⁾ duchovní správce tenkrát v Napajedlích, pozdější biskup v Ivančicích (zemř. 1606). Právě vydání Nového zákona bylo vlastně nejdůležitější částí z celého toho nad jiné významného díla. Ve vydání z r. 1593 dbáno bylo⁵⁾ pečlivě překladu Blahoslavova. Ale přes to na některých místech jednak upraven

¹⁾ K druhému vydání došlo r. 1568.

²⁾ Tak Ondřej Štefan, Jan Eneáš, Izaiáš Cibulka, Jiří Strejc, Mikuláš Albrecht z Kaménka, Jan Efraim, Pavel Jessenius a j. Srv. *Stan. Souček*, O bibli Kralické.

³⁾ *Joh. Amos Comenii . . . Historia Fratrum Bohemorum . . .* (vydání Jana Frant. Buddea v Halle 1702, str. 41).

⁴⁾ *Adrianus Regenvolscius* ve svém *Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum per provincias varias* 1652, str. 64 a 65 a dle něho *M. Georg Cunrad Rieger*, *Die Alte und Neue Böhmische Brüder*, Züllichau 1734. III., 470, poznamenává, že o vydání Nov. zákona 1593 především pracoval senior Jan Němčanský, a když r. 1601 Nový zákon znova byl vydáván, senior Zach. Ariston jej dal tisknouti správněji s mnohými poznámkami. Ale jednání na synodě r. 1598 dále tuto vylíčené ukazuje, že ač Jan Němčanský přítomen byl, přece jen Zach. Ariston hájil text Nového zákona a poznámky jeho z r. 1593 proti výtkám seniora Sim. Theof. Turnovského. To zdá se nasvědčovat, že Ariston byl jich autorem, ne-li sám, tedy vedle sen. Jana Němčanského.

⁵⁾ *Jan Karafiát*, Rozbor kralického Nového zákona co do řeči i překladu, 1878, str. 9—11 o vydání z r. 1593; str. 11—13 o vydání bez výkladu r. 1596; str. 13—14 o Novém zákoně z r. 1601, jemuž J. Karafiát vytýká „zbytečné“ „mistrování původního kralického textu“. Synoda r. 1594 v Přerově konaná uložila péči o další vydání B. Sušického, Adamu Felinovi a M. Mikuláši Albertu z Kaménka spolu s Jiřím Strejcem (*Dekrety*, 262 a nsl.).

byl text, jednak byl text poznámkami vyložen tak, že odchýlil se od směru ještě Blahoslavem zastávaného, a nenápadně sice, ale přece na několika místech dal průchod odchýlnému přesvědčení určenému vlivem kalvinistickým. Tyto zjevy ukazují, že v Jednotě, jež dosud se snažila státi nestranně uprostřed mezi směrem luterským a reformovaným a vlastně mezi sebou trpěla více či méně rozhodné stoupence a přátele obou směrů, aniž se chtěla ve veřejnosti kloniti zjevně k tomu či onomu, pojednou počínají pronikat na veřejnost vlivy jednostranně kalvinistické.

Senioři a starší Bratří, kteří měli v Jednotě rozhodné slovo, snažili se tomuto odchýlnému směru zabrániti. Proto již na synodě r. 1591 v Lipníku¹⁾ jednáno „o B. Strejčká“, jednoho ze starších v užší radě. Mnoho bylo vytýkáno Jiříku Strejcovi stran jinakých projevů nekázně a nepořádku a mezi tím i to: „V učení, v řádích Jednoty nesrovnává se s jinými při křtění, při svátcích, pašijí čtení: když čtena býti má, sám přijímání mívá“. Přiměli jej, že slíbil, „že již skutečně napravovati vady sobě okázané chce“. Rok na to²⁾ na synodě v Lipníku bylo B. Janu Laneciovi vytknuto³⁾ mezi jiným, že půjčoval některým — asi v rukopise — „knih z latiny do češtiny přeložených“, spisů to směru kalvínského, a že „Kalvinistů zastává, z čehož nemalé pomluvy na nás jdou, že se k Kalvinistům hlásíme“. „Tuze mu domluveno, nevěra jemu ukázána“.

Mnohem významnější půtky mezi směrem dosavadním a vzrůstajícím novým směrem hlásícím se ke kalvinismu svedena na synodě mladoboleslavské roku 1598,⁴⁾ kdy již někteří z přátel směru kalvinistického dostali se do užší rady. Bratří starší z Polska⁵⁾ s seni-

¹⁾ *A. Gindely*, Dekrety 247. V čele Jednoty tenkrát byli a jednání se účastnili B. Jan Eneáš, Sim. Theofil Turnovský, Jan Efraim, Pavel Jessen. Dále Jan Slavoň, Lukáš Andronyk, Jiřík Strejc, Jan Girk, Jakub Narcissus, Pavel Sperat, Jan Němčanský, Křištof Musonius, Samuel Sušický. B. Jakub Veliký, a Mart. Siradský účastniti se nemohli, B. Boreáš (Bieraeus) jen poskrovnou. Tamže 249.

²⁾ *A. Gindely*, Dekrety 249 sld. Úzká rada doplněna B. Janem Popelem, Zachariášem Aristonem, Janem Albinem a Jakubem Alfeem.

³⁾ *Dekrety*, 255.

⁴⁾ Zatím nastaly některé změny ve správě Jednoty. V čele Jednoty tenkrát stáli a přítomni byli starší: sudí polský B. Simeon Theofil Turnovský, sudí český a moravský Jan Efraim, historik Jakub Narcissus a pisar Jan Němčanský; spolu-starší: Jan Slavoň, Jan Girk, Pavel Sperat, Křištof Musonius, Samuel Sušický, Jan Popel, Zachariáš Ariston právě přeložený do Přerova, Jan Albin, Jakub Alfeus, Ondřej Kollnský, Daniel Strážnický, Šebestian Bieraeus a Adam Felin. Nemohli se dostaviti Jakub Veliký, Jiřík Strejc a Matěj Rybinius. Rkp. v museu král. Čes. IX. E. 51. *Akta synod bratrských*, zvláště polských od r. 1586. Srv. *Dekrety*, 274.

⁵⁾ O tom viz *Dekrety*, 265 nsl. Ale daleko podrobněji líčí jednání na této synodě polský zápis B. Sim. Theofila Turnovského, obsažený v témž svazku rukopisném, z něhož A. Gindely v Dekretech otiskl úřední zápis o synodě té právě zmíněny, kdežto polský zápis Turnovského neotiskl ani ho neuzil ve svých dějinách (*Gesch. d. böhm. Brüder* II., 328—329), ač ve svazku rukopisném „*Akta synod bratrských zvláště polských od r. 1586*“ — v knihovně musea kr. čes. IX. E. 51. —

orem B. Simeonem Theofilem Turnovským¹⁾ v čele přišli do Ml. Boleslavě, připravivše se na synod ten společný „ku mluvení a konferování o těch artikulích, ve kterých proti dávnému smyslu Jednoty nový smysl z cizích Jednot někteří počínají do Jednoty uvádět“. B. Simeon předložil proto napřed k jednání artikul „o sstoupení Syna Božího do pekel“, vyslovuje se proti smyslu novému šířenému Brenciem i Kalvínem a Bezou a jich stoupenci,²⁾ a háje „smysl náš dávný, který jsme v Jednotě zastali“³⁾. I předložil traktát „De descensu Christi ad inferos“, v němž smysl ten pilně shromáždil a sepsal pro domácí i pro veřejnost, žádaje, „aby jej pilně všichni přečetli a posoudili, hotov každému na objektie dáti slušný respons“. Někteří mladší Bratří počali pojednání to posuzovati a nejvíce B. Ariston, jenž hájil „sensum Bezae“. B. Simeon výtky předložené vyvracel a své důvody i do zmíněného svého spisu hned vepsal. Na to poukázal B. Simeon na pohoršlivé spory v Německu o večeři Páně. Z té příčiny on že „vzal to před sebe, aby smysl Jednoty, který jest podle Písma sv. uprostřed mezi kalvínským a ubikvitářským, mezi tamní doktory podal scripto privato, mohlo-li by se jím co posloužit ke shodě“. Ale „ačkoli za časů minulých vždy Jednota odpírala smyslu kalvínskému, který před tím Táborští a Habrovanští, než hruběji jak Kalviniáni, měli“, však „nyní co rok stále více takových je v Jednotě, kteří se smyslu kalvínského o večeři Páně přidržují“. On sám „nejen z gruntu písma svatého, ale též... z traktátův a spisův Jednoty se utvrdil v tom smyslu Jednoty, jakému se... od otcův, přes 44 leta pobýv na dvoře Kristově v Jednotě, naučil“. Ten smysl podal německým theologům s vyvrácením jich helvetských protidůvodů. Vida pak, že ne méně již i domácím našim je potřebný, v senátu že jej předkládá k pilnému uvážení. Jednota „není již baba semper discens, ale vzrostla v dokonalosti smyslu Kristova v muže dokonalého... na skále Písma sv. stojíc“. Bratří přijali ten traktát „Sarmatam de coena Domini“, a slíbili, že jej proctou a podají o něm pak své mínění.

následuje hned za zápisem úředním a to ve zvláštním sešitě s nápisem: „*Sprawy Polskie na Boleslawskym Synodzie A. D. 1598. Junii 7*“.

¹⁾ Senior Turnovský měl před tím v Polsku mnoho jednání, aby udržel bratří luterské při ujednání Sandoměřském. Srv. výše str. 381. — *D. E. Jablonski*, *Historia consensus Sandomiriensis 1731*, str. 95, 98. — Již 22. září 1597 na synodě v Goluchově, kam se dostavili mezi polské Bratří i poslové Bratří z Čech a Moravy, bylo ujednáno, aby 7. června 1598 byla konána společná synoda v Ml. Boleslavi a tu mělo býti pojednáno mimo jiné „o sstoupení Syna Božího do pekel“ a o artikuli „de coena Domini“. Srv. „*Synod Goluch. 1597. Sept. 22.*“ ve svazku *Akta synod bratrských*.

²⁾ *Catechismus Heidelbergensis*, otázka 44: „inerrabiles animi angustiae, cruciatus et terrores“. Viz dále str. 402, 2.

³⁾ „Že pán Ježíš podle duše sstoupil... do vězení duchův vězněných do času; a... mocí zásluhy své (je) vyprostil... že vidiní byli... vzkříšení v Jerusalemě; a potom... v triumfu svém do nebe (je) s radostí velikou provázal“. *Zápis Turnovského o synodě mladoboleslavské z r. 1598*.

Na to jednáno bylo,¹⁾ zda-li knížka zvaná „Testament Brenciův“²⁾ — správněji „Odpověď na kšaft Brenciův“ — z latiny do češtiny přeložená, má býtí Bratřími vydána. Po většině byli Češi a Moravané pro to. Ale B. Simeon, dorozuměv se se staršími polskými, opřel se tomu, vytýkaje, že v knížce té je smysl Jednotě protivný: „1. že chléb jest znamením těla Páně, kteréž rčení se neshoduje se rčením Kristovým, apoštolským a otců našich; 2. že nehodní nepřijímají těla Páně, ale pouhé znamení, proti čemuž Bratří ve spisech svých vždy contrarium fatentur, modo sacramentali; 3. že posvátní a duchovní³⁾ užívání jedno a tože jest, — což vždy Jednota dělí dle písma svatého“. Ozvali se na to někteří Bratří, že též Jednota mluvíc o večeři Páně, užívala těch slov „znamenáně a figurně“. Odpovídal na to B. Simeon velmi podrobně, odkazuje na spisy a traktáty bratrské a na dekrety, jež teď tu v Boleslavě čítal, že Jednota k výkladu modu, jak jest chléb tělem Páně, od starodávna⁴⁾ užívá stále „čtyř slov: posvátně seu sacramentaliter, duchovně to jest ne tělesně, mocně a právě či pravdivě“. Slovo: znamenáně a figurně časem zvláště mladší někteří užívali, klonící se k smyslu Tábořských. Ale Bratří nikdy společným usnesením se na nich neshodli, ovšem byly jim materia litis. Odsoudili je r. 1499 na synodě brandýské a opět ve spisu „O Pravdě a znamení“⁵⁾, který na synodě boleslavské sepsali a roku 1526 dali do tisku. I dovodil B. Simeon: „Budeme-li užívati těch slov „figurně a vyznačeně“ neb chléb zváti znamením těla Páně a tak praedicationem figuratam cum sacramentali míchat, a ovšem jestliže odstoupíme od

¹⁾ O tom *B. Simeon Turnovský* vedle soukromého svého zápisu napsal na dva listy své vývody podrobně a vyžádal si, aby byly vloženy do protokolu schůze té. Listy ty jsou vskatku v úředním zápisu ve svazku rukopisném výše zmíněném (393, 5) a otištěny jsou *Gindelym* v Dekretech, 267 pozn. Jsou tedy o jednání tom dvě zprávy Turnovského, soukromý polský zápis a toto prohlášení.

²⁾ Tak jí nazývá *Turnovský* ve svém polském zápisu. Dle prohlášení Turnovského otištěného v Dekretech, 267 pozn., je tím míněna „knížka helvetských“, jenž slove „Odpověď na kšaft Brenciův“. Jan Brenz, theolog luterský a švábský reformátor, jenž tamní církvi dal také svůj ráz, zemřel r. 1570. Před smrtí napsal spis určený pro veřejnost (r. 1566), v němž v prvním díle uložil své vyznání víry směru luterského. Zde je míněn patrně kalvínský polemický spis proti spisu Brenciovu. (*A. Hauck*, *Realencyklopädie*, III. vyd., 3. sv. Článek „Brenz“.)

³⁾ Srv. výše str. 314, 2.

⁴⁾ V tom smyslu vytýká *Václav Šturm* ve svém Srovnání víry a učení Bratří starších, 1582, str. 397, že Bratří z traktátů Tábořských si vyvolili traktát učení pikartskému nejbližší, následující učení kněží tábořských o večeři Páně, kteří r. 1442 ve své odpovědi kněžím a mistrům pražským takto pověděli: „Věříme... že chléb... jest a zůstává v přirození svém pravým chlebem, na který se v tomto mluvení posvátném (in hac propositione sacramentali): „Totot jest tělo mé“ ukazuje, a spolu s tím právě, posvátně jest tělo Kristovo z Panny narozené a za nás zrazené, kterýžto chléb... jest právě tělo právě, posvátně, duchovně etc. A tak Bratří... tento vejkład Tábořských jsou sobě vyvolili...“

⁵⁾ *Jungmann*, *Historie*, IV. 1212: O znamení a pravdě, proti Habrovanským. — Srv. rkp. univ. pražské XVII. F. 51. *Historia Fratrum* I, 578 nsl.

učení předků o posvátném požívání pravdivého těla Páně tak hodných jak nehodných, i o různosti požívání duchovního a posvátného, — názvu Tábořských, Habrovanských, odpovědných protivníků Jednoty, a Kalvinistů žádnou měrou neznikneme“. I zůstali Bratři na tom, „že my na konfessi své poslední zůstáváme a jejího smyslu se držíme“. B. Simeon nebyl tím zcela uspokojen a dal to hned na jevo, dovozuje, že takové všeobecné usnesení nemá velkého významu, ale na tom záleží, „zda pod tou konfessi užíváme svého dávného a vždy vlastního smyslu Jednoty či se . . . do cizích smyslův dáváme, jako se to zevně a očividně ukazuje“.

Dále B. Simeon se svými polskými druhy Bratřím českým a moravským vytýkal, „že výklad jich i glossa Nového zákona místy obsahuje škodná vitia, jež potřebují opravy“. Prvá výtka se týkala překladu 1. Pet. 3, 18. 19¹⁾ o sestoupení Páně do pekel. Vytýkal, že v VI. dílu bible kralické z r. 1593 „oni proti vlastnosti slov řeckých“ i proti „původnímu vlastnějšímu B. Blahoslava výkladu“ překlad pozměnili. Ale těmto vývodům B. Turnovského vzepřel se B. Ariston, bráně toho nového překladu a přidání slov za účelem lepšího porozumění. Než B. Simeon dále vytýkal „co se též dotýče glossy a annotačí na Písmo sv.“, že shledává „výklad smyslu Jednoty protivný a zhola tábořský aneb kalvínský na ona slova Mat. 26 o večeři Páně“. Na důkaz toho citoval k slovům: „to jest tělo mé“ glossu in margine psanou: „totiž jest, jako byla ona skála Kristem“.²⁾ Ale tu počali někteří Bratři, zvláště mladší, brániti té glossy, dovolávající se důvodů kalvínských. B. Simeon však jim dokazoval, že glossa ta je na odpor zmíněnému již dekretu Jednoty učiněnému proti Tábořským a Habrovanským r. 1499 a spisu z r. 1526. I dovodil, že to jest již zřejmé, „že Bratři, kteří tu glossu ve svém vydání Nového zákona položili, jestliže by ji bránili a nevyřadili, smyslem svým nejsou synové Jednoty, ale z ní výrodkové, smyslu i dekretům jejím odporní a protivní, a již ne Bratři, ale Tábořité, Habrovánité, nepřáteli Jednoty a Kalvinisty jsou. Protož on proti takovým a tomu

¹⁾ „ἡσποποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύματιν πορευθεὶς ἐκέρυξεν“. B. Simeon překládá: „Kristus obživený duchem, skrze kterého i oněm u vězení duchům přišed kázal“. Bible kralická: „Kristus obživen duchem (z strany ducha), skrze něhož i těm, kteříž jsou již v žaláři, duchům přicházeje kázal (kázával)“. Ač různost v překladu není veliká, přece dává podklad různým theologickým důsledkům. Proto Turnovský se vyslovuje proti tomu překladu. Zajímavo je, že Turnovský cituje kralickou bibli z r. 1593 (1596) na dvou místech vlastně tak, jak zní překlad ten v textu z r. 1601. Naznačil jsem to tak, že v citátu právě uvedeném z bible kralické dal jsem slova ta dle citátu Turnovského, odchylná pak slova dle skutečného znění z r. 1593 (1596) dal jsem do závorky. Text z r. 1601 má mimo to místo „přicházeje“ slovo „přišed“. Srv. text bible kralické dle orig. z r. 1593 a J. Karafiáta: Rozbor kralického nového zákona, 1878, str. 14.

²⁾ V bibli kralické na označeném místě: „t. posvátně, tak jako byla ona obřizka Boží smlouvou (Gen. 17, 9, 10) a skála Kristem (1. Kor. 10, 4), ano i nyní jest křest koupelem druhého narození“ (Tit. 3, 5).

výkladu se osvědčuje, mocně stojí při dávném Písmu sv. a Jednoty bratrské smyslu a frási.“

Jest zřejmo, že na této synodě r. 1598 ukázal se celý rozpor mezi zastanci dosavadního směru v Jednotě a mezi průkopníky směru stojícího pod vlivem kalvínským. V čele zastanců dosavadního směru stojí rozhodně B. Sim. Th. Turnovský, přední biskup polský, s tannými staršími. Průkopníky nového směru jsou mladší theologové, kteří se zatím již byli dostali mezi spolustarší, a v jich čele, jak zřejmo, B. Zachariáš Ariston. Ostatní Bratři starší a spolustarší čeští a moravští sice ještě zásadně se hlásí k dosavadní konfessi, ale vlastně v praxi podléhají též vlivu novému a nijak se nemají k tomu, aby jej odmítli. To dobře cítil B. Simeon a proto na konec schůze, když již někteří účastníci jednání do Prahy odjeli, dal tomu výraz. Žádostiv prý byl s jinou resolucí a myslí odjeti z tohoto synodu, než odjeti musí. Čeho se polští Bratři stále obávali, zjevně se ukázalo prý na tom synodě, že u Bratřích českých a moravských jsou v „slabém povážení“. Postulata polská,¹⁾ ač slušně mohla a měla býti splněna, ledajakými planými výmluvami byla odmítnuta. Nad to je zřejmo, že „smysl Jednoty zdravý v artikulech víry jak o večeři Páně tak i o sestoupení do pekel hyne. Domácích spisů čtení docela opustili, spisy novotářů od mládí čítají, neuvažujíce, nemáme-li doma co lepšího, a tak větrem cizích nauk unášení bývají, že pomalu mezi námi v Jednotě Jednota hyne. Až již ex diametro contraria decretorum Jednoty píší a do tisku dávají. I znova osvědčoval, že neustane zdravý smysl Jednoty na dále hájiti.“²⁾ Ostatní Bratři se ospravedlňovali, slibujíce B. Turnovskému a Bratřím polským všecku lásku, a svěřili B. Turnovskému čestný úkol, by jednání synody zakončil.

Rozpory v Jednotě zůstaly a na dále vzrůstaly. Nastaly důležité změny ve správě Jednoty v Čechách i na Moravě.³⁾ Zástupci nového směru v Jednotě dostali se mezi seniory: na Moravě Zachariáš Ariston stal se prvním biskupem v Ivančicích a B. Jan Lanecius druhým moravským. Tak nabyl směr nový zvláště na

¹⁾ O nich viz v úředním protokole, Gindely, Dekrety 266, 267.

²⁾ Na konec žádal, — poněvadž v protokolu o jednání synodu nemálo je toho, co se týče Poláků a jeho osoby, by „ta charta, kterou podá, inserována byla aktu synodu toho. Což mu Bratři slíbili.“ Jsou to výše zmíněné dva listy (viz výše 395, 1.).

³⁾ Jaffetiv, Meč Goliášův k bránění lidu božího před nepřátely; vydaný Jos. Jivečkem v Č. Č. M. 1861, str. 155—156. Před synodou r. 1604 byli v čele Jednoty: B. Sam. Th. Turnovský, B. Jakub Narcissus, B. Zach. Ariston, B. Bart. Němčanský a B. Jan Lanecius. Poslední tři byli přátelé a r. 1587 společně na synodě v Lipníku zřízení k úřadu kněžskému. B. Bart. Němčanský studoval v Basileji a Štrasburku a spřátelil se tu s basilejským profesorem Janem Jakubem Grynaem, s nímž i později udržoval přátelský styk. Srv. J. Glücklich O cestě za korresp. Václ. Budovce z Budova ve Věst. Č. Akad. 1905, 47—68. Na synodě v Žeravicích přidání do rady B. Mat. Konečný, B. Mat. Cyrus, B. Petr Kostický, B. Jan Záhora, B. Václav Cornu, B. Václav Erastus. Jaffet, Meč Gol. 155, 156.

Moravě úplné převahy a také jí užil. Zřejmě se to ukázalo r. 1604 na synodě v Žeravicích.¹⁾ Bratří se k synodě té předem chystali. Spis B. Turnovským r. 1598 předložený „Sarmata de coena Domini“, měl být posouzen. B. Mat. Cyrus²⁾ přeložil spis ten z latiny do češtiny, aby mohl být předložen Bratřím všem ještě před synodou k posouzení, ale nezdá se, že by senioři byli dali překlad ten v čas všem ke čtení a na uvážení.³⁾ B. Turnovský docela si stěžuje, že senioři moravští, povolávající jednotlivé Bratří na synodu, vynechali zvláště ty, kteří sice na blízku bydlili, ale přidržovali se starého smyslu Jednoty.⁴⁾ Z ostatních pak starších, kteří přítomni byli, většina prý spis ten nepročetla, nýbrž jen zběžně do něho nahlédla. Dva aneb tři spis ten četli, a to osobní nepřátelé Turnovského, a ti pak svou prudkostí s sebou strhli ostatní a je pohnuli k potlačení spisu Turnovského.⁵⁾ B. Turnovský má tu na mysli

¹⁾ O synodě té je zachována podrobná zpráva B. Sim. Th. Turnovského ve zmíněném již rukop. v knih. čes. mus. IX E 51 „Akta synod bratrských zvláště polských od r. 1586“ a obsahuje tři spisy B. Turnovského z této synody. Lze z nich poznati průběh jednání o sporných bodech. Prvý spis je datován v Žeravicích 26. září, druhý na konec synody 29. září v Žeravicích, a třetí nejdelší datován je: „Na Zásadce 7 Octobr. 1604.“ Psány jsou vesměs rukou B. Turnovského. B. Turnovský spisy dva prvé v záznamu tom obsažené napsal asi při samé synodě a pak upravil a doplnil spisem třetím v Zásadce u Ml. Boleslavě, kde se po synodě nějaký čas zdržoval. Také B. Němčanský se tam zdržoval na statku Jana Křičanského a později Václ. Budovce. Zprávy té *Gindelym* bylo užito jen částečně v *Gesch. d. Böhm. Brüder II. 345 a 497, 498*, při čemž stanovisko Zach. Aristona změněno v opak.

²⁾ Snad s tím souvisí cesta B. Cyra na jaře 1604 z Votic na Zásadku u Ml. Boleslavě, o níž píše B. M. Cyrus Petrovi z Rožmberka 28. břez. 1604: „Dnes ráno ke mně psaní od nejstarších našich schvální přišlo, abych se bohda ke čtvrtku (1. dubna) nejprve příštímu před nedělí smrtnou... na Zásadku mezi ně najíti dal.“ (*Jos. Salaba*, Korrespondence kněze br. Mat. Cyra... ve Věstníku k. č. spol. nauk 1900, IX.).

³⁾ B. Turnovský tu píše na 6. listu, co se dalo „sub finem synodi“: „Omnes fere conquerebantur, sibi non fuisse exhibitum Sarmatam ad legendum et perpendendum. Však nám prej i ten exemplář, kterež pro nás Bratr Cyrus do češtiny vyložil, starší při sobě zadrželi a dáti ho nám v čas k soudu nechtěli. Cumque obiicerem: Avšak ste oba exempláře i latinský i český zde v Žeravicích čísti a souditi měli, respondebant: Dálo se to čtení velmi běžně a s mnohými překážkami.“

⁴⁾ B. Cyrus píše Petrovi Vokovi 30. srpna 1604 na Vosečanech: „Na drahný čas odjeti maje, neb mne starší a předložení moji do synodu svatého na Moravu až tam k Uher. Brodu volají.“ *Jos. Salaba*, Korrespondence, str. 17. — B. Turnovský píše (na 6. listu): „Ministri autoritate et potentia superiorum intricati et gravati gemunt. Hi novo quodam stratagemate non omnes erant ab iis ad synodum istam vocati, potissimum illis (quamvis vicinis et prope habitantibus) omissis et exclusis, qui syncere confessioni Fratrum adhaerent et puri a Calvinismo nostram perpetuam sententiam de coena Domini amplectuntur.“ — Z Polska byl přítomen vedle B. Turnovského spolustarší Křištof Musonius, mimo to byli přítomni z Čech a z Moravy vedle seniorů jmenovaných výše 397, 3 spolustarší: Jan Albin, Jakub Alfeus, Daniel Strážnický, Jan Jaffet, Samuel Benedikt, Daniel Soffron, Jan Biskup, Jan Cruciger a nově do rady přidani, jmenovaní výše 397, 3.

⁵⁾ Tamže: „Maior pars seniorum quaerenti mihi referebant ac fatebantur, se Sarmatam non perlegisse, tantum quidem obiter eum inspexisse. Duo potissimum

asi B. Aristona a B. Lanecia. B. Zachariáš Ariston totiž byl jako r. 1598, tak i roku 1604 mluvčím nového směru v Jednotě. Proti spisu B. Turnovského „Sarmata de coena Domini“ předložil na synodě spis svůj „Trutina“.¹⁾ Obsahem spisu toho byla — dle slov Turnovského — jednak kritika Sarmaty,²⁾ jednak asi soustavné vylíčení sporných bodů v učení o večeři Páně se stanoviska Aristonova. Aspoň stěžuje si B. Turnovský ve své „Responsio ad Trutinam“³⁾ dne 26. září na synodě, že spis jeho „Sarmata“, ač mírumilovně byl od něho podán a ač byl od předních a nejučenějších a nejbystřejších evang. theologů evropských obojího vyznání a i od protivníků Jednoty velmi přívětivě přijat, ba i schválen a prohlášen za užitečný lék k utišení sporů pohoršlivých a k vyzdvižení míru v církvi, od domácích byl tak příkře a nepřátelsky přijat. Mnoho nejtěžších bludů se mu vytýká, mnoho odporů připisuje. Na druhé straně Turnovský se zmiňuje o některých výrociích v této „Trutina“, jež (zvláště o osobě Kristově) potřebují změny anebo aspoň jasnějšího výrazu, aby nepřátelům nebyla dána příležitost na ně poukazovati a je vykládati v jiném smyslu mimo smysl Sarmaty. Vůbec by si přál, aby všichni byli této věci více času věnovali. Zapřísahá je, aby nehledíce na osoby, uvažovali věcně, dbajíce důvodů a neprohřešovali se proti svým otcům, o jichž autoritu „Sarmata“ se opírá, a kteří až do r. 1580 stejné přesvědčení o večeři Páně podrželi a proti všem útokům svorně hájili. Jako syn Jednoty,⁴⁾ jenž byl zaslíben zbožným slibem své matky Pánu, než se ještě narodil, a sotva šletý ve dvůr Kristův byl uveden, na kterém již přes 50 let slouží Bohu i církvi své věrně bez úhony s čistým svědomím, chce nyní stáří a pracemi zmožen o to dbáti, aby do přístavu se plavě, neutrpěl pohromy. Chce poslední dny pobýti v pokoji, pravdu boží v Bratrské konfessi obsaženou vždy stále vyznávati a hájiti a mimo ni k cizím učením nepřistoupí, ale konati bude pilně, co by sloužilo ku vzdělání církve, k ozdobě Jednoty a k slávě božího jména.

Než přece přes to vše stanovisko B. Turnovského o Večeři Páně neproniklo. Synoda přiklonila se k stanovisku zastávanému jeho odpůrcem B. Aristonem, jehož spis asi položila za základ dalšího jednání,⁵⁾

(aut tres) legerunt aut potius cursim inspexerunt, idque ii, qui privato erga me evidentibus de causis odio accensi, nodum in scirpo hostiliter quaesiverunt. Et reliquos omnes effreni vehementia sua ceu remo flectenti totam navem, quo voluerunt, ad Sarmatam opprimendum impulerunt.“

¹⁾ Aspoň tak jej nazývá B. Turnovský ve své „Responsio ad Trutinam scriptam a F. Zach. Arist. Zeravicis in Synodo 1604.“ — Viz Zápis Turnovského, list 4.

²⁾ Tamže: „Trutinam vestram, qua examinatur Sarmata.“

³⁾ Tamže list 4—5. Datovaná: „Zeravicis 26. Sept. A. D. 1604.“

⁴⁾ Tamže list 5.

⁵⁾ Aspoň senior Turnovský na listu 4. tamže dí resignovaně: „Ego trutinam vestram qua par est sedulitate ruminabo et consilia bona non negligam. Vos quoque... obsecro et obtestor, fratres mei dilecti, acqua lance appendite, considerate et computate non personas, sed res ipsas rerumque pondera et rationes. Atque ne spoliatis

třeba soukromě většina¹⁾ se B. Turnovskému omlouvala, a třeba mnozí mu vyznávali, že s ním souhlasí a vymlouvali se na nátlak svých seniorů. Nový směr na synodě nabyt v učení o večeři Páně vrchu, třeba nemohl se opírat o stanovisko otců: vědomě odchyluje se od nich, poněvadž „dal Pán Bůh nyní větší světlo nežli oněm Starým“. Kvas přenesený knihami a studujícími theologie z Heidelbergu a Basileje do Čech a na Moravu víc a více pronikal v Jednotu a zjednal si nyní zjevnou převahu i na synodě, aby na dále i ve spisech Jednoty víc a více se uplatňoval²⁾

debito honore neu per latus Sarmatae compungatis tot millia piorum et patrum maiorumque nostrorum cum Christo iam gaudentium, quorum auctoritate post sacras scripturas Sarmata merito nititur.“

¹⁾ Tamže list 6: (sub finem synodi): „Quidam autem post placidam sententiarum collationem idem cum maioribus et mecum se sentire fatebantur. Item: Jáf nepochybují, kdyby všichni Bratři starší bedlivě Sarmatam přečtli, že by jej jako vlastní smysl Jednoty s písmi svatými se srovnávající přijali...“ „Alii: Také jest v pravdě, milý Bratře Simeone, že ten byl vždycky vlastní smysl Jednoty naší, kterej vy vedete. Alii: Naši zdejší Otcové praví, že jim dal Pán Bůh nyní větší světlo nežli oněm Starým již v Pánu odpočívajícím Alii: My zde nyní tak musíme věřiti a všechno dělati, jak nám zdejší naši tatíkové káží“. B. Turnovský dokládá: „I jáf nové a neslýchané jho tyranské v Jednotě s bolestí cítím. A velmi se divím, že někteří se osvědčují, že nechtějí ani přijížděti na ty synody, na kterých bychom pokojně mluvení a obhájení smyslu Bratrského proti Habrovanským i cizím smyslům mítí měli. Extraneus factus sum fratribus meis et peregrinus filiis matris meae. Tempus malum est, prudens tacebit. At nonne Deo silet anima mea? Zeravicus 20. Sept. 1604.“ Ke zmínce o větším světle B. Turnovský dále připojuje poznámku, kterou cituje A. Gindely omylem v Gesch. d. böhm. Brüder II. 497 a 498. jako slova B. Aristona. Turnovský tu lituje, „že oni incauti, irrisoribus Patrum nequissimis ac instrumentis Satanae (neb některé z nich mně dobře známé a ode mne v mladosti štrafované a napomínané čert zjevně pobral) dali se omámiti, že odvrhše spisy Bratrské a nečta v nich, domácího světla Jednoty nikda neviděli a nejsou ho povědomi. Ignoti autem nulla cupido. A na druhou stranu, ve dne i v noci čtoucí a meditující v knihách Zwingliánských a na učení v Němcích bejvající a hneď z mlada hlasy Habrovanské slejchající, temnosti Habrovanské a dogmy filosofské nad světlo domácí sobě oblíbili, i do cizích a novejších Jednot protivných smyslů upadli nebožátka. A již jim k tomu přichází, aby knihy Bratrské, netoliko otázky a písně starodávné, ale i konfessi Bratrskou převrátili a jináče psáti musili.“

²⁾ Jádro sporu B. Turnovský naznačil v třetím svém spise, obsaženém ve zmíněném záznamu na listu 7—10. Spis je datován na Zásadce 7. Oct. 1604. Jest to „Valedictio candida“, a dělí se na 4 díly. Prvý: „Summa controversiae his tribus thesibus continetur: 1. Panis mensae Domini est corpus Christi verum et proprium, modo praedicationis non simplici carnali, nec etiam mere spirituali ac figurato (ut Christus est petra), sed peculiari mystico et sacramentali, non corporaliter, attamen vere communicative et efficaciter. 2. Integro Christo, Deo et homine vero, pane caelesti vivifico, fruimur in coelis spiritualiter fide in eo gaudente. Hic autem in terra ex mensa Domini, verbis eius in Coena prolatis credentes, accipimus externo modo seu ore sacramentum integrum, terrestri et coelesti re constans, panem seorsim corpus et vinum seorsim sanguinem verum Domini sacramentaliter. 3. Indigni et hypocritae, qui tamen Christo et verbis ipsis de sacramento promulgatis recte et certo credunt, accipiunt corpus et sanguinem Domini externo modo, tantum sacramentaliter seu sacramento tenus (ut Augustinus loquitur) atque ideo fiunt

dle slov B. Turnovského¹⁾: „Již k tomu přichází, aby knihy Bratrské, netoliko otázky a písně starodávné, ale i konfessi Bratrskou převrátili a jináče psáti musili.“ Tím asi naznačuje, o čem se na synodě té dále ještě jednalo:²⁾ totiž o novém vydání katechismu, kancionálu a konfesse. A vskutku ve spisech těch i v jiných v té době a později vydaných sklon Bratří ke kalvinismu zvláště v učení o večeři Páně a o sstoupení do pekel

rei corporis et sanguinis Domini.“ K tomu B. Turnovský dokládá: „Qui has theses affirmarunt et constanter usque ad A. D. 1580 defenderunt, Fratres erant. Qui eos negarunt et oppugnarunt, superioribus seculis hostes Fratrum, Taboritae atque Habrovanitae, nostra autem aetate Calvinistae erant, amici tamen Fratrum, diversitate sententiarum amorem mutuum hactenus non divellent.“ Druhý díl „At obiciet quispiam“ uvádí námitky odpůrců, že „maiores nostri in quibusdam scriptis... atque cantilenis suis usi sunt ea phrasi et voce, esse in sacramento corpus Christi significative seu figurate.“ Námitku tu vyvrací citátem traktátu „de signo et veritate (qui publicatus est A. D. 1526)“, jak již r. 1598 činil a výše je zmíněno. Ve 3. díle uvádí 10 příčin, jež jej k tomu vedou, „ut sententiam propriam et constanter Fratrum retineam.“ Ve 3. díle: „Defenderunt item hanc doctrinam... usque ad nostram aetatem annumque Domini 1580. Meo seculo non adeo pridem a quibusdam contemptoribus et irrisoribus Patrum modis et rationibus frivolis Habrovanismus introduci coeptus est. 4. Veritas haec inter ubiquistas et Calvinistas... media sola praebet viam utrisque... ad amplectendam optatam concordiam Evangelicorum... 5. Helvetici theologi, quibus haec diversitas doctrinae nostrae ab opinione eorum iam olim perspecta... est, tamen amore fraterno nos complectuntur. Nulla igitur est necessitas, ut mutatione sententiae nostrae favorem ipsorum captemus. 6. Si Calvinismum sequemur, omnino ab Unitate Fratrum... nos re ipsa seperabimus... atque titulum Calvinianorum et inde sequentium malorum effugere non poterimus. 7. Crimen... maximae... inconstantiae... Unitati nostrae inuremus, societatem sanctam... cum Luthero... factam... evertemus... 8. Pacem eam et coniunctionem, quae in Bohemia cum Augustanis... 1575 constituta et confirmata est (atque ita et consensum Polonicum) funditus subruemus... 9. Ubiquitarii, qui hactenus irrita tela contra nos vibrabant, iusto et aequissimo bello gladios cruentos contra nos stringere atque ut perduelles premere poterunt.“ Ve 4. díle odkazuje na Confessionis nostrae Fraternalis canones, uváděje učení Bratrské konfesse z r. 1574 o večeři Páně ve 12 odstavcích na důkaz správnosti svého stanoviska doslovně z Bratrské konfesse, toliko v 8. odstavci do závorky klada vložku svou: 8. „Boní et mali utuntur vero sacramento et veritate eius (nempe licet mali non pane Domino fruuntur, sed tamen pane Domini vescuntur, non simplici signo sed et re signata vero corpore et sanguine Christi) sacramentaliter et externo modo.“

¹⁾ Viz pozn. 400, 1.

²⁾ Na této synodě také projednáno asi přání, jež již r. 1592 na synodě v Lipníku kněžimi bylo předneseno (srv. Dekrety 259) starším, aby totiž vydali l o c o s c o m m u n e s, tedy jakousi věrouku bratrskou. R. 1592 vytýkal B. Simeon (B. S.) mladším kněžím, že práci tu žádají od přetížených starších, ač by mohli sami o to se pokusiti, „mnozí z nich majíce i umění i času hojnost... a tu porozumějí, jak snadné jest spisovati knihu takovou. A zdá se, jak mnozí lenoši v čítání jsou, že by, co i uděláno, toho bylo málo užíváno.“ R. 1604 bylo asi znova jednáno o vydání spisu toho. Aspoň B. M. Konečnému, nově zvolenému do rady, svěřen úkol, aby sepsal pro potřebu kněží a učitelů loci communes theologici. B. Konečný spis ten jen začal. I uložena ta práce po jeho smrti B. Adamovi Hartmanovi a B. Janovi Joramovi (Dekrety 279 z r. 1632 a několik let před tím. — Srv. též J. Jiřiček, Rukověť I., 383—384, Otitiv Slovník naučný XIV. 678).

jeví se již zřejmě, zvláště v katechismu z r. 1604¹⁾ a 1608,²⁾ v konfessi z r. 1607³⁾ a 1608 a v latinském vydání z r. 1609 a 1612,⁴⁾ jakož

¹⁾ „*Katechismus obnovený léta Páně 1604*“ (Čes. mus. 37. G. 29.) di o večeři Páně: „Večeře Páně jest druhá svátost nového zákona, ujišťující a zpečující všem věřícím a kajícím jejich duchovní skrze víru těla a krve Kristovy přijímání a tudíž v smlouvě Boží zůstávání.“ — S tím srv. „*Summa katechysmu*. Přidání jsou mravové . . . item modlitby některé . . .“ „Vytištěno v Starém Městě Pražském u dědicův M. Daniele Adama z Veleslavína léta 1600.“ Jest to katechismus bratrský, ač není to výslovně nikde v něm pověděno. Na počátku je slabikář o 2 stranách. Katechismus zaujímá 12 str. Rozdělení katechismu je luterské, modlitby ranní a večerní jsou Luterovy, desatero má rozdělení kalvínské. „Co míníš . . . tím slovem spasení? Vysvobození ze zlého, totiž z hříchů, z moci ďáblův, z smrti a věčného zatracení. A přivedení k spravedlnosti a milosti boží a tak k věčnému životu.“ „Co jest večeře Páně? Jest chléb a víno, od samého Krista slovy jeho ustavené, aby bylo tělem a krví jeho, vydané vši církvi k společnému jedení a pití na památku smrti jeho.“ — O této Summě z r. 1600, 1615 atd. viz *Joseph Müller*, *Die deutschen Katechismen der Böhm. Brüder*. Berlin 1887 v *Monumenta Germaniae Paedagogica* B. IV., str. 294 atd.

²⁾ Nově vydal *L. B. Kašpar*, *Katechismus českobratrský*. V Praze 1877. Nákl. spolku Komenského: Sstoupením do pekel se tu rozumí, že „Kristus musil i vnitřních strachů a hrůz, muk pekelných a bolestí smrti věčné . . . zakusiti a . . . boj nejhroznější, v němžto i umdléval a krvavým potem se potil, se smrti, ďáblem a s houfy pekelnými těžce a pracně vésti. Potom pak, jsa v moc smrti vydán a do třetího dne ve vazbě její držán, mezi hříšníky do pekla odsouzené . . . od nepřátel svých . . . jest počten.“ Při vstoupení Páně na nebesa učí, že „Kristus Pán tělem svým více na světě nezůstává.“ O večeři Páně učí, že „jest svátost duchovního věřících v Kristu sycení . . ., tak že věřící . . . přijímají . . . ústy svými chléb . . . i víno . . ., kterýžto chléb a víno ne . . . tělesným je s tělem a krví Páně spojením, ale posvátně jest chléb tělem a kalich krví Páně . . ., tak že v pravdě a v jistotě duchem a věrou pravou od samého Krista Pána pravé tělo jeho za ně na smrt vydané a na dřevě kříže lámané, i pravou krev jeho na odpuštění hříchů za mnohé štědrě vylitou přijímají a . . . v svědomí svém k životu věčnému se posilují . . .“ O vydání z r. 1615 viz dále. —

³⁾ Srv. exemplář v Čes. mus. 36. F. 10. Bratři sice i tu r. 1607, a též v lat. vydání z r. 1612, zdůrazňují v předmluvě, jak i dříve činili, „že jeden a týž základ učení pravého máme spolu s saskými církvemi, těmi, kteréž se k Augšpurské konfessi přihlašují, i se všechněmi pravé učení majícími zbory . . . Jakož pak i Augšpurskou konfessi a Obnovení jí od saských církví proti Concilium Tridentiskému vydané naši zborové přijímají a k tomu se známe, že též smýšlíme a věříme jedenkaždý i všichni vespolek“. Ale v článku o večeři Páně — jak již výše pověděno (str. 314, 2) odbočili nyní více směrem ke kalvinismu, učice: „Užíváno pak bývá svátosti této od zlých i dobrých: ale jesti . . . to věrným k životu, nevěrným pak k soudu a k obvinění. A ač obojí přijímají pravou svátost (in marg.: Pravou svátostí míníme zevnitřní, živelné a zemské věci, jež jsou chléb a víno) zevnitřně, však sami v Krista věřící pravdu svátosti (in marg.: Pravdou pak svátostí rozumíme věci duchovní a nebeské, jenž jsou tělo a krev Páně) duchovně skrze víru a tak spasitelně, bez čehož hodnosti k užívání není. Nebo tím způsobem „v Krista vstípení i k tělu jeho připojení bývají.“ S tím srv. slova vyznání z r. 1574 o večeři Páně (viz výše str. 314, 2). Bratři tedy zatím již docela manducatio oralis omezili na chléb a víno a pravdu svátosti toliko věřícím zachovali. Ovšem ještě opatrně toliko in margine „pravdu svátosti“ a „pravou svátost“ vymezili tak, aby se to hodilo novému výkladu.

⁴⁾ O vydání tom viz dále v hlavě 72.

i v agendě z r. 1612.¹⁾ Je zřejmo, že místo dosavadního smyslu Jednoty zvláště o večeři Páně nabývá vrchu v Jednotě v té době učení kalvínské a proniká i ve věroučných spisech úředních. Směr kalvínský v té době ovládá víc a více vůdčí osobnosti v Jednotě, seniory a kon-seniory, jimž byl vstípen zvláště v době jich vzdělání na reformovaných universitách, a dává tak Jednotě více či méně svůj rationalistický ráz. Ne že by Jednota vlivu kalvínskému úplně podlehla. Nepřevzala ani učení kalvínské všechno, nýbrž jen podléhala mocně jeho vlivu, když formulovala učení své. Kalvínské učení o praedestiaci nikdy nepřijala.²⁾ Ani o těch osobnostech, které v Jednotě nejvíce šířily vliv kalvínský, nelze říci, že by mu úplně podlehly. Přes to vše zůstali seniory ti a kněží přece jen na rozdíl od kalvínského směru Bratřimi, ač nebyli již tak bratrsky svérázní, jako B. Turnovský a jiní přidržující se starého směru. Není asi náhodné, že mezi mladšími kněžími, zapomínajícími na to, co dosud Jednotě bylo vlastní, a oddávajícími se vlivu ciziny, i dosavadní mravní horlivost a kázeň počínala mizeti.³⁾

Než bratrský lid tak rychle se neměnil ve svém přesvědčení, třeba vůdcové a pastýři podléhali vlivu Kalvínovu jako dříve Luterovu. Vliv ten se jevil více v těchto vůdčích osobnostech kněžských i laických — zvláště v těch, kteří studovali v cizině — než v samém lidu, který teprve v druhé řadě a tudíž v menší míře pocítoval tento vliv.

Také dlužno přiznati, že jako Luterův tak i Kalvínův vliv, ač třeba litovati, že zatlačil mnohé dobré tradice domácí, byl ve mnohém směru dobrý. Povznesl zvláště vzdělání vůdců Jednoty, poskytl jim širší

¹⁾ Nově vydal *Jos. Kubeš*, *Agenda . . . dle řádu Bratří Českých*. V Praze 1869.

²⁾ *Jos. Müller*, *Ohlášení, předml. XXX*. Ale jednotlivci v Jednotě učení to převzali přece. Tak i Karel z Žerotína. Než právě učení toto způsobilo mu mnoho těžkých vnitřních bojů. Proto rád a dychtivě četl spis Amanda Polana „de aeterna praedestinatione“, jak mu píše do Basileje 26. října 1600. Ale teprve spis Ottona Casmana, theologa v Staden, jež mu darem dal Václav Budovec, poskytl Žerotínovi plnou duševní posilu. Z vděčnosti poslal Žerotín spisovateli darem 200 zlatých uherských 18. října 1602. *Fr. Dvorský*, *Dopisy K. z Žerotína* str. 158 a 199. Také český překlad zmíněného spisu Amanda Polana z Polansdorfu („Summa učení o věčném božím předzřízení všech věcí, zvláště vyvolených a bezbožných“ *J. Jireček*, *Rukověť II.*, 391) svědčí, že i učení toto počalo se v Jednotě šířiti, třeba nestalo se učením úředním.

³⁾ Tak synoda z r. 1594 v Přerově (*Dekrety* 262) vytyká právě mladým stoupencům nových směrů tak mnohé. V tomže smyslu i *Dekrety* ukazují, že v té době mravní kázeň v Jednotě mezi kněžími již není taková, jaká bývala. Souvisí to asi nejen s tím, že kněží odtrhují se od pevné půdy v Jednotě, odvracejíce se od tradic v Jednotě dosud pěstěných a nalezající zalíbení v učení akademií německých, ale i s větší svobodou náboženskou v zemi a s pohodlnějšími poměry hmotnými v Jednotě a j. Srv. *Dekrety* str. 266: „Potom spatřina při ministřích některých cizost a jinam ven z Jednoty hledění, i vokací od Luteránů přijímání bez vůle a vědomosti starších, při některých pak život nepřikladný, z čehož trestání od starších náležitě; naposledy nedostatek veliký služebníků i mládeže, kteráž k službě zborům vychovávána býti má.“ *Dekrety* str. 270, 275, 276.

rozhled, posilnil jich sebevědomí, překonal jejich uzavřenost a odpor k tomu, co bylo mimo Jednotu, uvedl je ve styk s reformovanými vzdělanci a dvory, pronikl je kalvínskou houževnatostí a odvahou a tak připravil je, aby se nad jiné stali schopnými býti i politickými vůdci svého lidu. V tom smyslu působil zvláště na bratrské šlechtice, kteří nabyli vzdělání pod vlivem Filipistů a Kalvinistů. V první řadě je to zřejmě na Václavu Budovcovi z Budova¹⁾ a na Karlu z Žerotína,²⁾ ale i na jiných bratrských šlechticích,³⁾ pobývších v cizině. Ač oba tito šlechticové, v první řadě Karel z Žerotína,⁴⁾ ve svém věroučném rozvoji podleli kalvinismu ve značné míře, přece stojí rozhodně na půdě bratrské. Oba vzrostli v osobnosti nad jiné vysoko vynikající, povahy skvělé, muže širokého rozhledu, výborně připravené, aby stáli v čele svého národa v práci o lepší jeho budoucnosti i v boji o nejdražší jeho statky. Zvláště Václav Budovec z Budova svým snášlivým širokým stanoviskem konfessijním, neohrožeností a rozhodností, zbožným nadšením pro věc evangelia drahou ohromné většině českého lidu, znamenitě se hodí k úkolu vůdčímu ve svém národě.

62. Vydání České konfesse a novoutrakvistická konfessijní literatura v letech 1575—1608.

Jako se v konfessijní literatuře bratrské projevují vlivy a směry působící v Jednotě, tak různé směry jeví se v novoutrakvistu docházejí výrazu ve spisech konfessijních církve české.

Po roce 1575 pečovali novoutrakvisté především o vydání České konfesse. Do r. 1608 vydána byla v několika vydáních. Po první byla

¹⁾ *J. Glücklich*, Václava Budovce z Budova korrespondence z let 1579—1619, v předmluvě str. XXIX a násl. ukazuje ideovou závislost Budovcovu na tehdejší reformované theologii.

²⁾ *Vinc. Brandl*, Spisy Karla St. z Žerotína, odd. II.: Listové psaní jazykem českým 1870—1872. — *J. Dvorský*, Dopisy Karla st. z Žerotína 1591—1610 v XXVII. dílu Archivu českého. — *Josef Kalousek*, O panu Karlu z Žerotína, v Osvětě 1905, str. 238 nsl. Josef Kalousek shrnuje ve zmíněném pojednání: O panu Karlu z Žerotína, str. 241, co lze z dopisů Žerotínových souditi o jeho náboženském stanovisku, v ta slova: „Karel z Žerotína byl... český bratr, ale víru svou jmenuje názvy rozličnými, nejčastěji neurčitým pojmenováním naše nebo moje; někdy ji nazývá vere catholica, častěji... religio orthodoxa... Pokládal to, jak se zdá, za nesprávné, když katolíci bratrské kazatele jmenovali kalvínskými... Ale nežádka mluvil Žerotín tak, jako by vyznání bratrské a vyznání kalvínské neboli helvetské bylo jedno a totéž... Ale při jiné příležitosti zase Žerotín naší konfessi jmenuje konfessi... z r. 1575.“

³⁾ Srv. *Max Dvořák*, Dva denníky Dra Mat. Borbonia z Borbenheimu 1896. O Janu Opsimatovi viz dále.

⁴⁾ Dne 31. října 1610 psal Karel z Žerotína Jiřímu E. Tschernamblovi (Archiv český XXVII., *Fr. Dvorský*, Dopisy Karla st. z Žerotína str. 515): „omnibus Calvinistis, quo nomine nos haud dubie designamur“.

vydána před r. 1579,¹⁾ asi již r. 1575: byla tištěna ještě bez assekurace císařovy.²⁾ O něco později, roku 1579, dal ji vytisknouti Václav Vřesovec tiše ve svém domě³⁾ a to s císařskou assekurací. Císař Rudolf II. se proto na Václava Vřesovce hněval a jej veřejně pokáral. Další vydání obstaral Michal Španovský z Lisova a na Pacově r. 1583, tenkrát nejvyšší písař království českého, a to bez císařské assekurace, toliko, jako r. 1579, se supplikací stavů. Nad to předeslal svoji předmluvu. Tisk je velmi pěkný a jasný. Vydání toto stalo se základem pro všechna další vydání. Jeho titul zní: Vyznání víry svaté křesťanské všech tří stavův království českého, z víry těla a krev Krista Pána pod obojí přijímajících.⁴⁾ K dalšímu českému vydání pak po řadu let nedošlo, až zase r. 1608.

¹⁾ Srv. dále v hlavě 85.

²⁾ *XIV. sv. Br. arch.* f. 92 má in marg. poznámku z doby 1579—1583 (odvolává se na poznámku in f. 71. týkající se konfesse a jejího vydání r. 1579, ale nezná ještě vydání z r. 1583): „Vytisknuta jest prv nětco (t. j. před 1579) i na arku celém, ale není při ní toho potvrzení...“ *J. Jungmann* uvádí ve své Historii lit. čes. str. 198 české vydání této konfesse v 4° titulem: „Vyznání víry sv. křesť. všech tří stavův král. českého těla a krev pána našeho J. K. pod obojí přijímajících. 1575.“ jako vydání vyznání Augsburského. Ale je to patrně toto vydání České konfesse.

³⁾ V téže poznámce *XIV. sv. Br. arch.* f. 92 je zmínka o tomto vydání z r. 1579: „P. Václav Vřesovec dal tu konfessi vytisknouti tiše v svém domě Anno uts. Hněval se o to císař Rudolf a jej i zahanbil poň, kázav mu přeč z komory. Vytisknuta jest prv nětco i na arku celém, ale není při ní toho potvrzení, kteréž tuto jest, a o něž se poň nejvíc hněval císař.“ Poznámka pak, na niž se tato zmínka odvolává slovem „uts.“, je na f. 71, kde senior Jan Eneáš píše vlastnoručně in marg. o textu, jenž „jest v exempl. tištěným in 4° léta 79.“ I koriguje in marg. rukopisu bratrského České konfesse dle textu tohoto vydání z r. 1579 všechny odchylky textové rukopisu toho. Dle těchto poznámek lze přesně zjistiti i titul i text celého vydání z r. 1579. Titul zněl: „Vyznání víry svaté křesťanské všech tří stavův království českého k kšaftu těla a krve Pána našeho Jezukrista se přiznávajících a pod obojí přijímajících.“ — O tomto vydání zmiňuje se též *J. Jungmann* ve své Historii str. 198, „pak 1579 ve 4 od Václava z Vřesovic, ku konci báseň s podpisem W z W, též na konci erb půl měsíce s týmž podpisem.“ — *Zik. Winter*, Život církevní 1895, str. 180 rovněž se zmiňuje o tomto vydání, ač rok neudává: „Václav Vřesovec zjednal si do svého domu na Pohořelci impressi, v níž dal tlačit konfessi po česku i po německu, a Michal Španovský tiskl agendu českou, jak by se kněží dle konfessi v řízení svého náboženství měli chovati, ale obojí tisk jest od zemského úřadu zastaven, exempláře další zapověděny a vydané zmařeny.“ Zprávu tu čerpal asi z repliky nejvyšších úředníků zemských z doby mezi 17—28. led. 1603, kterou z koncep. v arch. místodrž. R 109—1. uveřejňuje *Jul. Glücklich*, Mandát proti Bratřím z 2. září 1602, ve Věstníku kr. čes. spol. nauk 1904, X., str. 23 a 24, kde však nejvyšší úředníci Rudolfa zaměňují s Maximiliánem a nad to i konfessi Českou s konfessi Augsburskou, pravice na konec: „jest to tištění ihned od slavné a svaté paměti cis. Maximiliána zastaveno, ty exempláře zapověděny a vyzdvíženy byly, a jim se znamenitá domluva stala, že sou se směli o to pokusiti, a museli se starati, aby ty exempláře, kteří sou tak byly vyšly, zase dostali a zmařili.“ — O téměř vydání se zmiňuje podobně i *replika císařská* z 21. února 1609 (*Budovcovo diarium*, IX. A. 8 fol. 124. — *Pavla Škály ze Zhoře*, Historie česká I., 129).

⁴⁾ *Stavové ve své duplice* z 25. února 1609 myslili patrně na toto vydání,

Německý překlad České konfesse obstarán byl pro vitemberskou akademii již roku 1575.¹⁾ Německy byla tištěna, — zpráva o tisku z roku 1579, obstaraném v Praze od Václava z Vřesovic jest více než nejistá²⁾ — asi teprve roku 1584, kdy obstaral nové vydání německé této konfesse Hendrych Kurcpach, připsal je císaři Rudolfovi samému a dedikaci tu³⁾ otiskl ve vydání svém, připojiv nad to supplikaci stavů z roku 1575, assekuraci císaře Maximiliána a výťah z desk zemských o zrušení kompaktát z roku 1567.⁴⁾

když reagující na zmínku císařské repliky o vydání České konfesse, psali: „O zá-povědi tištěné konfesse české, aby se ta kdy ze sněmovního obecného svolení, tedy zjevně zvláště z poručení císařského státi měla, vždy posavad stavové nic o tom nevědi; než zprávu mají, když jedna neb dvě osoby ze strany pod jednou něco o to k Michalu Španovskému domlouvali, že se on při císaři Rudolfovi sám osobně omluvil a při své omluvě od něho je zůstaven, s tím doložením, že císař o té do-mluvě jemu stále nic neví, což jsou od něho v živobytí zůstávající nejedni slyšeli.“ *Skála, Historie* 146. — Poněkud kratčeji *Budovcovo diarium*, IX. A. 8 f. 140.

¹⁾ Viz výše str. 318. — Srv. dále v hlavě 86.

²⁾ Nejvyšší úředníci zemští r. 1602 (Srv. výše 405, 3) mluví tu vlastně o konfessi Augsburské, ztotožňující ji s Českým vyznáním.

³⁾ Dedikaci tu otiskuje *Dan. Em. Jablonski* ve své *Historia Consensus Sendomiriensis* . . . Berolini 1731 v příloze VII., podáváje tu na str. 241—249 latinský překlad supplikace stavů z r. 1575, dále dedikace Kurcpachovy a 3 článků konfesse, totiž XIII.—XV. Dedikace ta zní (str. 245—246): „Augustissime . . . Maiestas Vestra Caesarca gratiosissime recordabitur, quae imperante . . . Maximiliano II. . . in comitiis Pragensibus anni 1575 differentiae in rebus ad religionem spectantibus obvenerint, coque tandem ventum fuerit, ut indultu Augustissimi Vestrae Majestatis Domini Parentis p. m. nos ex omnibus tribus Regni huius ordinibus sub utraque confessionem communem verae nostrae et antiquae religionis concorditer adorna-verimus, scriptoque comprehensam dictae Majestati suae . . . exhibuerimus; tuncque sacra sua Majestas nos pro iis reputaverit, qui Majestatis suae tanquam Regis Bohemiae tutela et protectione frui deberent, quique eidem Majestati ad humillimam obe-dientiam, qualis fideles subditos decet, essent obligati. Vestra quoque Majestas . . . praedecessoris vestigia premens hucusque . . . teu justus Imperator, Rex et Dominus, beneficiis illis nos tranquille frui permisit. Ut vero . . . dicta Confessio in lingua etiam germanica legeretur nosque suspicione liberaremur, quasi inter nos aliae sectae in primariis religionis articulis a nobis dissentientes laterent: eo fine . . . ego pio pro-posito confessionem illam in linguam germanicam conversam typis excudendam curavi. Vestram vero Caes. Majestatem humillime oro, ut hunc meum conatum gratiosissime approbare et clementissimus meus Imperator et Dominus permanere dignetur, cuius gratiae ego me promptissimaque et fidelissima officia mea humillime commendo. Dab. in vico Drumb, die 4. Sept. An. 1584. Mtis Vestrae R. C. fide-lissimus subjectus Henricus Kurtzbach, senior, Baro.“ Ves „Drumb“ jsou Stolinky, statek Kurcpachův.

⁴⁾ O tom podává zprávu rkp. *Historia fratrum*, díl druhý v opise v univ. knih. 17 F. 51 na str. 616, 632—634 ve zprávě Václava Budovce z Budova císaři z 18. až 19. února 1603 a v supplikaci stavů z 13. ledna 1603. Srv. *Sněmy české* X. 429, č. 323 a č. 349, str. 452. — Stavové ve své supplice praví: „Kteréžto konfessi do německé řeči od někdy pana Hendrycha Kurcpacha staršího z Trachenburku, V. C. M. rady, přeložené a V. C. M. připsané a smejšlíme i do milostivých V. C. M. rukou podané, od něho exemplář tištěný poníženě přednášíme. V němž se najde předně

Spis pak celý odevzdal asi osobně samému císaři.¹⁾ K dalšímu německému vydání došlo až r. 1609.

Latinsky Česká konfesse v letech 1575—1609 tištěna nebyla,²⁾ ač byla již r. 1575 do latiny přeložena a v překladu tom poslána do Říma.

Přese všechny překážky byla tedy Česká konfesse dosti hojně roz-šířena, a to nejen v řeči české, ale i německé.

Vedle České konfesse bylo v té době česky vydáno i Augsburské vyznání r. 1576, a to na Moravě, jak o tom bylo již výše pověděno.³⁾ Je nejisto, zda vydáno bylo také r. 1579 Václavem Vřesovcem v Praze na Starém městě.⁴⁾ Od té doby až do roku 1608 Augsburské vyznání česky tištěno nebylo, ač r. 1580 Sigmund Luchauer z Löwenberka císaře Rudolfa II. žádal za udělení výsady na 10 let, aby směl tiskem vydati a v Čechách a na Moravě šířiti konfessi Augsburskou, Melanchtho-novu Apologii, jakož i Loci communes theologici, jež na jazyk český pře-vedl.⁵⁾ Ale spisy ty vydány jím česky nebyly: patrně nedosáhl svolení.⁶⁾

Jest zajímavě sledovati, jak obě tato vyznání, České i Augsburské, se uplatňovala mezi českými evangelíky. Stavové pod obojí, ač znali zevní rozdíl obou těchto spisů, viděli v nich, pokud při-hlíželi k obsahu, dvojí výraz v podstatě jedné a téže pravdy. Proto již roku 1575 ve své supplikaci víru svou, již v konfessi České dali výraz,

Nr. 1. Naše stavův pod obojí v náboženství křesťanském a evangelistském srovnání (tedy supplikace z r. 1575). Item Nr. 2. Pojištění oustní též konfessi od . . . otce V. C. M. . . . Nr. 3. Vejtah z desk zemských, jak Kompaktata jsou minula, zadu při té konfessi do německé řeči přeložené . . .“

¹⁾ Titul jeho zněl asi stejně jako při vydání z r. 1609, jež je dle všeho otisk vydání z r. 1584. Srv. *Joh. Christoph Koecher*, *Die drey letzte und vornehmste Glaubens-Bekentnisse der Böhm. Brüder* 1741, str. 534 a 535. O vydání 1609 viz dále.

²⁾ V *Salnarově „Harmonia confessionum fidei“* 1581 rozumí se pod názvem „Bohemica confessio“ vyznání Bratrské z r. 1573. — Také v „*Corpus et syntagma Confessionum fidei*, quae in diversis regnis et nationibus ecclesiarum nomine fuerunt authentice editae . . . Apud Petrum et Jacobum Chouët“ 1612 obsažená „Bohemica confessio“ není vyznání České z r. 1575, nýbrž konfesse Bratrská, a to dle lat. vydání z r. 1558.

³⁾ Srv. výše str. 344, 2.

⁴⁾ Srv. dále v hlavě 90.

⁵⁾ Česky byly Loci vydány již r. 1545 a sice ve formě otázek a odpovědí, jak je upravil Jan Spangenberg. *J. Jungmann*, *Historie* IV., 1249 se zmiňuje o tomto vydání: „Jana Špangenbergra Loci communes Melanchtona Filipa. Otázky i kate-chismus přel. od křižovníka Kašp. V Prostějově nákl. Mart. Pražáka u Jana Günthera 1545 v 8.“

⁶⁾ *Klem. Borový*, *Martin Medek*, arcibiskup Pražský 1877, str. 123—126 dle archivu c. k. místodržitelství českého R. 109—15 (Supplikation des Sig. Luchauer von Löwenberg an den Kaiser dd. 30. Okt. 1580). Již dříve prý se pokusil, aby spisy ty rozšířil v Čechách a na Moravě. Odporouči, aby byly do češtiny pře-loženy spisy štrasburského superintendenta Dra Jana Marbacha proti nauce Zwinglianské a Kalvínské.

ztotožňují s vírou, která r. 1530 v Augsburgu byla sepsána.¹⁾ A podobně profesori vitemberští r. 1575 nazvali Českou konfessi sumou Augsburského vyznání.²⁾ I není divu, že i na dále obě konfesse v Čechách byly od mnohých zaměňovány a pokládány za podstatně jedno vyznání, a že stoupenci vyznání těchto se v Čechách a na Moravě pokládali za jedno.³⁾ Hlavní rozdíl mezi stoupenci obou vyznání záležel v tom, že ti, kdož se přidržovali Českého vyznání, tím také udržovali rozhodně souvislost s českou reformací Husovou, a tak navazující na tradice českého náboženského života, uchovávali svéráznost domácího českého náboženského hnutí. Ti však, kdo o Českou konfessi nedbali, dávající přednost Augsburskému vyznání,⁴⁾ tím již dávali na jevo, že jim mnoho nezáleží na české náboženské tradici a českém, svérázném náboženském životě, třeba jinak stáli na stanovisku náboženském podstatně stejném.

V Čechách bylo Augsburské vyznání, ač nebylo od císaře uznáno, zvláště od německé šlechty a v pohraničních krajích v zem uváděno jako norma učení, což bylo usnadněno jednak veřejným jeho uznáním v říši, jednak jeho souhlasem a obvyklou záměnou s vyznáním Českým, jež mělo výhodu, že bylo v Čechách císaři předloženo a při ústní assekuraci náboženské svobody stavů aspoň mlčky vzato na vědomí. Na Moravě v ten čas České vyznání ještě neproniklo, aspoň ne na západě, kde novoutrakvisté, těšíce se ze svobody náboženské, hlásili se k vyznání Augsburskému. Toliko na Uhersko-Brodsku vedle domácí konfesse z r. 1566 stála v popředí za Pressia i konfesse Česká, kdežto o Augsburské se nedála ani zmínka. Za to němečtí evangeličtí duchovní na Moravě — jako i v Čechách — hlásili se výlučně k vyznání Augsburskému. Stáli úplně a naprosto pod vlivem reformace německé a později částečně i švýcarské.

Věřoučný a vzdělavatelný obsah České konfesse, a tudíž i konfesse Augsburské, byl samozřejmě všude tam, kde novoutrakvisté nabyli převažy, všelijak zpracováván ve vhodné spisy k účelům bohoslužebním a vyučovacím. I stával se tak normou a pramenem náboženského života českého, a to buď v podobě agend, nebo zpěvníků, katechismů, postill a jiných vzdělavatelných spisů.

V agendách českých lze sledovati postupný vzrůst evangelického vlivu, nesmělé jeho projevy v agendách, jež ještě hodně uchovávaly ráz

¹⁾ „Jsouce my toho pravého křesťanského starobylého . . . náboženství a víry pod obojí, kteráž . . . při obecném sněmu v městě Augšpurce léta Páně 1530 v jistých artikulech sepsána . . . byla.“

²⁾ *Sněmy* IV., 476: „suma té konfessi (Augsburské) tak pěkně, krátce, zřetelně a vlastně do české řeči přeložena jest.“

³⁾ Poděbradští oznamují stavům, že jsou konfesse České jinak Augšpurské. *Zik. Winter*, Život církevní 207 dle arch. místodrž. R. 109, 14. Bez datum, asi z konce 16. století.

⁴⁾ Tak Hedericus.

staroutravvistický.¹⁾ konservativní a při tom luterský ráz v Agendě české z r. 1581²⁾ a v Závorkově „Pravidlu služebností církevních“³⁾ volnější směr ve smyslu asi České konfesse v agendárních pokusech Pavla Pressia,⁴⁾ a dogmaticky kalvinisující, ale liturgicky dosti konservativní směr v agendě kutnohorské.⁵⁾ Jsou to různé stupně vlivů a směrů, jež lze sledovati i v církevních řádech⁶⁾ i ve všech jiných konfessijsních projevech té doby.

Ještě zřejměji proniká pokrokový novoutrakvismus a postupný vzrůst evangelického vědomí v postillách⁷⁾ a kancionálech.⁸⁾ I tu ovšem, zvláště v postillách, lze sledovati různé směry, jež tenkrát v českém lidu působily, především vlivy luterské⁹⁾ a melanchthonské, ale tu a tam i vlivy více méně kalvinistické,¹⁰⁾ aniž tu však lze sledovati individuální vliv České neb jiné konfesse.

¹⁾ Srv. výše 357, 3 na konci. Rkp. v museu kr. čes. III. G. 3.

²⁾ Str. 356.

³⁾ Str. 358.

⁴⁾ Str. 348.

⁵⁾ Str. 342.

⁶⁾ Str. 340—359.

⁷⁾ Srv. *Hynek Hrubý*, České postilly. — *J. Jakubec*, Dějiny lit. čes. II., 61 násl.

⁸⁾ *J. Jakubec*, Dějiny II., 80 násl. — *J. Jungmann*, Historie, str. 132 násl.

⁹⁾ Zvláště v postille Martina Philadelphá Zámorského z r. 1592, dedikovaná morav. zemskému hejtmanu Hynku Bruntálskému z Vrbna, jenž jí dal tisknouti v Jezdkovicích u Opavy; druhé vydání vyšlo v Drážďanech u Hieron. Šice; třetí v Lipsku. — V témže smyslu je psána: Správa a naučení křesťanské, která by se lidé pobožní a v Krista Pána věřící, jdouce k večeři Páně neb k stolu božímu, chovati a připravovati měli. Sepsaná a vydaná od kněze Václava Hussonia Pacovského, hlasatele slova božího v městysi Mladé Vožici 1598. Je dedikována Zikm. Smitčickému z Smitic, na Skalách, Dubu, Frydštejně a Kostelci nad Čer. lesy. O večeři Páně učí: „Ten chléb a toto víno na večeři Páně, když se k takovému . . . užívání . . . posvěcuje a nařízením Kristovo k sobě přijímá, tedy opravdově beře proměnu svou posvátní, tak že tu již nezůstává víc prostý chléb a víno, ale již slovem a nařízením Kristovým, které tu k němu přistupuje, učiněno bývá a jest všem těm, kteříž ho požívají, pravé tělo Krista Pána . . .“ S tím srv. slova Dra. Pressia o večeři Páně v Uh. Brodu. Viz výše str. 350, 2.

¹⁰⁾ Zajímavá je postilla vydaná knězem Janem Achilem Berounským, kazatelem v Pacově r. 1595: Vějkladové kratičci na Epištoly . . . Z latinské řeči na česko přeložení . . . Předmluva je datována 1593. V kázání na neděli květnou dí: „Nyní pak mnozí Cvinglianové, když uslyší jméno svého knížete, hlavu odkrývají a kolena skloňují, slyšíce pak jméno Jezukrista, stojí nepohnutelní jako špalkové s přikrytými hlavami.“ A v neděli první po velikonoci: „Aniž také křtu dítkám odkládati nemáme, jako novokřtěnci činí.“ Citáty ty ukazují, že Achilles nebyl smýšlením Calvinista, jak o něm Regenvolscius praví. Třeba spis ten byl překlad, Achilles jistě volil k překladu spis, s nímž souhlasil. To by svědčilo, že byl směru melanchthonsko-luterského. Tomu nasvědčuje i to, že byl ordinován r. 1569 ve Vitemberce, tedy právě v sídle tohoto směru v té době. — Podobně lze souditi o Jiřím Dikastovi z jeho postilly z r. 1612, o čemž dále. — Svědectvím o kalvinistickém směru je spis „Agnus Dei. To jest kratičké vysvětlení slov sv. Jana Křtitele: Aj, beránek boží, kterýž snímá hříchy světa . . . Učiněné a vy-

Za to ve školních řádech a katechismech lze pozorovati přímý vliv jednotlivých konfessí a zvláště konfesse České. Tak příkazuje M. Petr Codicill ve svém „Řádu školním“¹⁾ z r. 1586 všem učitelům, aby předkládali žákům jádro křesťanského učení, jak je obsaženo v České konfessi. Žáci nižších tříd učí se katechismu česky a latinsky. Denně mají z něho psáti i odříkati lekci, otázku, článek. Z cizích katechismů bylo užíváno především Malého katechismu Luterova²⁾ pro třídy nižší a Chytraeova³⁾ pro třídy vyšší. Zákony školní té doby výslovně ukládají řediteli školy, pomocníkům a třídním učitelům, aby předkládali „žákům každého věku jádro učení křesťanského náboženství, srovnávající se s konfessí podanou císaři Maximiliánovi II“. Roku 1599⁴⁾ dala universita tisknouti katechismus sepsaný na základě České konfesse „Summa doctrinae religionis“. Také byl čítán na některých školách „Catechismus Peuceri“, kterým jest míněn patrně katechismus vitemberský z r. 1571 směru melanchthonského.⁵⁾ Zaváděli jej bakaláři stojící pod vlivem melanch-

dané od K. Cypriána Pešina Žateckého, služebníka slova božího na Horách Kutných.“ Dedikace ze dne sv. Matěje 1607 na Horách Kutných v Náměti. Sstoupení do pekel vykládá: „Sstoupení Kristovo do pekel jest strach, hrůza, bolesti vnitřní, trápení duše, svírání svědomí, čitelnost soudu božího a pomst spravedlivých jeho pro hříchy naše a podstoupení za nás...“ O večeri Páně dí: „Tělo jeho jest pravý pokrm a krev jeho pravý nápoj... Mluvil tu o samém duchovním jedení, kteréž se děje skrze víru.“ — O literární činnosti Cypriána Pešina viz J. Jungmann, Historie lit. čes., str. 609.

¹⁾ Fr. J. Zoubek, M. Petra Codicilla z Tullochova Řád školám městským v Čechách a na Moravě l. 1586 akademií Pražskou vydány, 1873. Při spisu tom jsou otištěny i *Zákony školní* ze starých statut university Pražské vybrané. — Srv. *Zik. Winter*, Život a učení na partik. školách v Čechách v XV. a XVI. stol., str. 589 nsl.

²⁾ České vydání z té doby je známo z r. 1581, slovensko-latinské z r. 1584, česko-německé v Drážďanech tištěné z r. 1585 (a 1729). Srv. G. Lösche, Luther, Melanthon und Calvin 1909, str. 348. — Václav Šturm ve svém spisu „Srovnání víry a učení Bratří...“ r. 1582 píše na str. 341: „V malém katechismu Luterovým, kterému se nyní obyčejně v školách dítky malé učí.“ Srv. *Zik. Winter*, Život a učení na partikulárních školách, 592.

³⁾ Gustav Frank, Geschichte der prot. Theologie I., 221: Chyträus „hält sich in seiner Catechesis (1555) gleichmäßig an seine Lehrer, Luther, Melanthon, Schnepf und Strigel, aber die Loci sind ihm die Normaldogmatik.“

⁴⁾ W. W. Tomek, Gesch. d. Prager Universität, str. 188.

⁵⁾ R. 1602 vypovídal Ondřej Rochotius Pannonius, mládenec při gymnasiu malostranském (srv. výše str. 371, 2.) „Catechismus Peuceri že se proponuje,“ odmítaje tím výtku, že by se tu snad falcký katechismus žákům vykládal. Byl tedy Catechismus Peuceri tu dovolen a samozřejmě připuštěn (*Akta university Pražské* 1601—1602, archiv zemský, Oeconomica B. 17. fol. 16), a dle všeho bylo ho užíváno i jinde. Kašpar Peucer r. 1571 měl účastenství při vydání a rozšiřování katechismu určeného pro gymnasia, Catechesis contexta ex Corpore doctrinae, významného učení, že tělo Kristovo jest v nebi místně omezeno, na rozdíl od ubikvity těla Kristova (*Alb. Hauch*, Realencyklopädie für prot. Theol. u. Kirche XV., 229) katechismu to, o němž byla řeč výše str. 77, 1, jež i Bratří oblibovali. A kate-

chismu a klonící se ke kalvinismu. Radikálnější z nich zaváděli již i falcký katechismus (palatinus),¹⁾ ovšem v latinské řeči, ale rektor universitní jej zakazoval, boje se vlády a arcibiskupa.

Hojně čítány byly spisy Luterovy a Melanchthonovy v původním textu, též spisy spolupracovníků a následovníků Luteroových a Melanchthonových, některé z nich byly i do češtiny přeloženy a vydány.²⁾ Spisy výlučných Luteránů,³⁾ zvláště pak spisy kalvínského směru⁴⁾ byly

chismus ten jest tu zřejmě míněn. Sloužil tudíž katechismus ten i v Čechách směru, jenž byl pod vlivem Melanchthonovým a klonil se ke kalvinismu.

¹⁾ Při výslechu mláďenců školních malostranských, o němž zmínka byla v předešlé poznámce a na str. 371, 2, dne 20. ledna 1602 pravil M. Bacháček rektorovi a druhým dvěma professorům, že „obává se, aby se něco horšího z toho nepřitřifilo, jestliže se s nimi dáme v odpor. Nebo se čte katechismus Palatinatus a o tom že jest prve oznámil, na kterýžto maozí se horší i subunáci i tito a to na nás svedou, že to s naším svolením se učinilo, tak že sme sami k tomu příčinu dali.“ Rektor M. Jan Adam Bystřický z Bochova podotýká k tomu: „Já jsem se k tomu ihned ozval, patrně, že sem já nic nevěděl a posavad nevím, aby se Calvinus proponovati v školách neb Ramus měl, a že se to přede mnou nikdy neoznamovalo strany Calvina, než obyčejné lekci že se čtou.“ Než ve čtvrtek po sv. Fabiánu, 25. ledna 1602, poznamenává rektor: „Téhož dne oznámil sem bakaláři Jilskému, aby katechismus Palatinatus zanechal pro nebezpečnost, které by odtud mohlo pojití, než aby repetoval Catechismum Davidi Chytraei. On oznámil, že rád učiní, a že jeho čel s poručením pánův osadních Jilských, ano i předešlej Jan Mathias Campanus. A tuto notandum, že jest ho P. M. Martin Bacháček, jsouc panem rektorem universitatis, přehlíd a nic o to neřikal a na mne *σαρματισμός* dotřítí uměl o malostranského bakaláře Tomáše Turnovského, o čemž jsem já nic (tak jakž jsem před P. M. Markem a P. M. Trojanem oznámil) nevěděl.“ (*Akta university Pražské* 1601—1602, fol. 20 a 22). Zajímavé je, že již v ten čas v osadě sv. Jilské byl značný sklon ke kalvinismu a že tu byl katechismus kalvínský vykládán. Již r. 1575 (srv. str. 265) byli v této farnosti přátelé Bratří. Později farnost tato povolala si kněze Havla Žalanského za duch. správce. Sklon ke kalvinismu tedy vzrůstal v jejím obvodu.

²⁾ Srv. J. Jungmann, Historie lit. čes., str. 197 nsl. mezi dogmatickými a polemickými spisy.

³⁾ R. 1605 vyšel spis „Vysvětlení křesťanského katechismu v kázáních, ... v kterých artikulech Kalvíni s námi Evangelistskými na odporu jsou, ... učiněné skrze Polikarpa Lajzera“. Překlad tohoto příkře protikalvinistického spisu drážďanského dvorního kazatele obstaral Tobiáš Mouřenin Smicheus, jinak Libocký, duchovní správce ve Voticích, pak v Kamenici, a spis dedikoval 4. dubna 1605 Kaplíři ze Sulevic. Tištěna byla kniha ta r. 1606 v Drážďanech u Hierona. Šyce. R. 1615 v druhém vydání vyšla nákladem Václava Závorky Lipenského, impressora ve Vel. Némčicích na Moravě. Tenkrát vydán byl proti ní spis bez udání spisovatele a místa tisku. M. V. Vrbenský, kněz Matěj Romencius, Václav Slovacijský a Zik. Crinitus a jiní zastali se postilly té v různých svých spisech a zvláštní odpovědí. Srv. *Sam. Martinus z Dražova*, Obrana, str. 215. J. Jungmann, Historie IV., 1623 a 1373.

⁴⁾ Srv. 391, 4. Postilla polského kalvínského kazatele Grzegorza Żarnowca, I. díl, přeložena byla do češtiny Českými Bratřími. Srv. *Hynek Hrubý*, České postilly, str. 169. — Rkp. překladu je v museu kral. Čes. II. C. 6. Rukopis ten je

sice v původním jazyce čítány, ale v českém překladu vycházely v té době jen zřídka a teprve v době pozdější došly hojnějšího rozšíření. Pozoruhodno je, že ze symbolických spisů různých církevních směrů toliko vyznání Augsburské a Malý Luterův katechismus byly v té době vydány česky. Také pomýšleno na české vydání Melanchthonovy Apologie a jeho *Loci communes*, jakož i celého *Corpus doctrinae* spisů Melanchthonových.¹⁾ Ale z ostatních spisů symbolických směru přísně luterského obsažených v *Liber concordiae* z r. 1580 nevyšel česky žádný v té době,²⁾ rovněž nevyšel v té době česky žádný spis symbolický směru kalvínského, ani falcký katechismus ani *Confessio helvetica posterior*.³⁾ Oba tyto směry přes to se šířily v českém lidu vlivem svých bohosloveckých fakult na české studující, jakož i spisy pronikajícími do Čech v jazyku původním a tu a tam i v českém překladě.

63. Staroutrakvisté 1576—1608.

Zatím staroutrakvismus⁴⁾ po roce 1575 patrně chřadl a vliv konsistoře pod obojí pomíjel víc a více, třeba vláda Rudolfova, v jejímž čele stál po řadu let nejvyšší purkrabí pan Vilém z Rožmberka, chránila vedle církve katolické toliko staroutrakvismus. Vláda se měla ke staroutrakvistu tím příznivěji, čím více se staroutrakvismus a jeho přední zástupce, dolní konsistoř, sblížoval s církví katolickou. Šlof vládě velice o rekatolisaci země a proto především o splynutí staroutrakvistů s církví katolickou, jak o to usiloval zvláště nuncius.

Nebylo již valného rozdílu mezi staroutrakvisty a katolickou církví, když podávání kalicha lidu bylo papežem povoleno a tudíž za rozdíl se nepokládalo. Konsistoř za vedení Jindřicha z Helfenberka tak již se poddala vlivu církve katolické, že jediný rozdíl⁵⁾

opatřen velmi četnými autobiografickými poznámkami Mikuláše Drábíka Strážnického, blouznivce bratrského, ze 17. ledna 1667. Rukopis sám připomíná písmo B. Zachariáše Aristona, aniž by se mohlo přímo z písmo usouditi na Aristona jako pisatele. Postilla sahá až do neděle Devítíniku incl., ale není ukončena. Další kázání jsou psána jinou rukou z roku 1618 a 1619 (od neděle po devítíniku 1618), a jsou to kázání samostatná a nikoli překlad ze Žarnowcovy postilly.

¹⁾ Srv. 383 a 407.

²⁾ Teprve r. 1908 vydán byl celý *Liber concordiae* česky. Viz dále hlavu 90.

³⁾ *Konfesse Helvetská* tištěna r. 1784. Viz dále hlavu 91.

⁴⁾ *K. Krojta*, *Sněmy XI.*, str. 60 nsl.

⁵⁾ O tom viz dále na str. 414 pozn. 2 *návrh nejvyšších úředníků císaři z r. 1578*. Odstavec I. zní: „Quod ad religionem attinet verorum antiquorum sub utraque communicantium, iam a catholica in essentialibus articulis non discrepare, nisi in communione parvulorum et in aliquibus externis ritibus, quantum illud in comitiis publicis, tam spiritualibus quam secularibus, videre licet.“ A *návrh nejv. úředníků císaři z r. 1583* (srv. str. 634, 1) dříve zcela souhlasně v odst. I.:

spatřován byl v podávání večere Páně nemluvnatům a v některých zevních řádech.¹⁾

Ale právě proto ztrácela konsistoř víc a více půdu v českém lidu. Již po roce 1571, kdy konsistoř byla císařem obsazena,²⁾ ztratila přízeň stavů i lidu, tím více nyní po roce 1575, jak sami ve svých stížnostech nařikají, když se ve své opuštěnosti utíkají k císaři a místodržícím a i k nunciiovi. Tak 11. října 1577³⁾ oznamují, odpovídajíc místodržitelům na jich dotaz, kde všude Bratří konají svá shromáždění v kostelích,⁴⁾ a která města královská přijímají nepořádné, evangelické kněží, že tak činí⁵⁾ Litoměřice, Kutná Hora, a to i v hlavním chrámě sv. Jakuba, kde je kněz Jan Semín ženatý, i na Náměti, kde je kněz Jakub, a k kostelu sv. Jiří je přijat Dr. Pressius za německého kazatele, dále Domažlice, Nymburk, Chrudim, Pelhřimov a Žatec. Na stavy pak konsistoř nařiká: „Nyní pak ode dvou let a výše nemůžeme přes patnácte kollátorův a vyšších stavů vyhledati, kteří by s vědomostí konsistoře naši kněží na dotčené fary přijímali.“ Spolu prosí o svěcení kněží pod obojí arcibiskupem, „nebo⁶⁾ od 10 let nám ani jeden žák ... není ordinován.“ A brzy na to 8. srpna 1578⁷⁾ při příjezdu císařově do Prahy konsistoř předkládá znovu řadu stížností císaři s prosbou o pomoc. Tisní⁸⁾ ji

„Strany náboženství pod obojí pravého starobylého, to že katolickému v podstatných věcech odporné není kromě dítkám svátosti oltární podávání a zevnitřních řádův, jakž se to z obecních sněmů duchovních a světských vyhledati může.“

¹⁾ *Jan Laetus* v předmluvě k Examen píše r. 1582 o věroučných poměrech mezi staroutrakvisty takto: „In der Lehre halten sich etliche zu der reinen Lehre (totiž Augsburskému vyznání), etliche zu der Lehr sub una, etliche sind ganz kalvinisch, doch heimlicherweise, etliche auch aus Unverstand, da sie selbst nicht wissen, was kalvinisch sei. Unter denen etliche das Nachmal des Herrn auch unmündigen Kindern reichen, etliche aber nicht. Dieser (totiž staroutrakvistů) ist noch ein ziemlicher Hauff. Aber wann ein Examen unter ihnen sollte gehalten werden, würde man derer, so kalvinisch sind, fast am meisten finden.“ Jinde dle, že staroutrakvisté „überall in Ceremonien mit denen sub una übereinstimmen ... wollen sich auch nicht im wenigsten nach dem Joh. Hussen titulieren, und also seine Commemoration schmehen, und den Mann Gottes tadeln. Die ursach, warumb sie solches thun, ist jedermann bekannt.“ — Srv. *Zik. Winter*, *Život církevní* 849.

²⁾ Srv. výše str. 25, 2.

³⁾ *Br. arch. XII.*, 322—324. Dáno v Praze v pátek po sv. Diviši 1577. — *Sněmy V.* č. 113, str. 197—200.

⁴⁾ Srv. výše str. 256.

⁵⁾ S tím srv. str. 341, 5. list *konsistoře pod obojí* děkanům z úterý po Jubilate 1578 stran posvátných olejů. Jsou tam jmenována města svrclu uvedena a nad to Pardubice, Boleslav, Jičín, Písek, Ledec, Sedlčany, Benešov, kde všude děkani jsou novoutrakvisty.

⁶⁾ Ve své supplikaci z 9. září 1575 (srv. *Vil. Slavata*, *Paměti I.*, str. 217; viz dále v hlavě 66. v pozn.) konsistoř podobně nařikala, „že od osmi let straně pod obojí mládenci k ouřadu svatého kněžství nejsou ordinováni“.

⁷⁾ *Sněmy V.*, č. 158, str. 300—302.

⁸⁾ Stížnosti v této větě obsažené se opakují již z žádostí dřívějších, a shrnuty byly již v supplikaci z 9. září 1575. Srv. výše pozn. 6.

veliký, nikdy nebyvalý nedostatek pořádného kněžstva, stěžují si do pikartských a sektářských schůzí, dále, že města proti řádu starobylému a proti přímé záповědi učiněné jim od císaře bez vědomí konsistoře přijímají kněží nepořádné (evangelické); páni pak a rytíři na svých gruntech obsazují fary od starodávna přináležející k duchovní správě konsistoře kněžimi nedbajícimi řádů konsistoře. Hejtman pardubický pak povolává děkany a faráře nepořádné a obtěžuje pořádné a dává do vězení. Však s větší strany i kněží, kteří se ke konsistoři hlásí, se zženili, a konsistoř pro nedostatek kněžstva a pro ty, kteří je proti konsistoři zastávají, nemůže toho zastaviti. Stříbrští, Hradečtí, Velvarští, Žatečtí, Písečtí, Sedlčanští, Nymburští a jiní mnozí napomínání konsistoře nedbají. Na konec prosí o obnovení konsistoře, jež vymírá. A brzy na to 17. z á ř í 1578¹⁾ konsistoř dohnána nedostatkem kněžstva znova obrací se na císaře a ze žádosti poslední, právě zmíněné, opětuje nejpřednější svou prosbu, „pro veliký a prve nikdy nebyvalý kněžstva pořádného nedostatek“, když od léta 1567 „až do nynějška, totiž za 11 let, ani jeden žák nám není ordinován,“ a prosí, by císař u papeže projednal, „aby pan arcibiskup nám žakovstvo ráčil moci ordinovati.“²⁾

Rada královská rada by konsistoři v této věci přispěla. Aspoň ve svém návrhu císaři z r. 1578³⁾ ujímá se vřele konsistoře a ve smyslu její supplikace z 8. srpna 1578³⁾ předkládá císaři zprávu o po-

¹⁾ Otiskl Klem. Borový, Ant. Brus, č. 43, str. 299 nsl.

²⁾ V *Arch. Vat.*, Misc. Arm. II., Tom. 103, ff. 445—447 jest rkp.: „*Caesareae Maiestati proponenda et declaranda.*“ Opis této listiny, jako i jiných výše již zmíněných některých listin Theinerem neotištěných, je nyní v zem. arch. král. čes. Listina ta není datována. Ale spadá do r. 1578, jak ukazuje obsah její. Jest to XVII. článků, v nichž jsou vylíčeny náboženské poměry v zemi se stanoviska starotrakvistické konsistoře spolu s návrhy pro císaře, jak by se mělo odpomoci nedostatku tu vylíčeným. V článku II. je zmínka, že „modernus archiepiscopus“ zřízen byl k svěcení kněží pod jednou i pod obojí. Arcibiskupem je míněn Antonín Prus (zemřel r. 1580), jak vysvítá i z jiných zmínek zcela zřejmě. Ve IV. odstavci je zmínka o České konfessi z r. 1575. V odstavci VI., kde se připomíná šestero způsobů porušování a nedbání mandátů z r. 1575, uvádí se na místě posledním, tedy patrně případ z poslední doby, že hejtman statků pardubických dosazuje kněží sám a jednoho kněze docela držel i v žaláři. To poukazuje na r. 1576. (Srv. *Zik. Winter*, Život církevní, str. 348 a 349.) V odstavci pak VIII. se poukazuje na stížnosti konsistoře „*Suae Majestati et ante etiam regi existenti vel etiam locumtenentibus fere a tribus annis porrectas et sine executione manentes.*“ Třemi lety jsou míněna léta 1576—1578. — Jest to dle všeho návrh nejvyšších úředníků císaři na základě konsistořské supplikace nahoře zmíněné z 8. srpna 1578, s jejímž obsahem se tento návrh z valné části kryje. — Srv. zmínku na str. 412, 5 o prvním odstavci tohoto návrhu, na str. 25, 2 zmínku o konsistoři; srv. i poznámky následující.

³⁾ *Návrh císaři z r. 1578* poukazuje v odstavci VI. „3. quod civitates antiquam religionem mutant, sacerdotes contra consistorium defendunt et illegitimos recipiunt, 4. quod collatores in parochias ad consistorii ius pertinentes sua auctoritate sacerdotes cosque illegitimos inducant, eosque cum religione peregrina ferant et defendant, 5. quod multi in iurisdictionem consistorii et ius spirituale sese

měrech v církvi pod obojí s podrobnými návrhy, jak všem těm nesnázím odpomoci.¹⁾ Zvláště radí císaři v čl. IX. předložiti sněmu všechny protizákonnosti novotrakvistů a Bratří, by vše bylo uvedeno v starý řád, sice „actum erit de religione antiqua catholica in hoc regno“. Doporoucí, aby arcibiskup, jak to původně míněno bylo, kněží jedné i druhé strany světil, je s konsistoří spravoval a udržoval v dobrém řádě. XI. Nechtěl-li by císař sněmem o těch věcech jednati, mohlo by se to pomalu usnadniti tak, že by měla býti opatřena konsistoř, by se pak mohla dohodnouti s arcibiskupem, aby byl dostatek kněží, a aby do měst královských mohli býti dosazeni děkanové. Tak by mohla počíti reformace. Podmínkou je, aby podkomoři se nemíchali do věcí duchovních, a aby do rad městských dosazoval osoby pokojné. Na státcích královských nutno je provésti včas reformaci všech kněží a hejtmanu zabrániti vliv ve věcech církevních. XIII. Kollátorům by měl býti vydán mandát, by kněží nepořádné vybyli a řádné kněží přijímali od církevní vrchnosti. XIV. Ježto Pikarti a sektáři bez strachu shromáždění konají ve chrámech a svodí i osoby znamenité a své poddané násilně k své sektě nutí, císař nechť dobře rozumí, co činiti, když sekta ta je v království odsouzena a zakázána. XV. Také ženění kněží, jež se zmohlo, jak nikdy před tím, císař mandáty bude moci zabrániti. XVI. Nade vše je pak potřebí, aby universita byla reformována a uvedena ve dřívější stav, zvláště by mládež nebyla vyučována ve věcech náboženských v rozporu se starým náboženstvím katolickým.

Takové žádosti²⁾ a návrhy císař od let přijímal, ale nevyřizoval. Tak ponechána byla volnost dalšímu rozvoji. Zatím konsistoř ve své

immittant idque usurpant“. Příkladem toho uvádějí pardubického hejtmana (Sr. 414, 2). — Tyto i ostatní stížnosti v čl. VI. uvedené i obsahem i pořadem souhlasí úplně i se stížností konsistoře z 8. srpna 1578 i se stížnostmi, na něž poukazuje konsistoř ve své žádosti nunciuovi Malaspinovi 20. února 1579 jako na stížnosti dřívější. (*A. Gindely*, *Gesch. d. Böhm. Brüder* II. 489). — V člancích dalších VIII. až XVI. (f. 446 a 447) předkládá král. rada řadu návrhů na odpomoc, jak o tom nahoře je zpráva.

¹⁾ Odstavce, jichž obsah nahoře není uveden, jednají o tomto: I. Staří pod obojí v základních věcech neliší se od katolíků. II. „Modernus archiepiscopus procuratus est,“ aby světil kněží pod jednou i pod obojí a je spravoval. Dále je zmínka o svěcení kněží do r. 1567 a že stran interdiktů dalšího svěcení nebyly příčiny nikdy zřejmě označeny. III. Konsistoř pražská vždy byla a jest v moci králově. IV. Hned od toho času, jak konsistoř r. 1571 byla v moci královské zanechána, počali mnozí si jí nevážiti. Vznikaly sekty, až r. 1575 vznikla Česká konfesse „per extraordinaria personarum saecularium „conventicula“. V. O výnosech Maximiliánových proti sektám a Pikartům z r. 1575. VI. Šestero porušování a nedbání mandátů těch. Stížnosti konsistoře v těch věcech „a multo tempore diserte relata et commemorata“ zůstaly bez odpovědi. VII. Nutno je, aby císař se rozhodl odpomoci. VIII. Předem nutno, aby císař dal stížnosti konsistoře „fere a tribus annis porrectas“ shledati a uvážiti, a pak aby dal na ně odpověď. XII. O kněžích a hejtmanu v Pardubicích. XVII. Ochota k podání podrobnější zprávy.

²⁾ O takových dalších žádostech *K. Krojta*, *Sněmy XI.*, str. 57. — V té době byla asi sepsána supplikace, která jest zachována v *XIII. sv. Bratr. arch.*

opuštěnosti, jsouc vedena administrátorem Jindřichem Dvorským z Helfenberka, navazovala víc a více styky s církví katolickou za účelem těsnějšího spojení, o něž s druhé strany pracoval nuncius a zástupci církve katolické.¹⁾ Konsistoř sama, sestávajíc ze starých assessorů, vymírala, tak že roku 1579 bylo jen pět členů konsistoře.²⁾ Důležitý obrat nastal, když 10. září 1581 císař novému arcibiskupovi Martinu Medkovi svěřil³⁾ dozor a správu všech katolických i utrakvistických far na svých královských statcích. A další důležitý krok následoval. Dne 12. prosince 1581 konečně vyhověl⁴⁾ císař žádostem o obnovu konsistoře a před svým odjezdem z Prahy obnovil konsistoř, postavil jí v čelo za administrátora Václava Benešovského, faráře na Prosíku, a doplnil ji starými kněžími. Dosavadní starý administrátor Dvorský⁵⁾ zůstal členem konsistoře. Nová konsistoř učinila přísahu arcibiskupovi a tím se mu podřídila ve značné míře.

Stavové měli o příčinu více poukazovati, že konsistoř ta „není pořádná“, a proto na ni nedbali. Konsistoři samé rychle ubývalo členů. R. 1583 zase jen pět osob pozůstávalo v konsistoři.⁶⁾ I v městech

fol. 265: „Supplikace, kterou podali císaři administrátor a faráři konsistoře arcibiskupství Pražského pod obojí přijímajících . . . v pondělí po památce sv. Lukáše 1583.“ Právě se v supplikaci té, že „více než dvanácte let žádný nám žák . . . svěcen není.“ To ukazuje na rok 1579 nebo 1580. Srv. supplikaci z 17. září 1578 (str. 414), kde se mluví o 11 letech, a z 11. října 1577 (str. 413), kde se mluví o 10 letech. Zdá se, že supplikace ta byla sepsána r. 1579 či 1580 a ať již tenkrát byla či nebyla předložena, byla upravena znovu r. 1583 a 21. října také byla předložena. Žádost sama má obsah v celku stejný jako žádosti dřívější, tak že lze souditi, že bývaly používány supplikace dřívější jako předloha pro supplikace pozdější. Srv. dále str. 416, 6.

¹⁾ Kam. Krofta, Sněmy XI., str. 57, zvláště srv. pozn. 247.

²⁾ Tamže, pozn. 246, Sněmy V., str. 516. Konsistoř 3. června 1579, prosíc o obnovení konsistoře, dokládá: „quinque enim consistoriani supervivimus.“

³⁾ Viz str. 323.

⁴⁾ Kam. Krofta, tamže, str. 57.

⁵⁾ Zemřel 15. září 1582 jako katolík. Al. Kroesz, Geschichte der böhm. Provinz . . ., str. 590.

⁶⁾ Tak píše konsistoř ve své supplice z 21. října 1583 (Bratr. arch. sv. XIII., fol. 265. — Srv. Kam. Krofta, Sněmy XI., str. 58, pozn. 254), o níž byla řeč výše str. 416, p. 3 z 415. Naříká: „Pikharté a sektáři čím dál tím více se rozmáhají a sllí, v městech Pražských zjevně se scházejí, křtí, oddávají . . . Kněžstvo v řádu . . . státi nechce a větší díl se jich zzenilo a jini . . . řády církevní složili a do kostelů luteriánský a pikhartský řád uvedli . . . Kollátorové jich i města proti nám zastávají . . .“ — Při této supplice uvádí Bratr. arch. XIII., fol. 266—269 „Partikulář neb instrukci k též supplikaci náležející Jeho Milosti císařské předložiti.“ Jest to zřejmě návrh nejvyšších úředníků císaři na základě supplikace této, jako byl návrh již výše uvedený z r. 1578 (str. 414 a pozn. 2), s nímž je „Partikulář“ z r. 1583, sepsaný patrně na základě zmíněného návrhu z r. 1578, zcela souběžný. Partikulář sestává z XVI. článků, jež se kryjí s články I.—XVI. návrhu z r. 1578 a to poněvíc doslovně, a jen jsou upraveny dle pozdějších poměrů. Článek XII. o pardubickém hejtmánu z r. 1578 je roku 1583 vynechán,

královských vliv její pomíjel víc a více. Města vzpírala se přijímatí kněží od konsistoře a dosazovala kněží evangelické, odpírajíce konsistoři poslušnost. Také universita nedbala již na konsistoř. Profesori přestali čísti mši. Nadarmo v Praze vlada poroučela konati procesí:¹⁾ rektorové škol na procesí přestali chodit, a rektor university nedal se pohnouti, by je k procesí vyzval. Jen někteří pražští kněží byli poslušni konsistoře, města odpadala jedno za druhým. R. 1589 bylo jen sedm měst, která uznávala konsistoř. Kollátorů konsistoř již se vůbec vzdávala.²⁾

Poměry v utrakvistické církvi byly tím neutěšenější, že arcibiskup stále odpíral světiti jí kněží, čině podmínkou,³⁾ aby se utravisté — s jedinou výjimkou večere Páně pod obojí — vzdali všech ještě zbývajících zvláštností, tedy i podávání večere Páně nemluvnatům, na němž lid přece jen místy lpěl, a aby se úplně poddali arcibiskupovi, nejsouce již Husity, ale jen přijímajícími pod obojí. Arcibiskup Medek⁴⁾ doufal, že staroutravisté nedostatkem kněžstva a vymíráním konsistoře — r. 1585 byli jen tři členové konsistoře⁵⁾ — budou donuceni, aby se mu cele podřídili a spojili s církví katolickou. Vskutku došlo k tomu, že r. 1587 administrátor s konsistoří tajně, aby lid se nebouřil, před nunciem, jesuity a katolickými kněžími přísahou se zřekli hu-

a proto články VII.—XI. jsou poněkud jinak číslovány. Ale články I.—VI. a pak XIII.—XVI. jsou i číslovány zcela stejně. Nejen konsistoř ve svých supplikacích, ale ještě více rada královská používala tu zřejmě pro své starých předloh, a jen je upravila. Pozoruhodno je, že Partikulář z r. 1583 se zmiňuje, že supplikace konsistořské „od pěti let téměř podávané“ zůstávají bez vyřízení. To ukazovalo by na rok 1580 či nejpozději 1581, ježto nejen „o předešlém panu arcibiskupovi“ je zmínka, ale i o „nynějším“. Snad byl tedy Partikulář ten sepsán r. 1581, ale pak použit při předloze r. 1583. — A ve stížném listě z 27. července 1585 (Bratr. arch. sv. XIII., fol. 416—419) konsistoř naříká: „Kněží již mnozi na větším díle sou se v městech i ve všech zzenili a řády svatě cirkve opouštějí. Jsouce od nás citováni, státi nechťejí, a města v tom je zastupují, náboženství nové pikhartské v městech začínají, neb sobě již bez konsistoře naši na potupu její . . . tato města . . . kromě měst panských sami o své újmě kněží berou, jako Hora Kutná, Chrudim, Sušice, Domažlice, Žatec, Slaný, Beroun frankfurtské a jiné neřádné mladé kněží přijímají . . . Pikharti . . . se scházejí . . . nyní více nežli prve, jindy do zborův, nyní pak do kostelův, kněží vyhánějíce, a své Bratry tam uvodí jako v Vinoři . . .“

¹⁾ Stížnost konsistoře 27. července 1585: „Rectores školní, páni bakaláři, jsou nám v náboženství odporní . . . na processí . . . nechodí, nýbrž processí i modlářství nazývají . . . Ku panu rektoru universitatis jsme vyslali . . . žádaje ho, aby to opatřil, poněvadž svých farářův bakaláři a rectores školní poslouchati . . . nechť, a jim poručil, aby na processí se žakovstvem šli, z čehož žádný z rektorův školních a pánů bakalářů těch jest neučinil, krom jediný . . . Však sme toho nic při něm obdržeti nemohli . . . Konsistoř naše tak jest zmenšena, toliko tři osoby živé v ní zůstávají . . . Br. arch. XIII., f. 416—419.

²⁾ A. Gindely, Gesch. d. böhm. Br. II., 313.

³⁾ Theiner, Annales III., 546.

⁴⁾ K. Krofta, Sněmy XI., 63 nsl.

⁵⁾ Tamže, str. 60. Srv. výše str. 416.

sitských zvláštností s jedinou výjimkou večere Páně pod obojí, a to ve smyslu papežského povolení kalicha, prohlásili se ochotnými přijímati katolické kněží na své fary a své kandidáty před svěcením dáti vyučovat jesuitům. Teprve tu, a to ještě až 14. července 1591, aby se zabránilo šíření sekt, vyhověno přemnohým do té doby marným žádostem o obnovení konsistoře. Administrátorem jmenoval císař Fabiána Rezka Strakonického, dřívějšího kanovníka pražského, přestoupilého k staroutrakvistům, muže bezcharakterního, a jemu po bok postavil 12 konsistoriánů, z nichž však asi jen pět¹⁾ bylo vskutku ještě staroutrakvisty. Již v prosinci 1591 administrátor přísahou zavázal se nunciovi k naprosté poslušnosti církve katolické, prohlásiv za proklaté všechny bludy husitské, zvláště posluhování svátosti oltářní nemluvnatům a vůbec posluhování svátosti oltářní bez zpovědi, načež byl kleče přijat v jednotu církve katolické. Dne 29. srpna 1592 přísahou podobnou zavázalo se k naprosté poslušnosti papeže a arcibiskupa 50 kněží,²⁾ mezi nimi 5 konsistoriánů, slibující, že budou zachovávat všechny katolické řády kostelní, o Husovi smýšletí a učiti, jak rozhodla církev, zamezovati oslavu Husovu, svátost oltářní nemluvnatům nepodávati, dospělým jí přísluhovati jen po předcházející zpovědi a lid navykati na přijímání pod jednou. Konečně odebral se administrátor r. 1593 do Říma, aby tu 1. září v kongregaci sv. oficia ve smyslu plné moci dané mu konsistoří slib kněží kleče opakoval a aby složil vyznání víry dle koncilu Tridentského. I byla dána administrátorovi a oněm padesáti kněžím papežská absoluce. A papež konečně dovolil arcibiskupovi, aby světil utrakvistické kněží, kteří by ovšem dali mu stejnou záruku. Tak uvedl administrátor kněží pod obojí do lůna církve katolické, a proto asi na konec vzdal se úřadu administrátorského, — jehož zaniknutí aneb aspoň úplné podřízení bylo arcibiskupovým vřelým přáním. Rezek odměněn olomouckým kanovnictvím.

¹⁾ K. Krofta, Sněmy XI., 66, pozn. 280 zjišťuje jména členů konsistoře a zvláště oněch pěti staroutrakvistů.

²⁾ Jich seznam ve Sněmích VIII., 334 opravený K. Kroftou, Sněmy XI., 68. Ze seznamu toho lze poznati, kde všude v ten čas ještě staroutrakvističtí kněží byli, totiž na 10 farách v Praze, dále děkani v Slaném, Novém Městě n. Met., Jaroměři, Táboře, Žebráku, Kasejovicích a v Sušici, kněží v Roudnici, Chlumu, Železně u Chrástán, Dublovicích, Hostivaři a v Lidicích. — U ostatních nelze zjistiti místo, kde působili. U některých odkazují jména míst: Lomnice, Adorff, Praha, Rousínov, Choceň, Turnov, Strakonice, Kutná Hora, Roudnice asi na jich původ. Dva jsou ze Slovenska. V celku je zřejmo, že staroutrakvisté se uchovali vedle Prahy jen v některých městech královských a tu a tam v městech a vsích na panstvích královských a katolických pánů, kde byli dosazováni a spravováni arcibiskupem. Aspoň Žebrák a Lidice patřily ke statkům královským, Roudnice a Dubovice byly na panství Viléma z Rožmberka a jeho manželky Polyxeny, Kasejovice na panství Adama ze Šternberka, Železná na statcích Pražské kapituly. Někteří z nich byli asi k podpisu poměry přinuceni.

Ale staroutrakvistické rady městské nemínily se vzdáti svých některých husitských zvláštností a své konsistoře, aby tak splynuly s církví katolickou, nýbrž žádaly o nápravu konsistoře. Než teprve 29. dubna 1594 vyhlášen v kanceláři královské od nejv. purkrabího v přítomnosti arcibiskupově novým administrátorem slanský děkan Václav Dačický,¹⁾ jež císaři doporučil nový arcibiskup Zbyněk Berka, ač Dačický byl ženat a měl dospělé dcery. Za tohoto administrátora vlivy katolické ve staroutrakvistismu mocně, uplatňovány a význam konsistoře všemožně omezován. Zvláště na statcích královských,²⁾ kde také novému arcibiskupovi svěřeno bylo právo osazovati a visitovati všechny fary, dosáhl arcibiskup značných úspěchů: zavedl tu, čehož dříve nebylo, bohoslužební řády katolické, vypudil všechny duchovní správce evangelické, nahradil je kněžími s biskupským svěcením a všechny tamní kněží zavázal, aby poslušni byli arcibiskupa, aby husitská konsistoř neměla na ně práva. A vskutku lid začal si tu zvykati i na ušní zpověď, a podávání svátosti oltářní nemluvnatům tu pominulo. Na druhé straně vyšel arcibiskup staroutrakvistům vstříc ve svěcení jich kněží, jak mu to papežem dovoleno, ale jen potud, pokud to bylo v zájmu církve katolické, pokud by nejen přísahou se zavázali k Tridentskému vyznání víry katolické,³⁾ ale také vyznání to a poslušnost arcibiskupovi

¹⁾ Marek Bydžovský, Diarium Rudolphi (rkp. v univ. Praž. XVII. G. 22), f. 277. Den na to 30. dubna obnovena rada v městech pražských panem Adamem z Hradce, nejv. purkrabím, a purkmistru a konšelům Starého i Nového města dána instrukce, by schůzi Bratří nijak nedopouštěli a účastníky udali v kanceláři J. M. C.; na procesi pak aby osoby úřední bez výmluv všichni šli. — O šíření se Bratří v Praze r. 1595 a 1598 viz výše na str. 338, 8.

²⁾ Srv. str. 337. K. Krofta, Sněmy XI. 74. — Vilém Slavata, Paměti I. 47.

³⁾ Příklad ta je otištěna česky v Apologii druhé jako 12. příloha (Šubert, str. 79), a sice i s dodatkem připojeným po roce 1605. Text latinský je v zem. arch. dle zápisu anhaltského agenta Jakuba Quelwicze ve věv. anhaltském archivu v Srbišti, odd. Dessau, A. 9^a I. C. Nr. 1^a, fol. 33—35. Jak. Quelwicz poznamenává na rubru: „Atque hanc esse aiunt doctrinam Hussi, quod falsissimum est. Nam si talis doctrina Hussi fuit, cur eum combusserunt.“ Na konci pak textu přísahy připojuje toto: „Qualis doctrina Hussi, vel uti pontificii aiunt, haereses eius fuerint, testantur illi ipsi in actis concilii synodici, ex quibus haec pauca sunt: 1. Ecclesia est coetus electorum Dei in Christo ad vitam beatam praedestinatorum. 2. Caput eius non est papa, sed Christus, et solus noster mediator. 3. Norma et iudex ecclesiae est verbum Dei. 4. Coena domini sub utraque celebranda. 5. Transubstantiatio nulla in coena credenda. 6. Papae et omnibus clericis non competere dominia temporalia, sed illis auferenda. 7. Excommunicationem ad solam spiritualem castigationem extendi. 8. Papam, quia contraria verbo Dei docet et instituit, esse Antichristum. 9. Purgatorium omnium fidelium fieri per Christum in his terris. 10. Qui vendunt et emunt sacra, omnes esse simoniacos et haereticos. Post combustum Joann. Hussum eadem doctrina fuit repetita et promulgata in publicis comitiis regni Bohemiae Pragae anno 1417, 1421, in montibus Guthnis 1485, Pragae 1524. Et confessio Bohemica secundum hanc doctrinam conscripta anno 1575 Caesari Maximiliano oblata, et huic imperatori Rudolpho anno 1603 et nunc hoc anno 1609 exhibita. Ex quibus omnibus apparet, qui sunt veri, qui adulterini

osvědčovali. V letech 1592—1597 vysvětil sedm kněží pod obojí, ale vzpíral se pak další světiti, poněvadž prý „z poslušnosti k arcibiskupovi se vyvlekli“. Ježto pak administrátor Dačický pro nedostatek jiných kněží trpěl kněží ženatě a „frankfurtské“ či „doktorské“ a sám byl ženat, vzrůstala proti němu¹⁾ nespokojenost arcibiskupova a kruhů katolických, až našla se záminka, aby byl administrátor r. 1604 docela dán do vězení arcibiskupského a s úřadu svého sesazen, a nic nedbáno na to, že lid se bouřil. Nunciiovi a straně katolické šlo jen o to, aby konsistoř zůstala neobsazena, a aby její pravomoc přešla na arcibiskupa, anebo aby konsistoř byla zcela pokatoličena dosazením administrátora v srdci katolického a ochotného se poddati pravomoci arcibiskupově. Skoro celý rok zůstal úřad ten vskutku neobsazen. Až teprve když v době vpádu uherského na Moravu i v českém lidu počalo vířiti a stavové pod obojí na sněmu letničním 1605 otázku náboženskou snažili se znova rozvinouti a důrazně žádali o obnovení konsistoře, dosadil císař 8. června 1605 churavého a proto se vzpírajícího faráře zderazského Jana Benedikta za administrátora. Na chvíli tak zadržena zkáza konsistoře a staroutrakvismu. Ale staroutrakvismus ovšem přes to i s konsistoři zřejmě byl blízký rozkladu.

64. Napiaté poměry náboženské a první zápas o svobodu náboženskou počátkem 17. století.

Počátkem 17. století dospívaly náboženské poměry k rozhodnému řešení, ale vždy více stávalo se zřejmým, že nelze očekávati klidné rozuzlení, nýbrž spíše roztětí gordického uzlu.

Ve straně pod obojí směr nejkonservativnější, staroutrakvisté, ztráceli víc a více oporu v lidu i téměř veškerý vliv mezi stavy vyššími i v městech. Za to směry evangelicky pokrokové a radikální velice vzrostly a vzájemně se sblížily. Bratří, nejrozhodnější křídlo strany pod obojí, nabyli značně většího významu, když nejbohatším českým pánem stal se stoupenec Bratří Petr Vok z Rožmberka,²⁾ jako bratr a dědic nejvyššího purkrabího Viléma z Rožmberka, zemřelého r. 1592, jenž byl do té doby vůdcem strany katolické; Petr Vok, od dávna příchylný

Hussitac.“ Oba dva směry pod obojí, směr staroutrakvistický a novoutrakvistický, jsou tu charakterisováni několika rysy, ale ostře ve svém poměru k Husovi, a zřejmě tu znázorněna propast mezi původním husitismem a staroutrakvisty koncem 16. století.

¹⁾ Srv. A. Podlaha, Úpadek strany pod obojí ve stol. XI. Sborník hist. kroužku. Druž. Vlast. 1904, str. 226.

²⁾ Jos. Salaba, Korrespondence kněze B. Mat. Cyra s Václavem Březanem a Petrem Vokem z Rožmberka (Věstník kr. čes. spol. nauk 1900 č. IX.). Petr Vok nezúčastnil se jednání o Čes. konfessi r. 1575, ježto byl tenkrát svými věřiteli pro dluhy soudně stíhán.

k vyznání Augsburskému, od r. 1582 vlivem své manželky Kateřiny z Ludanic přijatý seniorem B. Jakubem, duch. správcem horaždovickým, do Jednoty, přijal B. Jindř. Švarce ze Semanína za svého kazatele a později užíval církevních služeb B. Mat. Cyra, správce sboru ve Voticích, jenž měl na něho jako duchovní rádce veliký vliv. Ač sám císař Rudolf dával tomuto přednímu pánu pro jeho bratrské smýšlení svou nelibost důtklivě na jevo, Petr Vok jen na čas tajil svůj poměr k Bratřím, ale pak tím více poddával se jejich vlivu, — a tím posilňoval jejich význam. Také po městech a i v samé Praze počet Bratří vzrůstal. R. 1590 naříká konsistoř,³⁾ že „přední osoby ve všech třech městech Pražských do sekty Bratří Bolešlavských jsou se dali a v houfech velikých své schůzky do domů jistých činí, tak že v kostelích našich v dosti malém počtu lidu bývá.“ A podobné stížnosti se opakovaly i v letech dalších, jako r. 1595 a 1598.⁴⁾ Bylo zřejmo, že novoutrakvisté a Bratří, strany tak mocně zastoupené nejen ve všem obyvatelstvu, ale i mezi předními stavy, a stále vzrůstající, nemohou býti již na dlouho zatlačovány do pozadí jako náboženství v zemi zákonně neuznaná anebo docela i stíhaná.

Než i strana katolická stávala se stále výbojnější. Živlové mírnější v ní ztráceli vliv, za to směr útočný a výbojný, pěstovaný zvláště jesuity, dostával se stále více do popředí a již ovládal celou stranu. Početně strana katolická vlastně nevzrůstala. Nelze sice podceňovati četné přestupy k církvi katolické v té době, zvláště pak přestupy mnohých šlechticů,⁵⁾ jimž záleželo na přízni vládní, — tyto přestupy nabyly většího významu teprve později —, ale co početně na jedné straně církev katolická⁶⁾ získala, ztrácela ještě u větší míře ne sice odstupy šlechty,⁷⁾ ale odstupy lidu k straně pod obojí a Bratřím, zvláště pak i tím, že přemnohé fary, dosud obsazované staroutrakvisticky anebo i katolicky, nejen víc a více byly pronikány živly novoutrakvistickými a bratrskými, ale dostávaly se i do správy farářů evangelických aneb i bratrských. Kláštery, arcibiskup a rozhodně katolicky smýšlející páni všemožně se snažili na svých panstvích lid poddaný rekatolisovati anebo aspoň udržeti pod vlivem staroutrakvistické konsistoře a dosazovali mu kněží katolické a biskupsky svěcené. Ale přes to vše kvas evangelický a bratrský pronikal

¹⁾ Kl. Borový, Martin Medek, str. 196 (Prosba konsistoře k císaři z ledna 1590). Bratrským kazatelem v Praze býval duchovní správce v Tuchoměřicích, odkud do Prahy dojížděl, jako i senior B. Jan Efraim, jenž v Praze r. 1600 v XXI. ned. po sv. Trojici umřel. Jos. Fiedler, Todtenbuch, str. 294. — Srv. Jiroček, Rukověť I. 179.

²⁾ Srv. výše na str. 338, 8.

³⁾ Srv. Spis mladých kněží Bratrských (M. Sam. Martinus z Dražova, Třicet pět důvodů, vydal Jos. Müller, str. 46).

⁴⁾ Kroesz, Geschichte d. böhm. Provinz der Ges. Jesu I., 213, 215 nsl., 563.

⁵⁾ Šlechta katolická téměř neodstupovala. Aspoň o Moravě r. 1619 píše Spis mladých kněží Bratrských, tamže 43: „Za lidské téměř paměti žádný v Moravě z papeženských pánů v své religii neodstoupil.“ Podobně bylo i v Čechách.

i v jejich panství, a nebylo lze mu mocí stavěti hráz. Ale třeba početně strana katolická nerostla, mělo veliký význam, že v ní přibývalo vlivem jesuitů a vládní přízně vždy více rozhodnosti, sebevědomí a naprostého odporu ke všelikým ústupkům novoutrakvistům a zvláště Bratřím. Čím více osobnosti takového smýšlení vstupovaly do popředí a nabývaly vlivu ve vládě, tím bylo zřejmější, že vláda nespojí dobrovolně k ničemu, co by mohlo haeretikům zajistiti svobodu a rovnoprávnost. Naopak: cílem této radikální strany katolické, vedené jesuity a nunciem, bylo potlačiti haeretiky třeba mocí a násilím. Čím více viděli zevní bezvýslednost dosavadního svého duchovního zápasu s haeretiky v Čechách, tím více očekávali — po příkladu daném zvláště v zemích rakouských a štyrských — od rozhodného postupu vládní moci, jež se víc a více soustřeďovala v rukou jich stranníků. To směřovalo ovšem k řešení otázky náboženské v Čechách mocí a násilím, třeba v mezích zákona.

Vlivu¹⁾ nunciovu, arcibiskupovu, jesuitů, jakož i v jich duchu odchovaných katolických vysokých úředníků, nutno připočísti, jestliže počátkem 17. století vláda Rudolfova, do té doby nerozhodná a proto novoutrakvistům a Bratřím ne nemilá, přechází k rozhodnému útoku proti novotářům. Generace odchovaná jesuity zahajuje konečně boj proti haeretikům v zemích českých k jich zničení, a císař Rudolf II. stává se jich povolným nástrojem. Na Moravě²⁾ zhoršily se poměry nekatolíků — zvláště vlivem kardinála Františka z Dietrichštejna, biskupa olomouckého (od r. 1599) tak, že se říkalo, že „katolíci jedí a pijí (u plného stolu svobody), evangelíci smějí se na ně pouze dívatí“. V Čechách³⁾ pak česká kancelář pod správou nejvyššího kancléře Zdeňka z Lobkovic⁴⁾ od r. 1599 tak se utvářela, že již byla podobnější konsistoři než královské kanceláři. Zaujalit místo místokancléře Želinského a sekretáře Müllnera horliví katolíci Jindřich z Písnice a Jan Mencl. Také jiné vysoké úřady,⁵⁾ jakmile se uprázdnily, obsazoval císař v letech 1599, 1600 a dalších dle přání nunciova⁶⁾ a arcibiskupova, jakož i svých příbuzných a svých katol. rádců, dobrými, rozhodnými katolíky. Až na mírného Adama ze Šternberka, nejvyššího zemského sudího do r. 1602, pak nejv. komor-

¹⁾ O tomto vlivu nunciové v době 1599—1618 podává důležité zprávy na základě zpráv nunciů z té doby Jan Bed. Novák, O důležitosti zpráv nunciů pro sněmy české (Vojtěch Nováček, Zprávy zemského archivu království Českého, sv. I., 1906, str. 62 nsl.). — Srv. K. Stloukal, Č. Č. H., 1912, str. 157 nsl.

²⁾ Fr. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy, III., str. 390 nsl., 465, 511. — Jsou to slova Karla st. z Žerotína, zemského hejtmána.

³⁾ Skála, Historie I., 206.

⁴⁾ Zdeněk z Lobkovic 13. list. 1603 se oženil s bohatou vdovou po Vilému z Rožmberka, Polyxenou, rozenou z Pernštejna, majitelkou Roudnice a jiného jmění.

⁵⁾ Jul. Glücklich, Mandát proti Bratřím z 2. září 1602 a jeho provádění v letech 1602—1604 (Věstník kr. Čes. spol. nauk 1904, X.), str. 2—4.

⁶⁾ Srv. výše str. 338.

níka do r. 1608 a konečně nejv. purkrabího do roku 1619, byli noví nejvyšší úředníci vesměs směru nesmiřitelného, mezi nimi podkomoří Purkhart Točník z Křimic a konvertitě Vilém Slavata a Karel z Lichtenštejna. Není divu, že strana katolická chystala se k rozhodné ráně proti Bratřím a i novoutrakvistům, kteří byli vládě i politicky podezřelí.

Již 2. dubna 1602 přikázal Jaroslav Bořita z Martinic¹⁾ všem svým poddaným pod obojí na Smečně, aby šli k přijímání pod jednou, a král to schválil 15. dubna, podotýkaje, že poručil i sám arcibiskupovi, by tak se dalo i na všech panstvích královských.²⁾ Již to ukazovalo, k čemu vláda směřuje. Zatím již od r. 1600, hlavně návodem Zdeňka z Lobkovic,³⁾ pomýšlela na obnovení dosud nezrušeného Vladislavova mandátu svatojakubského z r. 1508 proti Pikartům, a jen nemocí císařovou zdrželo se po delší čas provedení. Teprve 2. září 1602 v městech pražských byl heroldy vyhlášen mandát datovaný 22. července 1602,⁴⁾ a pak poslán i do jiných měst, zvláště do Ml. Boleslavě, kdež vyhlášen byl v pondělí, v den sv. Martina 11. listopadu. Mandát ten⁵⁾ obnovil Vladislavský edikt proti pikartské či valdenské sektě aneb těch, jižto se Bratřimi zovou, a jich zborům na statcích i pánů a rytířů i královských měst s příkazem, aby pikartské zbory byly zavřeny, a aby poddaní se přidrželi kněží náboženství pod jednou nebo strany pod obojí, jež se spravuje kompakťaty, ježto král nad dobrým řádem a svatou vírou pod jednou a pod obojí přijímajících chce ruku držeti, těch brániti a chrániti, a jiných sekt bludných a pikartských nedopouštěti. Obracel se tudíž v prvé řadě proti Bratřím, ale nepřímou vlastně i proti novoutrakvistům a všem ostatním nekatolíkům mimo staroutrakvisty, jakoby nebylo zrušení kompakťat z r. 1567 a císařské přípovědi z r. 1575.

Mandát ten vzbudil tím větší vzrušení, ježto byl nejen vyhlášen,⁶⁾ ale také s celou přísností — na rozdíl od mandátů dřívějších — i prováděn. Nejprísněji a nejbolestněji dolehl na Bratří v Ml. Boleslavi.⁷⁾ Tamní

¹⁾ V. V. Tomek, Dějepis města Prahy XII., 406.

²⁾ Apologie druhá, Šubert, str. 38 a č. 103 na str. 353 nsl.

³⁾ Jul. Glücklich, Mandát, str. 6 nsl. — Výslovně to praví Vil. Slavata, Paměti I., 40 a 41.

⁴⁾ Kam. Krofta, Sněmy XI., 47. — Apologie druhá (Šubert) č. 13, str. 81 až 88. — Vilém Slavata, Paměti I., 40 nsl.

⁵⁾ Historia fratrum (opis univ. v Praze 17. F. 51) II. Nr. 4, str. 579 nsl. — Podobný mandát vydal císař r. 1602 na nátlak kardinála Fr. z Dietrichštejna i proti všem nekatolíkům na Moravě. Fr. Kameníček, Zem. sněmy, III., 396.

⁶⁾ O jeho vyhlášení Historia fratrum II. 579 a Vilém Slavata, Paměti I., 41.

⁷⁾ Historia fratrum II. č. 5, str. 600. Tato zpráva o událostech z r. 1603 je asi sepsána seniorem a duch. správcem mladoboleslavským B. Bartol. Němčanským na základě listin dodaných mu samým Václavem Budovcem z Budova. Srv. tamže, str. 611: „O čemž všem týž P. V. Budovec z Budova jakou jest zprávu svou J. M. C. dal, to všecko pro budoucí paměť tuto položím, jakž jsem to všecko pořádně sepsané dostal a to takto.“ Že autorem je asi B. Bart. Němčanský, soudím

zbor i škola zavřeny, též zbor ve Votici, Horažďovicích, Vidimi, Příběnicích, v Týně n. Vlt. Sami bratřští páni na některých místech zavřeli i kostely a do kostelův nechodili, jako se stalo na Tuchoměřicích a Zlonicích. V Praze také tu hned „světlé shromáždění“ přestalo. Ale v rozličných místech v Praze i jinde tajně je přece konali.¹⁾ Než brzy se Bratří z leknutí vzpamatovali. Jako roku 1575 tak i teď neznali se Bratří ke jménu Pikartů a mandáty odmítali, ale odkazovali na své „srovnání stavův pod obojí v náboženství křesťanském a evangelistském“ z r. 1575 na základě České konfesse císaři podané. Vláda sama pak si netroufala přímo Bratří pronásledovati, zvláště když měl se sejít sněm, aby poskytl pomoc proti Turku. Byloť zřejmo, že Bratří užijí této příležitosti, aby se jim dostalo zadostučinění, a že i novoutrakvisté rozvinou otázku náboženskou. Vskutku také, když se stavové u velikém počtu sjeli ke sněmu svolanému na úterý po třech králích 1603, stavové mnoho mezi sebou rozmlouvali o náboženství,²⁾ co činiti, aby byli při svém náboženství zůstaveni. A i mnozí³⁾ novoutrakvističtí páni a rytíři se ohlašovali, že rádi chtějí podle bratrských pánů a rytířů státi. Jiní pod obojí byli z počátku proti tomu, říkajíce: „Na nás mandát vydán není, nežli na samé Bratří.“ Ale když jim ukázáno, že tolikéž na ně se vztahují mnohé artikule jako na Bratří, i oni svolili, že chtějí podle pánů z Jednoty státi a supplikaci k císaři podati. Však si stěžováno⁴⁾, že mnozí netoliko Bratří chtějí mít za Pikarty, ač jsou se stavy pod obojí v konfessi l. 1575 podané u víře sjednoceni, ale že i kněží ordinované podle konfesse Augsburské, kteří zde učí na svobodných panských a rytířských kollaturách, nechťejí trpěti, jmenujice je kacířskými a sektářskými a dokládajice, že Augsburská konfesse zde v zemi není přijata. A přece konfesse jejich Česká srovnává se s konfessí Augsburskou a je císařskými slovy císaře Maximiliána dostatečně pojištěna. I usnesli se, — dle návrhu pana Václava Budovce z Budova, jenž nyní vystupuje do popředí, — dáti císaři, co je císařovo, a povoliti mu žádanou pomoc finanční, ale podati mu i sup-

z toho, že bydlil, byv vypuzen z Ml. Boleslavě, na Zásadce, sidle to někdy pana Jana z Řičan, tenkráté pak p. Václava Budovce z Budova. Viz výše str. 398, l. — Jaffet, Hlas Strážného f. 189 (Opis v museu kr. Čes. IV. A. 6). — Jiří Kezelius, Kronika mladoboleslavská (Opis v museu král. Čes. v I. E. 5, str. 179 nsl.): V Mladé Boleslavi hned 11. listopadu, kdy byl mandát prohlášen, byl zbor zavírán, zamčen i kolmi zabít. Dne pak 23. prosince před štědrým dnem komisaři po druhé v Ml. Boleslavi dům bratrský i školu zavřeli a zapečetili, i klíče od toho vzali. R. 1604 v úterý po sv. Duchu týž dům bratrský se vším příslušenstvím byl na poručení císařovo postoupen komisaři Boh. Joach. Hasištejnskému, ale nedlouho to držel pro zlou správu svých nařízených. Brzy potom domácí sousedé, osoby k tomu zvolené, na poručení císařské za správce toho nařízení.

¹⁾ *Historia fratrum* II., č. 5, str. 610: „... služby Boží se konají v Praze i jinde avšak v tajnosti.“ Konal je v Praze asi sám senior B. Bart. Němčanský.

²⁾ *Skála*, Historie I., 51.

³⁾ *Historia fratrum* II., 601.

⁴⁾ Tamže 615.

pliky, aby byli zanecháni při svém náboženství. I sepsána s u p p l i k a c e¹⁾ dle konceptu Budovcova, a její konečnou redakci obstaral opět Budovec. Páni a rytíři pod obojí — tedy bez měst — žádají v ní, aby patent vydaný nebyl vykládán na stavy pod obojí, konsistoři se nespravující a své svobodné kollatury mající, ale aby patent ten o spravování se kompaktáty a konsistoři byl zastaven. Dovolávají se své České konfesse r. 1575 císaři podané, pojištění České konfesse slovy císaře Maximiliána z r. 1575 a zrušení kompaktát z r. 1567, předkládajice císaři konfessi Českou v německém vydání Hendrycha Kurcpacha z r. 1584.²⁾ K předložení supplikace té stavy sice nedošlo, ježto³⁾ před jejím podáním hned po povolání žádané berně ze 16. ledna katoličtí nejvyšší úředníci jako zástupci stavů dali relaci o tom zanést do desk zemských a sněm rozpustili. Ale Václav Budovec sám, byv pak vyzván k zodpovídání za akci náboženskou na sněmu, použil příležitosti té a v mužné odpovědi císaři 18. března⁴⁾ nejen jednání své ospravedlnil jako zcela zákonné, ale předložil i supplikaci samu i s přílohami, zvláště i s Českou konfessí „s Augšpurskou konfessí se srovnávající“ ve vydání Kurcpachově vázanou v červeném aksamitě. Budovci nedostalo se císařovy odpovědi, ale zůstalo všecko „v mlčení“. Nejvyšší úředníci však, radíce se mezi sebou o supplikaci, zaujali stanovisko od stanoviska stavů pod obojí zcela odchylné.⁵⁾ Kompaktáta nemohla prý r. 1567 býti zrušena bez souhlasu všech i katolíků, ježto byla schválena svého času všemi stavy i císařem Zikmundem i koncilem. Svobodu České konfesse a obsazování kollatur činili závislým na předložení příslušného privilegia, dovozujice z Maximiliánova zákazu tisku České konfesse a pominutí defensorů, že r. 1575 zůstalo vše při starém. Po sněmu pak v letech 1603 a 1604 nejvyšší úředníci ještě vybízeli některé šlechtice, by netrpěli na svých panstvích bratrských bohoslužeb, tak že po nějaký čas na mnoha místech bratrská shromáždění nemohla se konati veřejně. Ale i tento nátlak r. 1604 zase ustal,⁶⁾ a Bratří se pak shromáždžovali všude až na Ml. Boleslav jako dříve.⁷⁾ Šlechta měla ve věcech náboženských příliš

¹⁾ *Historia fratrum* II., 628 nsl.

²⁾ *Sněmy české* X., č. 323, str. 429 a č. 349, str. 452. V této supplikaci zmiňují se stavové, že předkládají České konfesse „do německé řeči od pana Hendrycha Kurcpacha st. . . přeložené a V. C. M. připsané a smejšlime i do . . . V. C. Mti rukou od něho podané exemplář tištěný.“ Srv. *Skála*, Historie I., 61.

³⁾ *Sněmy české* X., str. 424 nsl. č. 323: Paměti o jednání stavů pod obojí na sněmu r. 1603, str. 432. — *Glücklich*, Mandát, str. 12.

⁴⁾ *Historie Jednoty Bratrské* od léta 1536 až do léta 1608, rkp. Roudnické biblioteky kniž. z Lobkovic, str. 255 nsl., zvl. 261 nsl. (*Historia fratrum* II.)

⁵⁾ *J. Glücklich*, Mandát 14 a 22—24 (Replika nejvyš. úředníků na vývody suppliky dle konc. v arch. míst. R. 109—1).

⁶⁾ *Jan Jaffet*, Hlas Strážného, f. 190.

⁷⁾ Senior B. Bart. Němčanský píše docela v listu svém J. J. Grynaeovi psaném 22. ledna 1605 (na Zásadce), ač sám byl musil s rodinou svojí odejiti z Ml. Boleslavě a užívati pohostinství Václava Budovce: „Agnoscimus persecutionem hanc fuisse

mnoho samostatnosti, a císař Rudolf II., ač smýšlení rozhodně katolického, byl přece příliš málo rázný, než aby mohla jeho vláda, jakkoli si toho přála, trvale svobodu tu omeziti.

Ale právě proto — jako r. 1575, ale mnohem důrazněji — vláda uplatňovala moc svou v královských městech. Ve středu po Judica, dne 19. března 1603, vydáno bylo poručení císařské¹⁾ podkomořím Purkhartovi Točnickovi z Křimic o městech. V královských městech prý „pikhartská aneb bratrská a kalvínská, sekty, i jiní mnozí novotného učení bludové, se rozmáhají, a to nejvíce příčinou dosazování takových bludníkův v úřady konšelské.“ Ti totiž svádějí lid sprostý, působí i na kněží, dosazují mistry a rektory vedle své libosti a osazují fary neřádným kněžstvem proti mandátu krále Vladislava, zřízení zemskému i mandátu nedávno vyšlému. I nařizuje se podkomořím, aby při obnovování rad měst královských on sám i jeho hofrychtěl všude dosazovali jen katolíky a staroutrakvisty a takové osoby, které by „od bludův svých upustily a s jinými věrnými křesťany u víře se srovnávaly“, dbajíce na to, aby ve všech městech dle mandátů posledně vyšlých se chovali, jakož i aby bylo zachováno, co by administrátor dobrého nařídil. Podkomoři ovšem poručení to přísně se snažil zachovávat.

Ale takové útoky na Bratří a na novoutrakvisty vedly jen k tomu, že Bratří a novoutrakvisté tím více se sbližovali na společné půdě, dané Českou konfessí²⁾, a chystali se,³⁾ aby na příštím sněmu r. 1605 otázku náboženskou znova uvedli na pořad jednání, a to tím spíše, ježto císař byl v tísní pro povstání Bočkajovo. Zvláště sesazení posledního

nobis et ecclesiis summe necessariam . . . , quia frigere et torpere coeperamus imo multum exorbitare nonnulli. Opus ergo erat cribratione et ventilatione, ut paleis excussis nitidius redderetur triticum. Triumphavit . . . ecclesia pressa, sed non oppressa.“ List otiskl J. Glücklich, O cestě za korrespondenci Václava Budovce z Budova (Věst. Č. Akad. 1905, str. 67).

¹⁾ Skála, Historie I., 70—71. — Apologie druhá (Šubert), str. 88—89. — Vilém Slavata, Paměti I., 44 nsl.

²⁾ Srv. str. 424. — Josef Salaba, Korrespondence kněze br. Matěje Cyra s Václavem Březanem a Petrem Vokem z Rožmberka (Věst. kr. čes. spol. nauk 1900, IX., str. 11, 2): „Jediným dobrým výsledkem (vystoupení z r. 1603) bylo upřímnější se sblížení lutheránů s Bratřími“.

³⁾ K. Krofta, Sněmy XI., 77—79. — Br. Cyrus psal 18. ledna 1605, byv povolán od seniorů, aby se k nim dostavil, Petru Vokovi z Rožmberka „z podružství svého nuzného“: „Zatím V. Mti. poníženež žádám, abyste mi ráčili oznámiti, ráčíte-li se strojiti jeti do Prahy teď k sněmu nejbliže příštím; neb bychom rádi nějaké ozvání k J. M. Cské o náboženství učinili, aby léta právní od vydání mandátu promlčena nebyla, tak aby potom na nás pán Bůh nějakých horších pokut pro zanedbání slávy jména jeho uvéstí neráčil.“ Srv. Ant. Rezek, Matěj Cyrus, v Č. Č. M. 1888, str. 213. — Sen. B. Bart. Němčanský psal 22. ledna 1605 profesoru J. J. Grynaeovi: „Comitia Pragensia ad 4. Febr. dicta nos expectamus et magna cum contentione eam disquirimus oportunitatem, qua ab imperatore nostro libera religionis exercitia impetremus, quemadmodum Silesiae status et ordines iam impetrarunt.“ (List otiskl J. Glücklich, O cestě za korrespondenci Václava Budovce z Budova, ve Věstníku Čes. Ak. 1905, str. 68.)

administrátora a dání ho v moc arcibiskupovu pobuřovalo zástupce měst. Vskutku také na sněmu letničním r. 1605 usnesl se stav městský¹⁾ po odchodu zástupců katolických dne 6. června, by spolu s vyššími stavy usilováno bylo o obnovení dolejší konsistoře, jakož i aby stavové pod obojí byli při svém náboženství ponecháni, a v tom smyslu předložil žádost svou 6. června vyšším stavům.²⁾ Stav panský a rytířský rovněž jednali o otázce náboženské a sepisovali tajně supplikaci, asi o povolení České konfesse a dosazení administrátora sněmem, hodlající ji předložiti 8. června císaři. Nuncijs Ferrer³⁾ rád byl by viděl, aby administrátorský úřad zcela pomínil, a aby arcibiskup přejal jeho pravomoc, by tak otázka poměru Husitů k církvi katolické rázem se urovnala. I dopsal 8. června nejvyššímu kancléři Zdeňkovi z Lobkovic, by se vzeprél ustanovení nového administrátora, anebo donutil Husity, by se podrobili arcibiskupovi. Nejvyšší však úředníci byli pro další rozvoj otázky té v tom směru, aby administrátorem stal se Husita smýšlení katolického. V tom smyslu otázka ta vyřízena, a Zdeňk z Lobkovic téhož dne oznámil nuncijs⁴⁾ že nebylo sic možno zmařiti jmenování husitského administrátora, ale že jeho jmenování nuncia uspokojí. Aby se předešlo žádosti stavů o Českou konfessi, byl totiž ještě 8. června⁵⁾ na rozkaz císařův nejvyšším kancléřem Zdeňkem z Lobkovic vyhlášen za administrátora Jan Benedikt, farář od sv. Václava na Zderaze, a s ním jmenováno osm pražských kněží členy konsistoře. Administrátor musil však slíbiti, že bude zachovávat katolický rituál Pražského kostela, bude poslušen své vrchnosti, čímž se mohla rozuměti česká kancelář anebo arcibiskup, a uloženo mu, aby předložil seznam podřízených mu kněží. Žádost stavů pod obojí o povolení České konfesse byla pak v samém sněmu zmařena; bezpochyby stav panský, v němž bylo mnoho katolíků, k žádosti té se nepřipojil. Tak byla otázka náboženská znova odložena, aby později tím důrazněji vystoupila v popředí. Přece však docíleno aspoň, že na čas Bratří měli pokoj.⁶⁾

Zatím strana katolická chystala se k dalšímu zápasu s těmi, kdož usilovali o svobodu svědomí. Sám papež⁷⁾ zvěděv⁸⁾ „o smřelosti ně-

¹⁾ Sněmy XI., č. 75, str. 247—248.

²⁾ Sněmy XI., č. 76, str. 248—249.

³⁾ Sněmy XI., č. 80, str. 253—254.

⁴⁾ K. Krofta, Sněmy XI., str. 79.

⁵⁾ Sněmy XI., č. 81, str. 254.

⁶⁾ B. Mat. Cyrus Petru Vokovi z Rožmberka psal 1. července 1605 z Vosečan, podotknuv předem, že dosud musí s pomocníky svými zůstat bez živnosti v podružství, ježto koupě dvorce v Střelcově se nedaří: „Strany sloužení pánu Bohu v Boleslavi, v Praze i my zde vůkolí a jinde dobrý pokoj z milosti Boží máme.“ Jos. Salaba, Korrespondence k. b. M. Cyra, Věstník kr. čes. sp. n. 1910. IX. 22.

⁷⁾ Opis v zem. archivě král. Čes. dle arch. Vat., Arm. XLV., tom. I., fol. 33, litt. LXVIII. z 15. července 1605.

⁸⁾ Zřejmě ze zprávy nuncijsy o letničním sněmě 1605. — Význačná slova z papežova dopisu toho zní: „nuper cum ingenti animi nostri dolore intelleximus

kterých“, že „až tam dospěla, že se neostýchají se o to pokouseti, zda by nějak“ s dovolením císařovým mohli zavést do jeho zemí „proklatou svobodu svědomí“, psal císaři Rudolfovi, žádaje od něho co nejdříve ujištění hodné císařovy zbožnosti. Zatím nuncius pečoval o vnitřní posílení strany katolické v Čechách. Nuncius Giovanni Ferreri¹⁾, biskup z Vercelli, stálým nátlakem konečně toho dosáhl, že 28. září 1605 byla svolána katolická synoda, první za doby opětného obsazení arcibiskupství. Více než 200 kněží sešlo se na synodě a postavilo se pod vedením arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé a Lipé na nesmiřitelné stanovisko koncilu Tridentského proti všemu evangelickému. Tak se organisovala strana katolická, zvláště její vůdčí osobnosti, víc a více ovládána duchem jesuitů, k boji proti směrům evangelickým, a jen jedno jí scházelo: moc, anebo líp, císař, který by byl ochoten a schopen²⁾ vejíti ve vítězný zápas s novotrakvisty a Bratřimi.

Než v ten čas právě nastala důležitá změna ve vrchním vedení strany katolické v Čechách. Arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé a z Lipé zemřel 6. března 1606 a zanechal církev katolickou v Čechách v mnohém směru posílenou a nad to proniknutou duchem daleko bojovnějším, než byla před 13 lety při nastoupení arcibiskupství. Ale 10. října 1606 byl od císaře jmenován proti dosavadnímu řádu novým arcibiskupem cizozemec Karel z Lamberka, rakouský šlechtic, jenž pak r. 1607 byl i vysvěcen, muž tělesně i duševně chorý. Tím na čas příkrý postup církve katolické zastaven, ačkoli za arcibiskupem Lamberkem jako dříve za arcibiskupem Zbyňkem Berkou stál horlivec nad jiné bezohledný, Jan Lohelius,³⁾ který se snažil jako rádce obou arcibiskupův je oba, a zvláště Karla z Lamberka, všemožně přiměti k ostrému postupu protireformačnímu a k posilování církve katolické, jsa v tom za jedno s jesuity, kteří v téměř směru i radili i pracovali bez ustání.

Zajímavým dokladem takového úsilí z té doby — z let asi 1607 až 1608 — je dobrozdání⁴⁾ o „navrácení žalostivého

eo nonnullorum audaciam, vel ut verius dicamus, impietatem pervenisse, ut non erubuerint piam mentem Maiestatis Tuae tentare, si quo pacto, auctoritate et permissu Tuo, detestabilem (quam ipsi vocant) conscientiae libertatem in regnis Tuis inducere possint . . .“

¹⁾ Jan B. Novák, O důležitosti zpráv nunciů (Zprávy zem. archivu kr. čes. 1906, str. 65 nsl.). — Fr. Vacek, Diecéšní synoda pražská z r. 1605. (Sborník hist. kroužku Vlast 1896, seš. 5, str. 25 nsl.)

²⁾ Císař Rudolf II. nebyl osobností, jež by byla schopna vyhověti zcela katolickým horlivcům, ač jeho smýšlení jim mohlo býti jen vhod. Dne 10. července 1607 psal z Prahy bratru Matyáši: „Nihil equidem hoc tempore prius aut magis habuimus in votis, quam ut religionem catholicam, tot processis in regno nostro hungarico (o českém království smýšlel císař ovšem stejně) hactenus exagitatam et in praeteritis religionis motibus pene eliminatam, denuo ad laudem omnipotentis dei extollere et dilatare possimus.“ J. Kameníček, Zemské sněmy III., 399.

³⁾ Zdeněk Nejedlý, Jan Lohelius, Ottův Slovník Naučný XVI., 265—267.

⁴⁾ „Ratio iuvandae religionis per Boëmiam“. Dobrozdání to je v rkp. bez data v arch. arcib. praž. Registrata fasc. IV. 1614—1627. Opis v zem. arch. král. Českého.

spůsobu katolického náboženství v Čechách k starodávni vzácnosti“, určené pro arcibiskupa. Tenkrát byla

Otištěno je v českém překladu v *Apologii druhé* (Šubert), č. 115, str. 387—392 bez data. *Skála*, Historie I., 77—80 uvádí překlad ten společně se zdáním Kleslovým z r. 1593 s datem 29. prosince r. 1603, podotýká, že obojí to zdání „pošlo, tak mám za to, z pekárny“ Melch. Klesla. Činí tak snad proto, že dobrozdání to převzal asi z Apologie č. 115 a spojil je s č. 114 v téže Apologii, str. 382—387, radou to Kleslovou z r. 1593, ale v Apologii datovanou nesprávně z 29. prosince 1603 (srv. výše str. 335). Apologie sama zmiňuje se na str. 51 o autoru tohoto dobrozdání, že je to „zdání jednoho z nich (totiž jesuitů a jich přátel) nedávní“. Tato slova jsou asi důsledkem toho, že dobrozdání to bylo nalezeno stavu r. 1618 v jesuitské koleji. (*Antonín Markus*, Stavovské apologie z r. 1618, Č. Č. H. 1911, str. 423, pozn. 140). *A. Gindely* ve své *Geschichte d. Böhm. Brüder II.*, 342—343 převzal je ze Skálovy Historie a přičítá je Kleslovi, klada je též do r. 1603. Ve své pak *Geschichte der Gegenreformation in Böhmen*, str. 88, zmiňuje se o téměř zdání, ale dle knthohorského archivu, a má za to, že psáno bylo po bitvě bělohorské a předloženo bylo arcibiskupu Janu Lohe-liovi. *Hynek Kollmann*, *Acta S. Congregationis de Propaganda Fide I.*, str. 18, pozn. 3, podává o tom všem zprávu, a zcela právem nesouhlasí ani s r. 1603, ani s dobou pobělohorskou, ale klade sepsání tohoto dobrozdání do doby před 27. srpnem 1616, kdy zřízeno bylo theologické studium v Praze, o němž se v dobrozdání dí: „si, quod speramus, theologicum studium a S. C. M. in collegio excitetur.“ — Myslím, že lze dosti pravděpodobně dobu sepsání datovati ještě určitěji, ovšem před 27. srpnem 1616. V dobrozdání tom jsou totiž narážky na současné poměry anebo události krátce před tím. Tak je tu psáno, že „nehrubě dávno císař Rudolf“ („non ita pridem a Rudolpho“) daroval klášter sv. Apolináře kacířům. To se stalo r. 1599. (*Ehert*, *Posvátná místa II.*, 145.) Jsou tedy krajními mezemi sepsání r. 1616 a „nehrubě dávno“ po 1599. Dále dí dobrozdání, že by se mohla fara katolická zříditi i v Slovanech, „v kterémžto klášteře od tolika let jediný toliko mnich se nachází“ („quod uno duntaxat monacho a tot annis constare videmus“). To ukazuje na dobu před r. 1611, ježto r. 1611 15. února tam byl za bouře lidu opat s dvěma mnichy. (*Zpráva děkana M. Mik. Troila*, kterou otiskl *Rieger*, *Archiv d. Geschichte u. Statistik II.*, 1793, str. 470: „ibi monacho uno et altero trucidato, abbate tamen non invento“). Od r. 1612 bydlil tam opat Benno Falkus a „klášter poskytoval sotva jemu a dvěma bratřím výživu“. Bydlili tam tedy mniši tři. Na čas musili se usídliti „v domě protějším“, ježto střecha klášterní byla bouří rozkotána. Jeho nástupce Bavorovský, „jenž potom opatem učiněn a roku 1615 infulován byl“, „žil v konventě s jediným pouze knězem.“ Toliko do r. 1611 býval tu jeden mnich, zvláště Pavel Paminondas Horský, bývalý utralvista, jenž se stal r. 1592 opatem kláštera, ale zatím jsa od r. 1591 katolíkem, uvedl tak klášter v moc církve katolické, r. 1599 složil řeholní sliby a r. 1601 byl od opata broumovského slavně do kláštera uveden. Zemřel r. 1607 v Dačicích, poslední leta byv nemocen. Po něm byl na opatství Slovanské dosazen Petr Lodereker z Prošovic a zůstal tu do r. 1611. Roku 1609 byl klášter zpustošen vojáky uherskými, kteří v něm byli ubytováni. Dne 15. února 1611 byl klášter vzbouřeným lidem vyloupen a zpustošen (*Ehert*, tamže 195—197). Zmínka o zderazském klášteře, „v němž nápodobně jeden toliko mnich přebývá“, týká se kláštera a chrámu sv. Petra a Pavla na Zderaze, kde byl proboštem Jiří Link od r. 1592 do r. 1611. (*Ehert*, tamže 478). Rada, že by fara katolická mohla býti zřízena též „na Karlově, v klášteře rovněž též zpustlém“ („aeque deserto“), svědčí pro dobu před r. 1611. Toho roku 15. února byl totiž Karlov vzbouřeným lidem zpustošen docela, ale v téměř roce opraven a vy„doben.“ (*Ehert*, tamže 156). Zmínka, že klášter někdy jeptišek svatě Kateřiny je zjiž dokonce prázdný („iam omnino viduum“), v němž žádné služby Boží se nedějí,

církev katolická v Čechách vůbec a v Praze zvláště přese všechnu úsilnou práci o jejím povznesení a přese všechnu přízeň

leč jednou v roce", ukazuje na dobu kolem roku 1608 a na léta následující. Byl klášter ten „již r. 1608“ „úplně opuštěn; nebylo tu žádného kněze, a pouze v den sv. Kateřiny, jednou za celý rok, konány v kostele služby Boží.“ (Ehert, tamže 174.). Slova „již r. 1608“ mohou znamenati, že tenkrát jest o tom již zmínka, tak že by to mohlo ukazovati na dobu po případě i něco dřívější, ovšem již po roce 1604, kdy u sv. Kateřiny byl převor a dokonce i škola. To vše by tedy ukazovalo na dobu mezi „asi r. 1608“, tedy snad od r. 1607, do roku 1611. Nápadno je, že v dobrozdání, ač je tu zmínka o zpustlosti a opuštěnosti klášterů, není nikde nárazka na bouři lidu z r. 1611, v níž kláštery tolik utrpěly. I to zdá se svědčiti, že dobrozdání bylo sepsáno před 1611. Celý pak obsah spisu svědčí pro dobu před Majestátem, kdy chrámy pod obojí, a zvláště kostel v Betlémě a Božího těla, o nichž se tu rovněž zmínka děje, že by mohly býti získány pro církev katolickou, nebyly ještě zajištěny pro církev pod obojí, tedy pro dobu, kdy vláda měla volné ruce proti straně pod obojí. Zvláště zmínka o Betlémě a o kostele Božího těla odkazuje na dobu před r. 1609. Kdyby psána byla po roce 1609, kdy tam kázali Čeští Bratři, a kdy v kapli Božího těla bylo středisko německých „Kalvinistů“, jistě by dobrozdání na tom místě učinilo zmínku o Pikartech a Kalvinistech, kteří neprávem je drží. Zatím při Betlémě není vůbec zmínky o tom, kdo v něm působí — to ukazuje na dobu před r. 1609, — a při kapli Božího těla jest jen zmínka, že by se tam měly „každého pátku mše za mrtvé říkati, což kacíři dle obyčeje svého zanedbávají a potupují“ („quod haeretici more suo negligunt et contemnunt“). Zmínka o „morovém nakažení“ a že v takový čas nemocní a umírající bývají bez pomoci, „nebo kteří z rozličných řehol nábožní lidé takovou práci ze samé toliko lásky před sebe berou, ti v čas nebezpečnosti na díle sami sebe zachovati se snaží, na díle takového břemena sami snéstí nemohou“, ukazuje na dobu asi brzy po moru, tedy na dobu 1607—1608. Byl v Praze r. 1606 mor, který i mnichy, zvláště jesuity a jich žáky „rozehnal téměř na dvě léta“. Srv. *Zikm. Winter*, Děje vysokých škol Pražských, str. 81. To by bylo asi v době 1607—1608. — Co se pak týče spisovatele tohoto dobrozdání, projevuje obsah, že to byl velice horlivý katolík, organizátor výborný, znalec poměrů církevních a zvláště klášterních v Čechách znamenitý a při tom bezohledný proti straně nekatolické, stoupenec výbojného směru, zastoupeného jesuity a jich přáteli. To by ukazovalo buď na rektora jesuitské kolleje, anebo ještě spíše na Jana Lohelia, tenkrát suffragána arcibiskupství pražského a arcibiskupského rádce. Kardinál Klesl, jenž dal r. 1593 také radu tehdejšímu arcibiskupovi, dle všeho nebyl autorem dobrozdání z let 1607—1608. Nemohl by tak snadno míti tak podrobné i historické i současné vědomosti o poměrech českých, o jednotlivých kostelích a klášteřích. Proto jeho rada z r. 1593 je rázu více zásadního, všeobecného, bez všelikých podrobností. Právě tyto podrobnosti svědčí v dobrozdání z r. 1607—1608 na osobnost působící od let v Čechách. Zmínka o tom, že by bylo třeba pečovati, aby v Českém Brodě, „poněvadž sice žádného katolického kostela není na té vsi vídeňské cestě“, do kláštera byl dosazen farář katolický, by katolíci jezdíce skrze to město, mohli tu ve dni nedělní a sváteční mši slyšeti, zdá se svědčiti pro někoho, kdo cesty takové častěji tady konal, tedy pro rektora jesuitského i — ještě více — pro Lohelia. Pro rektora by svědčilo zvláště, že dobrozdání to bylo v r. 1618 stavy nalezeno v jesuitské kolleji. Pro Lohelia však svědčí neobyčejná znalost klášterů a vnitřních jejich poměrů. Jako generální vikář řádu premonstrátského ve všech dědičných zemích a jako rádce arcibiskupův a zástupce zvláště „v provádění práv nad kláštery“ (*Zdeněk Nejedlý*, Jan Lohelius, Ottův Slovník Naučný, XVI., 266.) měl k tomu stále příležitost a konal mnoho cest. Obsah tohoto dobrozdání je v mnohém směru obdobný s návrhy z r. 1593: „Quaedam propositiones ex anno 1593

a podporu vládní nepatrnou menšinou. Měla sice v Praze četné¹⁾ kláštery a i klášterní anebo bývalé farní kostely a kaple, a třeba budovy některých byly sešlé anebo i docela zpustlé, však přece v celé řadě ostatních konali řádoví kněží bohoslužby a i jinak pečovali o věřící. Ale ovšem mimo chrám metropolitní v celé Praze nebyla „jedinká katolická fara“, a tudíž žádná duchovní správa a žádný farář, který by přířazeným katolíkům „povinně svátostmi posluhoval, navštěvoval nemocné, umírající opatroval, mrtvé doprovázel“. Katolíci rozptýlení po Praze byli v tom všem stále odkázáni na dobrou vůli kněží řádových, zvláště jesuitů, anebo členů kapitol, což bývalo často spojeno s nesnáze, „obzvláště v čas morového nakažení“. Poněvadž pak nebylo katolických far, nebylo ani katolických farních škol. Takovému nedostatku hledělo se sice již dávno odpomoci,²⁾ ale dosud bezvýsledně. Proto nově nastoupilému arcibiskupovi Karlu Lamberkovi radí na počátku jeho úřadu nejmenovaný rádce, asi nejspíše zmíněný již rádce arcibiskupův a suffragán Jan Lohelius, jak by se mělo postupovati, aby církev katolická i v Praze i v celém království byla posílena. Důrazně v d o b r o z d á n í připomíná,³⁾ „že přede

de fide catholica restauranda“ (*Sněmy VIII.*, č. 78, str. 268—269; srv. výše str. 335.), zvláště s odstavcem „Quomodo facile Bohemia possit ad fidem catholicam revocari“, kde jest stejná zmínka, že není v Praze nijaké duchovní správy katolické, aniž je, kdo by křtil, pohřbíval a oddával, a radí se tam zříditi 4 fary, ovšem až na sv. Jakuba jiné. Ale právě ta obdoba zdá se nasvědčovati, že jako propositiones z r. 1593 byly sepsány pro arcibiskupa Zbyňka brzy po jeho nastoupení úřadu, tak také dobrozdání z let 1607—1608 bylo předloženo novému arcibiskupu Lamberkovi, když se ujal svého úřadu, a že snad o obou těch spisech pracovala jedna a táž osobnost, anebo aspoň hodnostář, který měl po ruce obdobný koncept svého předchůdce. V prvním případě by to byl asi Lohelius, v druhém asi rektor jesuitské kolleje. Prvé se mi zdá pravděpodobnější. Zmíněný Jan Lohelius byl rádcem obou arcibiskupů; tu lze snadno rozuměti, že na počátku vlády nových arcibiskupů předložil jim celý plán restaurační, a že spisy ty byly bez podpisu. Zajímavé je, jak průběhem asi 15 let požadavky v těchto návrzích vyslovené doznaly různé změny.

¹⁾ *Frant. Dvorský*, Jaký byl číselný poměr katolíků vůči straně pod obojí l. 1609, pozn. 7, na str. 287 a 288 ve Sborníku histor. II., čítá dle poměrů z r. 1619 40 katolických kostelů a kaplí v Praze, a k nim nutno ještě připočísti kostel sv. Alžběty v podhradí na Vyšehradě (sv. 432, pozn. 1.). Nejvýznačnější z nich jsou pro tu dobu na Hradčanech: sv. Víta, sv. Benedikta, a klášterní u Kapucínů; na Malé Straně: sv. Tomáše v klášteře Augustiánů, Matky Boží u Maltézů, v dominikánském klášteře Maří Magdalény; na Starém městě: sv. Františka u Křížovníků, sv. Klementa (u jesuitů), sv. Salvatora, sv. Jakuba u Minoritů, sv. Ducha; na Novém městě: Matky Boží Sněžné v klášteře Františkánů, v slovenském klášteře, sv. Kosmy a Damiana na Slovanech, v klášteře na Karlově, sv. Petra a Pavla v zde-razském klášteře, farní kostel sv. Mikuláše v Podskali, a kollegiální kostel na Vyšehradě. Ovšem ani v těchto všech nebyly konány bohoslužby pravidelně. Srv. 337, 3 a 432, pozn. 1.

²⁾ Srv. výše str. 335. Quaedam propositiones ex anno 1593 de fide catholica restauranda.

³⁾ „Itaque sic censeo . . . primo omnium civitatis Pragensis rationem habendam esse.“

všemi na města pražská pozor se míti musí¹⁾. Ukazuje, jak by bylo možno v Praze zříditi celou řadu katolických far,²⁾ a to jednak ze tří chrámů klášterních (vedle dvou filiálních), dále z jednoho kollegiálního a jednoho bývalého farního, a také z 5 chrámů pod obojí. Vedle kostelů pak radí zříditi i katolické farní školy, „štěpnice náboženské“.³⁾ Doporučí rozmnožiti počet kanovníků. Zvláště pak důtklivě se přimlouvá za zřízení čtyř biskupství, v Litoměřicích, Hradci Králové, Budějovicích a Plzni,⁴⁾ očekávaje od císaře, že vyzdvihne i theologické učení v kolleji⁴⁾ v zájmu bohosloveckého dorostu. Rada ta nebyla tenkrát splněna, ale jistě nevinou katolických horlivců v církvi a vládě, nýbrž následkem poměrů, jež brzy na to tak se vytvářely, že vláda se neodvažovala odniti v samé Praze straně pod obojí chrámy její. To se mohlo státi teprve po zničení novoutravkistů.

¹⁾ Má na mysli na starém městě: 1. klášterní kostel sv. Jakuba, 2. kostel pod obojí sv. Mikuláše, 3. kostel pod obojí v Betlémě; na Novém městě: 1. kostel pod obojí u Božího těla, 2. kostel někdy pod obojí, ale již katolický klášterní na Slovanech s filiálním kostelem v zderazském klášteře (sv. Petra a Pavla), 3. klášterní na Karlově s filiálním v klášteře sv. Kateřiny, 4. kostel pod obojí sv. Apolináře, 5. kostel kollegiální na Vyšehradě; na Malé Straně: 1. kostel pod obojí sv. Mikuláše, 2. kostel klášterní maltézský Matky Boží na Oujezdě, 3. bývalý farní kostel katolický sv. Benedikta na Hradčanech pro Hradčany a Pohořelec. V letech následujících úmysl ten proveden nebyl, leda jen tak, že do klášterů a kostelů katolických dávání kněží, ale ze zmíněných 5 kostelů pod obojí nedostal se žádný do rukou katolických, až do 8. listopadu 1620. Zmínku zasluhuje, že nedlouho před tím, asi r. 1604, dostal se v moc církve katolické kostel sv. Alžběty na Vyšehradě [srv. *Apologie druhá* (Šubert), str. 93 ve stížnosti stavů z r. 1609], o němž byla zmínka výše na str. 337, 3.

²⁾ Rádce arcibiskupův očekává: „Mistři, rektorové, kantoři a jiní školští officialové, pojímajíc sobě, jakž se to obyčejně stává, sirotky a vdovy, počet katolických měšťanů rozmnoží. Naposledy království, kolik farářův a školních rektorův, tolik také katolického náboženství ochráncův a obhájcův míti bude.“

³⁾ Je ku podivu, jak správně vystihl tím potřebu tuto, o jejíž splnění pracovala pak budoucí století a pracováno bude ještě dál.

⁴⁾ To se stalo skutkem 27. srpna 1616.

Boj o svobodu náboženskou.

65. Evangelici a Bratři postupují společně pod Českou konfessí r. 1608.

Čeští evangelici a Bratři dobře pocítovali vážnost doby. Viděli, že svoboda náboženského jich života naprosto není zajištěna, ale že jest nutno všemožně se jí domáhati, jako se jí domáhali v Uhrách mírem vídeňským r. 1606. Jsouce ohromnou většinou v zemi a vědouce,¹⁾ že za nimi stojí devět desetin všeho obyvatelstva v Čechách,

¹⁾ O vzájemném poměru náboženských stran r. 1609 srv. výše str. 48, 6 nsl., co psáno o poměru tom v roce 1575. Srv. dále *A. Gindely*, Dějiny českého povstání I., 114—130. — *A. Denis*, Konec samostatnosti české I. vyd., 561. — *Fr. Dvorský*, Jaký byl číselný poměr katolíků vůči straně pod obojí l. 1609. (Sborník hist. II., 280). Dle seznamu z r. 1609 (*Verzeichnuss der Catholischen Personen Herrenstandts . . . inn dem Königreich Böhmen*, ve Stát. arch. ve Vidni, Bohemica, fasc. III., Opis v zem. archivu kr. čes.) bylo katolických pánů osob 61, a rytířů osob o několik málo více než 143. Bylo-li r. 1589 dospělých osob z panského stavu v Čechách 232 a ze stavu rytířského 2086 a r. 1609 poměrně tedy o něco málo více, byla r. 1609 mezi pány katolíků asi čtvrtina a mezi rytíři asi patnáctý díl. Ve stavu panském byli tedy katolíci zastoupeni nepoměrně čteněji než ve stavech jiných. Od r. 1575 patrně počet katolíků mezi pány značně vzrostl, — jistě vlivem styku se dvorem, jak na to v r. 1575 poukázal i císař Maximilián, viz výše str. 240. Za to v jiných stavech značně poklesl. *Registra berní* z r. 1615 (*Jos. Emiler*, Berně r. 1615 svolená . . . , v Památkách archaeol. a míst. díl VIII., 1868 a 1869, str. 177—188.) počítají poddaných rodin 133.134 a far v celé zemi 1225½. Z počtu toho je na statcích českého krále a královny 13.264 poddaných rodin a 113 far, na statcích duchovenských 6923 poddaných rodin a 77 far. Ve stavu panském a rytířském stavové katolíci bohatstvím nijak nevynikli. (Viz *J. Emiler*, Berně . . . str. 183), ale za to zaujímali nejvyšší místa úřední: Adam ze Sternberka jako nejvyšší purkrabí, Zdeněk Vojtěch z Lobkovic, nejvyšší kancléř, Adam ml. z Valdštejna, nejv. zem. sudí, Vilém Slavata, purkrabí karlístejnský, Jan z Klenové, nejv. zem. písař, Purkhart Točnick z Křimic, podkomoří a j. Jaký poměr byl kol roku 1608 mezi stavy evangelickými a bratrskými, o tom se zmiňuje *M. Samuel Martinius z Dražova* ve své Obráně, když dí na str. 330: „Já nalezám v pamětech jistých, že okolo leta 1608 z 35 rodů stavu panského, kdež bylo osob 147, k Bratrům se znalo 22 a kalvínstvím zapáchalo prý 5 osob. A z 73 rodů stavu rytířského, kdež bylo osob 390, z Bratrů se nalezalo 53, a jeden prý kalvínstvím zapáchal“. Martinius počítá snad jen hlavy rodin, a proto uvádí zcela jiná a daleko nižší čísla než jsou výše uvedená. Ale zajímavé je, že mezi pány počítá Bratři skoro šestinu, a mezi rytíři skoro sedminu. Proti roku 1575 počet Bratrů v obou těchto stavech, a patrně i v ostatním lidu v Čechách, značně vzrostl.